

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΣ II'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1964

● ΤΕΥΧΟΣ 142ον

ΤΙΤΟΥ ΚΩΝ. ΚΑΡΑΝΤΖΑΛΗ

Ἀρχιμανδρίτου—Ἱεροζήρυκος Παραμυθίας

ΑΠΑΝΘΙΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

I. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΙΛΙΑΤΩΝ & ΓΗΡΟΜΕΡΙΟΥ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ἀναδιφῶντες τὰ ἀρχεῖα τῆς ἀρχαιοτάτης Ἐπισκοπῆς καὶ ἤδη Μητροπόλεως (1) Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου, ἀνευρίσκομεν πολλὰ τὰ ἀξία λόγον, τὰ ὅποια ἐλάμβανον χώραν καὶ συνέβαινον καὶ τῶν ὁποίων ἐλάμβανε γνῶσιν καὶ ἀποφάσεις ἡ Μητέρα Ἐκκλησία διὰ τῶν ἐκάστοτε ἐκπροσώπων αὐτῆς, οἱ ὅποιοι μοναδικῶς καὶ προνομιακῶς συνεκέντρουν τὴν ὑπόστασιν παρ' ἐκτὸς τῆς θρησκείας καὶ τοῦ δούλου Γένους.

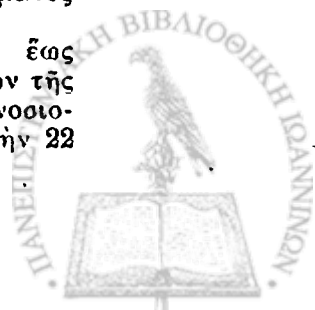
Δημοσιεύομεν ἐπομένως εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο ἀπανθίσματα ἐκ τοῦ διασωθέντος κώδικος τῆς ἐν λόγῳ Μητροπόλεως ἐμπεριέχοντα διαφόρους πράξεις ἀφοριστηρίων ἐγγράφων, διαθηκῶν, διαζυγίων, ἀδελφάνων, προικοσυμφῶνων καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν τοιούτων ἐπὶ Ἀρχιερατείας Ἀνθίμου (2) ἐν ἔτει 1869—1877 καὶ Γρηγορίου (3) 1877—1885.

ΑΦΟΡΙΣΤΗΡΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς τὸ χωρίον Σπαθαράτοι, Τίμιοι Δημογεροντες, Πρόκριτοι καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοὶ χάρις εἴη ἡμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις. Παρουσιασθεῖς ὁ Κώστας Τάσης Βλάχος ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Χρ. Δημήτρη, Νάκο Νού-

1. Ἡ Ἐπισκοπὴ Παραμυθίας προήχθη εἰς Μητρόπολιν ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1895 ἐπὶ Πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ'. Εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος τεύχους καὶ ἐν εἴδη Παραρτήματος καταχωροῦμεν τὸν Τόμον προαγωγῆς τῆς Ἐπισκοπῆς Παραμυθίας εἰς Μητρόπολιν.

2. Ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Παραμυθίας τὴν 14ην Ἰουνίου 1869 καὶ παρέμεινεν ἕως τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1877. Τούτου μετατεθέντος καὶ προβιβισθέντος εἰς τὸν θρόνον τῆς Μητροπόλεως Αἴνου, ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Παραμυθίας τὴν 25ην Ὀκτωβρίου ὁ Πανοσιολογιώτατος Πρωτοσύγγελλος κύρ. (3) Γρηγόριος Δρακόπουλος καὶ παρέμεινεν ἕως τὴν 22 Ἰανουαρίου 1885.

σια και Γεωργίου Πύλιου πάντων βλάχων ανέφερον ἡμῖν δεινοπαθῶς, ὅτι πρό-
τινος μηνὸς ἔκλεψαν τοῦ Μίχου Κίτζιου 5 φοράδες και ἔπειδὴ τοὺς ἄνωθεν τέσ-
σαρας ἀνθρώπους τοὺς ἐθεώρησαν διὰ κλέπτιας και διὰ τοῦτο τοὺς ἐφυλάκωσαν
και τοὺς ὑποχρέωσαν και ἐπλήρωσαν και 12 λίρας ὄθωμ. αὐτοὶ δὲ θεωροῦσι τὸν
ἑαυτὸν των διὰ τὴν κλεψιὰν ἀθῶον. Ὡς ἐκ τούτου ἐζήτησαν τὸ παρὸν ἐπιτίμιον
πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, και δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα ὅτι ἂν μὲν ἀ-
ληθῶς οἱ ἄνωθεν Κ. Τάσης, Χρ. Δημήτρη, Νάκο Νούσια και Γ. Πύλιου, ἔκλεψαν
τὰς φοράδας τοῦ Μίχου Κίτζιου ἔχει καλῶς, ἂν δὲ ἀδίκως τοὺς ἐζημίωσαν και ἐν
τῇ πλεονεξίᾳ των δὲν μαρτυροῦσι τὴν ἀδικίαν, ἢ ὅστις ἄλλος γνωρίζει περὶ τού-
του ἢ εἶδεν ἢ ἤκουσέ τι και δὲν μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν τοὺς τοιοῦτους ὡς ἀθεο-
φόβους και φιλοδίκους ἔχομεν ἀφωρισμένους, κατηραμένους ἀσυγχωρήτους και
μετὰ θάνατον ἄλύτους ἔχοντας και τὰς ἀρὰς τῶν 318 θεοφόρων Πατέρων μέ-
χρῃς ὅτου μαρτυρήσωσι τὴν ἀλήθειαν και τότε συγχωρηθήσονται.

19 8)βρίου 1869

Ὁ Παραμυθίας Ἄνθιμος

* *

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς τὸ χωρίον Γριαζδάνη, τίμιοι Δημο-
γέροντες πρόκριτοι και λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί. Χάρις εἶη ὑμῖν και εἰρή-
νη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ εὐλογία και συγχώρησις. Ὁ Τζιάβος Ρίζος ἀπὸ
χωρίον Μέγγουλη ανέφερον ἡμῖν ὅτι τὸν 7)βριον μῆνα ἔκλεψαν τοῦ Κότζιου Γιὰν
4 γίδια και ὁ πιστικὸς ὡμολόγησε ὅτι τὰ ἔκλεψεν ὁ Τζιάβος και συνεπεία τούτου
κατεδικάσθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Κότζιο Γιάννην τέσσαρα γίδια και τριακόσια γρό-
σια, ἔπειδὴ δὲ ὁ Τζιάβος θεωρεῖ ἑαυτὸν ἀθῶον και ὅτι ἐσυκοφαντήθη, ἐζητήσατο
θερμῶς τὸ παρὸν ἐπιτίμιον πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας. και δὴ γράφοντες
ἀποφαινόμεθα, ὅτι ἂν ὁ Κότζιος Γιάννης και ὁ πιστικὸς του ἀδίκως ἐσυκοφάντη-
σαν και ἐζημίωσαν τὸν Τζιάβον ἔχομεν αὐτοὺς ἀφωρισμένους και ὅποιον ἄλλον
γνωρίζοντα τὴν ἀλήθειαν και δὲν μαρτυρεῖ παρὰ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος
κατηραμένον, ἀσυγχώρητον και μετὰ θάνατον ἄλυτον, ἔχοντας τὰς ἀρὰς τῶν ὁ-
σίων και θεοφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων ἂν δὲν κάμωσιν ὡς γράφομεν.

30 8)βρίου 1869

Ὁ Παραμυθίας Ἄνθιμος

ΔΙΑΘΗΚΑΙ

Ἐγὼ ὁ Δημήτριος Ἰωάννου Κραψίτης ὁρθόδοξος Χριστιανός, κάτοικος τῆς
πόλεως ταύτης φοβούμενος τὸ ἄδηλον τῆς ὥρας τοῦ θανάτου, σήμερον ἔχων σώας
τὰς τε διανοητικὰς και σωματικὰς δυνάμεις μου, κάμνω τὴν παροῦσαν διαθήκην
διὰ χειρὸς τοῦ ἀνεψιοῦ μου Γεωργίου και ἐν πρώτοις ἀπὸ καρδίας ἀπονέμω συγ-
χώρησιν πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀδελφούς μου χριστιανούς, παρ' ὧν και μετὰ συντε-
τριμμένης καρδίας αἰτῶ συγχώρησιν ἀκολούθως διαθέτω τὰ τῆς περιουσίας μου
ὡς ἀκολούθως. Ἐπειδὴ ὁ Πανάγαθος και Πανοικτήριμον θεὸς μοι ἐ χάριεν ἐν τῷ
κόσμῳ τούτῳ ἕνα υἱὸν ὀνομαζόμενον Ἰωάννην και τρεῖς θυγατέρας Χρυσού-
λαν, Καλλιόπην και Ἀνέταν, και μετὰ τῆς πατρικῆς μου εὐχῆς ἀποκαθιστῶ νο-
μίμους μου κληρονόμους και ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου κινητὴν τε και ἀκίνη-
τον, δηλαδὴ τὸ ἐργαστήριόν μου μετὰ τῶν ἄνωθεν αὐτοῦ τριῶν δωματίων, μαγει-
ρείων, ..ατόγια και τὰ λοιπά, ὡς ἔχουσι, πάντα τὰ ἐπιπλα και τὰ λοιπὰ τοῦ οἴ-
κου μου πράγματα, καθὼς και πᾶν ὅ,τι ἠθέλεν εὑρεθῆ ἐν καιρῷ τοῦ θανάτου μου
ἀνῆκον εἰς ἐμέ, εἰς πάντα ταῦτα ἀποκαθιστῶ νομίμους και ἀδιαφιλονεικῆτους
κληρονόμους μου τὸν ἀγαπητόν μου υἱὸν Ἰωάννην, τὰς ἀγαπητάς μου θυγατέρας
Χρυσούλαν, Καλλιόπην και Ἀνέταν, καθὼς και ἐπικεφαλῆς αὐτῶν, τὴν ἀξιαγά-
πητον συζυγόν μου Βασιλικὴν (ἐν ὁσῷ παρ' εὑρεθῆ με τὰ τέκνα της), ἂν δὲν ὁ-

πανδρευθῆ θέλει λάβῃ τὸ προικεῖον τῆς κατὰ τὸ προικοσύμφωνον, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα μένουσιν εἰς τὸν υἱὸν μου καὶ εἰς τὰς θυγατέρας μου καὶ ἐπειδὴ τὰ τέκνα μου εἶναι ἀνήλικα διὰ τοῦτο ἀποκαθιστῶ ἐπιτρόπους τοὺς ἀδελφούς μου Χριστόδουλον καὶ Βασίλειον, Ἰωάν. Κραψίτην, ἵνα μὴ τοὺς γίνῃ ἢ παραμικρὰ κατάχρησις, ἕως οὗ εἴθουσιν εἰς νόμιμον ἡλικίαν καὶ οὐδεὶς τῶν κληρονόμων μου καὶ συζύγου μου δύναται νὰ πράξῃ τὸ παρὰ μικρὸν, ἄνευ τῆς συνεννοήσεως καὶ συγκαταθέσεως τῶν ἐπιτρόπων μου, μὲ τὴν μόνην ὑποχρέωσιν νὰ κάμουν πάντα τὰ ψυχικά μου μνημόσυνα κατὰ τὴν τάξιν τοῦ τόπου μου, ἐὰν δὲ κανεὶς τῶν ἀδελφῶν μου ἢ ἄλλως συγγενῆς μου θελήσῃ νὰ διασειῇ τὴν παροῦσαν μου διαθήκην καὶ ἐνοχλήσῃ τὸν υἱὸν μου καὶ τὰς θυγατέρας μου καὶ τὴν σύζυγόν μου (ὡς ἀνωτέρω εἶπον), ὁ τοιοῦτος νὰ ἔχη τὴν κατάραν ταῦ δικαιοκρίτου θεοῦ τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ὅθεν δι' ἐνδειξιν τῆς ἀκλονήτου θελήσεως καὶ εὐχαριστήσεώς μου ταύτης, συνέταξα τὴν παροῦσαν διαθήκην ὑπογεγραμμένην ἰδιοχείρως μου, μαρτυρουμένην ὑπὸ τῶν κάτωθι ἀξιόπιστων μαρτύρων, καὶ ἐπικυρωμένην παρὰ τοῦ Σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀρχιερέως, ἵνα ἔχη τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης καὶ ὑποφαίνομαι.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 28 Δεκεμβρίου 1870

Νικόλαος Γ. Παρόλας μαρτυρῶ, Δημήτριος Ἀθαν. Πάνου μαρτυρῶ, Δημήτριος Ἰωάν. Κραψίτης, Χριστόδουλος Ἰωάν. Κραψίτης, Βασίλειος Ἰωάν. Κραψίτης μαρτυρῶ.

Διαθήκη τοῦ Χρήστου Ζώη ἀπὸ χωρίου Φοινίκι

Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος

Ὁ ὑποφαινόμενος ἀκούων καθ' ἐκάστην τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου λέγοντος «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ἣ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται» καὶ βουλόμενος διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ θανάτου νὰ διαθέσω ἀπὸ τοῦδε τὰ μετὰ τὸν θάνατόν μου καὶ προλάβω οὕτω πᾶσαν ἐνδεχομένην ἔριδα καὶ φιλονικίαν, ἣτις ἤθελεν ἀναφυῆ μετὰ τῶν κληρονόμων μου, διατίθην διὰ τῆς παρούσης μου διαθήκης τὰ μετὰ τὸν θάνατόν μου, ἐνόσω ἔχω ὑγείᾳ τὸν νοῦν καὶ σῶας τὰς φρένας μου, ὡς ἐφεξῆς.

Καὶ πρῶτον μὲν συνίστημι τὴν ἀμαρτωλὸν ψυχὴν μου εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ καὶ πλάστου αὐτῆς καὶ εἰς τὰς εὐπροσδέκτους πρεσβείας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Εἶτα δὲ συγχωρῶ πάντας ἀπὸ καρδίας τοὺς ἀδικήσαντάς με καὶ ψυχράναντάς λόγῳ ἢ ἔργῳ ζητῶν παρ' ὄλων ἐπίσης τὴν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν συγχώρησιν δι' ὅσα ἔπαισα εἰς αὐτοὺς καὶ ἠδίκησα λόγῳ ἢ ἔργῳ. Ἐπομένως θέλω ἵνα τὸ σῶμα μου ταφῆ μετὰ τῆς ἀνηκούσης παρατάξεως καὶ νὰ γίνωσι τὰ συνήθη τοῖς χριστιανοῖς μνημόσυνα καὶ λειτουργίαι καὶ διατάττω νὰ δοθῶσιν ἐκ τῆς περιουσίας μου πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἑξῆς, ἧτοι 1 λειτουργία καὶ παρησία εἰς τὸν Σεβαστὸν Ἀρχιερέα γρόσια ἑκατόν. 5 σαρανταλείτουργα ὅπου ἂν ἐγκρίνωσιν οἱ ἐπίτροποι καὶ ἐκτελεσται τῆς παρούσης διαθήκης μου ἀνὰ ἑκατόν γρόσια, πεντακόσια εἰς ἅγιον Μηνᾶν Κοκκινολιθαρίου παρησία γρόσια ἑκατόν εἰς ὄσους ἱερεῖς ἠθέλον ἐφημερεύει τὸ χωρίον Φοινίκι. 50 γρόσια ἐλεημοσύνης εἰς 200 διαβάτας πτωχοὺς οἵτινες διαβαίνουσιν εἰς τὸ ντερβένι μὲ ξύλα διὰ πώλησιν ἐντὸς τεσσεράκοντα ἡμερῶν ἀμέσως ἀπὸ τῆς θανῆς μου ἀνὰ πέντε γρόσια, χίλια γρόσια εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν χωρίων Ζεϊνέλι, Κοκκινολιθάρι, Μαλοῦνι, Κεραμίτζης καὶ Κάρνανης διὰ τῶν ἱερέων καὶ προκρίτων ἐνὸς ἐκάστου τῶν χωρίων τούτων ἀνὰ ἑκατόν γρόσια εἰς ἕκαστον χωρίον...

Ἐπιτρόπους καὶ ἐκτελεστάς τῆς παρούσης μου διαθήκης διορίζω τὸν Σεβα-

στὸν Ἀρχιερέα τῆς Ἐπισκοπῆς Παραμυθίας, τὸν Αἰδεσιμώτατον Οἰκονόμον κ. Παπᾶ Σωτήριον συγχωριανόν μου καὶ τοὺς κ.κ. Γεώργιον Δ. Καραμπίναν, Θεόδωρον Β. Τσίβαν, Νικόλαον Ταφέκην καὶ Χριστόδουλον Α. Βαξοβάνον, οὓς παρακαλῶ, ἵνα ἐν καθαρῷ συνειδήσει καὶ ἀμεροληψίᾳ ἐκτελέσωσι κατὰ γράμμα τὴν παροῦσαν μου Διαθήκην. Καὶ οἱ αὐτοὶ ἐφ' ὅλης τῆς παρουσίας τῶν ἀνηλικῶν υἱῶν μου φροντίσαντες δεόντως νὰ διορίσωσι κηδεμόνα καὶ ἐπίτροπον ἄνθρωπον εὐσυνείδητον, ἱκανόν καὶ θεοσεβῆ καὶ πείραν ἔχοντα οἰκονομικῆς διαχειρίσεως.

Ὅταν οἱ ἐπίτροποι καὶ ἐκτελεσταὶ τῆς παρούσης μου διαθήκης ἔχωσι δύο ἀντιθέτους γνώμας ἐπὶ τινος ἀντικειμένου ἀφορῶντος τὴν διαθήκην μου, τότε ἡ λαχοῦσα γνώμη τὴν ἔγκρισιν τοῦ Σεβαστοῦ Ἀρχιερέως νὰ ἰσχύη καὶ πραγματοποιηθῆται. Ἐν περιπτώσει δὲ ἀποβιώσεως ἑνὸς τῶν ἐπιτρόπων καὶ ἐκτελεστῶν, οἱ ἐπιζῶντες ἕτεροι θέλουσι ἐκλέξει κατάλληλον ἄλλον πρόσωπον ἀντὶ τοῦ ἀποβιώσαντος διὰ πλειοψηφίας.

Αὗται εἶναι αἱ τελευταῖαι θελήσεις μου, αἵτινες θέλω νὰ μείνωσιν ἀσάλευτοι καὶ ἀπαράβατοι ἀπὸ τε τοὺς κληρονόμους μου καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους καὶ ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης μου, οὓς πάντας ὁμοῦ ἐξορκίζω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Θεοῦ, ἵνα φυλάξωσι καὶ ἐκτελέσωσι τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ μου ταύτῃ διορισθέντα κατὰ γράμμα. Εἰς τὸν τολμήσαντα δὲ εἶτε ἐκ τῶν κληρονόμων καὶ ἀπογόνων μου, εἶτε ἐξ ἄλλων οἰονδήποτε νὰ παρασαλεύσῃ τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ μου καὶ θελήσῃ νὰ παραβιάσῃ αὐτήν, ἀφίνω τὴν κατάραν μου. Δι' ἐνδειξιν οὖν διηνεκῆ ἐγένετο ἡ παροῦσα μου διαθήκη καὶ ὑπογράφεται παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων καὶ ἐπικυροῦνται παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀρχιερέως.

Τῇ 3 Ἀπριλίου 1875 ἑβδομηντα πέντε. Φιλιάταις.

Χρῆστο Ζώης ἀπὸ χωρίον Φοινίκι, ἔχοντας σώας τὰς φρένας μου βεβαιῶν τὰ ἄνωθεν

Δῆμος Πάντος ἀπὸ χωρίον Φοινίκι μαρτυρῶ
Κωνσταντῖνος Α. Στρογγάρης παρὸν μαρτυρῶ
Βασίλειος Γ. Στρογγάρης παρὸν μαρτυρῶ
Βασίλης Δ. Καραμπίνας παρὸν
Κῆτιζιο Θεολόγης παρὸν
Κολιδ Μάνος παρὸν μαρτυρῶ
Κωνσταντῆ Θεολόγης παρὸν
Τ.Σ. Δημήτρης Γεωργίου Μούκα παρὸν
Χρῆστος Κ. Στρογγάρης μάρτυρας
Τ.Σ. † Ὁ Παραμυθίας Ἀνθιμος ἐπικυροῖ.

ΔΙΑΖΥΓΙΑ

Διαζύγιον Βασίλως Σωτήρη χωρίον Χόηκα

Παραστῆσα ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος ἡ Βασίλω Σωτήρη ἀπὸ χωρίον Χόηκα ἀνέφερε δεινοπαθῶς, ὅτι συζευχθεῖσα πρὸ ὀκτώ ἐτῶν εἰς γάμον Βασίλειον Ἀθανασίου ἐκ τοῦ χωρίου Στάνοβον τῆς Θεοσώστου ἡμῶν Ἐπισκοπῆς μόλις τὸ πρῶτον ἔτος ἔζησε μετ' αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ ὕστερον δὲ ὁ ἀνὴρ τῆς ἡρόξατο φέρεσθαι πρὸς αὐτὴν λίαν ἀπηνῶς, καὶ τελευταῖον ἀπεδίωξεν αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας του περιπλανωμένη δὲ τῆδε κακεῖσαι ἀνηνέχθη τότε ἐνώπιον τοῦ προκατόχου ἡμῶν, ὅστις ὅπως ἐπαναφέρει τὸν ἄνδρα τῆς, εἰς τὸ καθήκον του ὑπέβαλεν αὐτὸν ὑπὸ πολλὰς ποινὰς ἐκκλησιαστικὰς τε καὶ ἐξωτερικὰς. Τούτων δὲ πάντων ἀποβάτων ἀνωφελῶν, ἡ εἰρημένη γυνὴ Βασίλω ἐνεφανίσθη καὶ πρὸς ἡμᾶς ἅπαξ δις καὶ πολλάκις καὶ ἐπανειλημμένως ἐξίτηι, ὅπως δοθῆ ἕν τέμα εἰς τὴν

οικτρὰν αὐτὴν κατάστασιν. Πολλάκις δὲ ἐγράψαμεν πρὸς τὸν ρηθέντα Βασιλείου, ἵνα ἐν ὠρισμένῃ ἡμέρᾳ ἐμφανισθῆ εἰς τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν, ὅπως, εἰ δυνηθῶμεν συμβιβάσαι καὶ ἐιρηνεύσαι αὐτοὺς ἀλλ' αὐτὸς παρήκουσε καὶ οὐκ ἠθέλησεν, ἵνα ἐμφανισθῆ. Ὅθεν ἔχοντες μὲν ὑπ' ὄψιν ὅσα ὁ προκάτοχος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ ἐνήργησεν, οὐχ ἦττον δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανειλημμένη παρακοὴν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀμετάτρεπτον τῆς διαγωγῆς του, πρὸ πάντων δὲ τὴν ἐπὶ ἑπτὰ ὄλοις ἔτεσιν ἀνευ σκέπης καὶ προστασίας περιπλάνησιν τῆς ταλαιπώρου ταύτης γυναικὸς ἐν αὐτῇ μάλιστα τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας της, ὁπότε κίνδυνος προφανῆς ἐπικειται, μὴ παρεκκλίνῃ τῆς ἠθικῆς καὶ προσγίνῃ αὐτῇ, οὕτως ἄφευκτος ψυχικὴ ἀπώλεια, διαζευγνύομεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ρηθέντος ἀνδρός της Βασιλείου καὶ κηρύττομεν αὐτοὺς ἄλλοτριους ἀπ' ἀλλήλων καὶ μηδεμίαν γαμικὴν συνάφειαν ἔχοντας, παρέχοντες συνάμα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἄδειαν εἰς τὴν ρηθεῖσαν Βασίλω τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς ἕτερον νόμιμον γάμον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐδόθη αὐτῇ τὸ παρὸν δι' ἔνδειξιν.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 25 Ἀπριλίου 1872 δύο

Διαζύγιον Παπᾶ Γεωργίου Σέλιανη

Παραστάντες ἐνώπιον τῆς ἡμῶν Ταπεινότητος, πολλῶν προκρίτων τῆς πόλεως Παραμυθίας καὶ τῶν ἱερέων καὶ προκρίτων τῶν χωρίων Σέλιανης καὶ Τσουρίλας ὅτε Παπᾶ Γεώργιος ἐκ τοῦ χωρίου Σέλιανης καὶ ἡ Πρεσβυτέρα αὐτοῦ Λάμπρω Τσίκα ἀμφότεροι ὡμολόγησαν, ὅτι ἐπειδὴ τὰ τριάκοντα πέντε περίου ἔτη τοῦ γάμου αὐτῶν, Κύριος οἷς οἶδε κρίμασιν, ἀπέβησαν ἄγονα καὶ ἡ ἡλικία αὐτῶν πρὸ πολλοῦ ἤδη παρήκμασεν, οἰκειοθελῶς καὶ εὐχαρίστως ἀπεφάσισαν, ἵνα διαζευθῶσιν. ἀπ' ἀλλήλων διὰ τε τὰ ἀνωτέρω καὶ μάλιστα διὰ τὸ προελέσθαι τὸν παπᾶ Γεώργιον ὑψηλότερον καὶ εὐλαβῆ βίον τὴν μοναχικὴν πολιτείαν, καταθέτουσα πρὸς τὰ εἰρημένα ἡ πρεσβυτέρα Λάμπρῳ, ὅτι πᾶν ὅ,τι κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ προικοσυμφώνου εἶχε λαβεῖν, ὡς ἐπίσης καὶ πᾶν ὅ,τι εἰς ὁμοίας περιστάσεις ὁ νόμος τῇ χορηγεῖ, ἵνα λάβῃ, ἔλαβε παρὰ τοῦ Πρεσβυτέρου της Παπᾶ Γεωργίου, καὶ οὐδεμίαν ἀπαίτησιν ἔχει τοῦ λοιποῦ ἀπ' αὐτοῦ. Ὅσαύτως δὲ ὁ παπᾶ Γεώργιος ἐκλεξάμενος τὴν σωφροσύνην ἤτοι τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καταθέτει, ὅτι οὐδεμίαν ἀπαίτησιν ἔχει ἀπὸ τῆς Πρεσβυτέρας του, ἀλλ' ὑπόσχεται, ἵνα διανύσῃ ἀκριβῶς τὸ ὅπερ ἐξελέξατο ἱερὸν στάδιον ἐγκαταλείπων τὰ τοῦ κόσμου εἰσάπαξ ἀμεταμελήτως. Ἀμφότεροι δὲ ἐξητήσαντο ἐπιμόνως τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάζευξίν των. Ὅθεν αἱ ἀνωτέρω καταθέσεις αὐτῶν καταχωρισθεῖσαι ἐν τῷ παρόντι κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως δι' ἔνδειξιν διηνεκῆ, ὑπογράφονται παρὰ τε τῶν ἰδίων καὶ τῶν ὑποφαινομένων ἱερέων καὶ προκρίτων, καὶ ἐπικυροῦνται παρὰ τῆς ἡμῶν Ταπεινότητος.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 29 Δεκεμβρίου 1872

Παπαγεωργος Τσάνας

λάμπρο πρεσβυτέρα Δήμου Τσίκα

Παπᾶ Ἰωάννης ὁ ἐφημέριος τῆς πόλεως Παραμυθίας μάρτυς

Ἰωάννης ἱερεὺς μάρτυς

Ἰωάννης Η. Παπαζήσης μαρτυρῶ

Δημήτριος Ἀθ. Πάνου μάρτυς ἔπονται καὶ ἄλλαι ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι. † Ὁ παραμυθίας Ἀνθιμος ἐπικυροῖ τὴν πράξιν.

Συγκατάθεσις Παπᾶ Ἀναστασίου καὶ τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ ἀπὸ Ὁσδίναν

Παραστὰς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἱερᾷ Μητροπόλει Παραμυθίας ὁ ἐν ἱερεῦσιν

εὐλαβέστατος Παπᾶ Ἀναστάσιος ἐκ τοῦ χωρίου Ὀσδίνας τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσώστου Ἐπισκοπῆς ὠμολόγησεν ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τῶν ὑποφαινομένων προκρίτων τῆς τε πόλεως Παραμυθίας καὶ τοῦ χωριοῦ Ὀσδίνας, ὅτι προκεχωρηκυίας ἤδη τῆς ἡλικίας αὐτοῦ οἰκεία βουλήσει ἐξελέξατο τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἀμετακλήτως ἀπεφάσισεν, ἵνα διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν σωφροσύνῃ καὶ μετανοίᾳ προσειπὼν ὅτι εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ταύτην καὶ ἀπόφασιν ἔχει καθολοκληρίαν συναινοῦσαν καὶ τὴν πρεσβυτέραν αὐτοῦ Ζαφύρω θυγατέρα Γιώτῃ Μάκου ἐκ τοῦ χωρίου Βλαχῶρι, καὶ ἐξήτει θερμῶς τὴν ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτης ἐφαρμογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τάξεων. Κατὰ συνέπειαν οὖν τούτου προσκληθεῖσα ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει καὶ ἡ εἰρημένη πρεσβυτέρα αὐτοῦ καὶ ἐρωτηθεῖσα, ἐὰν συγκατατίθεται αὕτη εἰς τὴν ἐνλογὴν καὶ ἀπόφασιν τοῦ ἑαυτῆς Πρεσβυτέρου ἀπήντησεν, ὅτι εὐχαριστως καὶ οἰκειοθελῶς συγκατατίθεται καὶ προθύμως χορηγεῖ τὴν ἑαυτῆς ἄδειαν εἰς αὐτόν, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸν ὑψηλότερον βίον τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ὠμολόγησε δὲ συνάμα, ὅτι οὐδεμίαν ἀπαίτησιν ἔχει τοῦ λοιποῦ ἀπ' αὐτοῦ, διότι πᾶν ὅ,τι κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ προικοσυμφώνου αὐτῶν ἔχει λαβεῖν, ὡς ἐπίσης καὶ πᾶν εἴτε ἄλλο τῇ χορηγεῖ ὁ νόμος ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, ἵνα λάβῃ, ἔλαβεν ἤδη ἀπὸ τὸν διαληφθέντα ἑαυτῆς πρεσβύτερον Παπᾶ Ἀναστάσιον.

Ὅθεν προελομένου τοῦ εἰρημένου ἱερέως τῆς μοναχικῆς πολιτείας καὶ ὑποχομένου αὐτοῦ ὅτι διανύει ἀκριβῶς καὶ θεοφιλῶς τὸ ὅπερ ἐξελέξατο ἱερὸν στάδιον ἐγκαταλείπων τὰ τοῦ κόσμου εἰσάπαξ ἀμεταμελήτως, καὶ συγκατατεθείσης εἰς τοῦτο καθολοκληρίαν τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ Ζαφύρος, καὶ ἀμφοτέρων τούτων ὁμολογησάντων παρησίᾳ, ὅτι εὐχαριστως διαλύονται τοῦ γαμικοῦ αὐτῶν συνδέσμου, συνετάχθη τὸ παρὸν πρακτικόν, ὅπερ ὑπογραφὴν παρὰ τε τῶν δύο τούτων καὶ τῶν εἰρημένων προκρίτων καὶ ἐπικυρωθὲν παρὰ τῆς ἡμῶν Ταπεινότητος καταχωρίζεται σήμερον ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κώδικι εἰς διηνεκὴ ἔνδειξιν.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1876

Παπᾶ Ἀναστάσιος, Ζαφύρω Γιώτῃ Μάκου Πρεσβυτέρα Παπᾶ Ἀναστασίου βεβαιῶν τὰ ἄνωθεν. Οἰκονόμος Σωτήριος Ἱερεὺς μὲ λόγον τῆς τὴν ὑπέγραψα καὶ μαρτυρῶ.

Ἐπονται πολλαὶ ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι

Ὁ Παραμυθίας Ἀνθιμος ἐπικυροῖ

**Διάλυσις ἀρραβῶνος Θεοδώρας Λάμπρου
ἀπὸ Λαμπανίτσας**

† Παραστᾶσα ἡ Θεοδώρα Λάμπρου Ρίζου ἐκ τοῦ χωρίου Λαμπανίτσα τῆς θεοσώστου ἡμῶν Ἐπισκοπῆς Παραμυθίας ἐν τῇ Ἱερᾷ ἡμῶν Μητροπόλει ἀνέφερεν ἡμῖν, ὅτι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς της ἠρραβῶνισεν αὐτὴν ὁ πατὴρ της εἰς τὸν Δημήτριον Λούκαν συγχωριανόν της, καὶ ἐξητεῖτο τὴν τοῦ ἀρραβῶνος τούτου διάλυσιν. Πολλὰς προτροπὰς καὶ νουθεσίας ἐκάμομεν εἰς αὐτήν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐφυλακίσσαμεν αὐτήν, ἵνα στέρξῃ εἰς τὸν ἀρραβῶνα, ὃν ἔκαμεν ὁ πατὴρ της, ἀλλ' αὕτη οὐδαμῶς εἰς τοῦτο συγκατετέθη. Ἰδόντες οὖν τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης αὐτῆς, διελύσαμεν ἐκκλησιαστικῶς τὸν μετὰ τοῦ εἰρημένου Δημητρίου ἀρραβῶνα αὐτῆς, καὶ ἐχορηγήσαμεν αὐτῇ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ἄδειαν ἵνα ἀρραβωνισθῇ μετ' ἄλλου νομίμου ἀνδρός καὶ εἰς ἔνδειξιν.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 15 Μαρτίου 1877

Προικοσύμφωνον Γρηγορίου Β. Νασιοπούλου

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος

Σήμερον ἡ ὑποφαινομένη Πανάγιω χήρᾳ τοῦ Γούσια Χασάπη Παραμυθιώ-

του παραλαμβάνω ψυχοπαίδα και κληρονόμον μου την ἐξ ἀδελφοῦ ἀνεψιῶν τοῦ μακαρίτου ἀνδρός μου Στασινῆν Μιχαὴλ Χασάπη και ἀρραβωνίζω αὐτήν εἰς πρῶτον νόμιμον γάμον μετὰ τοῦ κ. Γρηγορίου Β. Νασιοπούλου συμπολίτου μου χορηγοῦσα αὐτῇ εὐχαρίστως και οἰκειοθελῶς χάριν προικὸς τὰ ἐξῆς, ἦτοι:

Τὸ ἡμισυ τῆς οἰκίας τὸ ἀνήκόν μοι ἐκ τοῦ μακαρίτου ἀνδρός μου Γούσια εἰς ὅπερ κατοικῶ, ὁμοῦ μετὰ τὴν αὐλὴν του και τὸν κῆπον του.

1. μίαν κοζιάκα χρυσή, 1. ἓνα σάκκον ρούχινον, 1. ἓν φουστάνι καλὸν καρὲ με χρυσᾶ, 4. τέσσαρα φουστάνια ἰνδιάννα, 2. δύο φουστάνια μαρνόζι, 2. δύο γελέκια καλὰ μεταξωτὰ με χρυσᾶ, 2. δύο ὁμοια δεύτερα, 4. τέσσαρα τουμάνια, 12. δώδεκα ὑποκάμισα, 12. δώδεκα μαντήλια, 2. δύο σινδόνια το ἓν πιμεζάρι και τὸ ἄλλο κεντητὸν διὰ μετάξης. 2. δύο ὁμοια πάνινα Κοζιανίτικα, 2. δύο παπλώματα, 2. δύο στρώματα, 3. τρία προσκέφαλα καλὰ. 2. δύο μαντήλια μεταξωτὰ, 2. δύο τεψιὰ μαῦρα, 1 μίαν καρπέταν με τέσσαρα φύλλα, 1. μίαν ὁμοίαν με δύο φύλλα, 1. ἓν κιλίμι με δύο φύλλα, 8. ὀκτὼ σαγάνια, 1. ἓν τυγάνι, 1. ἓν καζάνι, 3. τρία δακτυλίδια καπνισμένα, 2. δύο ζεύγη σκουλαρίκια. 2. δύο τεψιὰ ἄσπρα, 4. τέσσαρες τεντζερέδες, 1. μίαν ἀπλάδα, 2. δύο ταβάδες, 1. ἓν κακάβι μεγάλο, 1. ἓν γκιούμι, 1. ἓν ἱμπρικολίγενον.

Προσέτι δὲ ἐπαφίνω αὐτῇ, ὡς κληρονόμον μου, μετὰ τὸν θάνατόν μου και πάντα ὅσα ἠθέλον εὐρεθῆ οἰκιακά μου ἐπιπλα και λοιπὰ πράγματα τὰ ὅποια ὅλα καθὼς και τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα προικῶα πράγματα και τὴν οἰκίαν θέλει ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς. Ὅφείλει δ' αὐτῇ μετὰ τοῦ διαλειφθέντος συζύγου της Γρηγορίου νὰ με περιποιῶνται ὡς μητέρα των και νὰ με γηροκομίσωσι πρόσηκόντως ἕως τοῦ θανάτου μου, καθὼς ἐπίσης και ἐγὼ ὀφείλω νὰ ἀγαπῶ ἀμφοτέρους ὡς τέκνα μου, θὰ ἐργαζώμεθα δὲ ἀπὸ κοινοῦ ἕκαστος κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν οἰκιακῶν συμφερόντων ἡμῶν, ὅπερ εἰσὶν ἡμῖν κοινὰ, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν μου νὰ μοὶ κάμωσι και τὰ συνήθη μνημόσυνα. Καὶ ταῦτα μὲν δίδωμι τῇ ἐμῇ ψυχοπαίδι Στασινῇ ἐγὼ μετὰ τῆς ἐγκαρδίου εὐχῆς μου, ὃ δὲ πλουσιόδωρος θεὸς δώῃ αὐτῇ τε και τῷ συζύγῳ αὐτῆς πολλαπλασίονα τούτων, ζῶην εἰρηνικὴν και μακρὰν και καλλιτεκνίαν, διὰ πρεσβειῶν τῆς Ὑπεραγίας θεοτόκου, τῶν θεοστέπτων βασιλέων και Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου και Ἐλένης και τοῦ μεγαλομάρτυρος Προκοπίου. Ἀμήν.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 6ῃ Ἰουλίου 1877

Πανάγιω Γούσια Χασάπη ὑπόσχομαι τὰ ἄνωθεν. Οἰκονόμος Σωτήριος Ἱερεὺς και ἐφημέριός της με λόγου της τὴν ὑπέγραψα και μαρτυρῶ. Γρηγόριος Β. Νασιόπουλος δέχομαι τὰ ἄνωθεν. Δημήτριος Γ. Χασομέρας με λόγου της.

Ἀπόστολος Στρουγγάρης μαρτυρῶ

Γεώργιος Τσατζόπολος μαρτυρῶ.

Τοπικὸς χωρισμὸς λιόνη θανάση και τῆς συζύγου του. λειβαδάρι.

Ἐπειδὴ ρῆξις ἀσυμβίβαστος ἐπῆλθε μετὰ τοῦ λιόνη θανάση ἀπὸ χωρίον λειβαδάρι και τῆς συζύγου αὐτοῦ Βασίλως Κώστα Κώτζη παράπονα καθυποβαλοῦσης εἰς ἡμᾶς κατὰ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, τὰ ὅποια και οἱ Μουχταροδημογέροντες τῶν χωρίων Σενίντζας και λειβαδάρι δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς ἐβεβαίωσαν, ἐνεκρίθη και ἐγένετο τρίμηνος τοπικὸς χωρισμὸς αὐτῶν. Παρελθούσης δὲ τῆς τριμηνίας τοῦ χωρισμοῦ τούτου, οὐ μόνον οὐδεμία ἐπανόρθωσις ἐγένετο τῆς διενέξεως αὐτῶν, ἀλλὰ και εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν δυσμενίας ἀμφοτέροι ἀφίκοντο. Τούτου δ' ἐνεκεν ἐνεκρίθη και αὐθις και δεύτερος τοπικὸς χωρισμὸς ἐπὶ τρεῖς ἔτι μῆνας καθ' ὡς ὑποχρεοῦται ὁ ἀνὴρ λιόνης νὰ χορηγήσῃ τῇ γυναικὶ του μετὰ τῆς μικρᾶς θυγατρὸς του λόγῳ ζωοτροφίας γρόσια 90 ἑννεήντα ἀνὰ τριάκοντα δηλο-

νότι ἕκαστον μῆνα καὶ νὰ ληφθῆ προσέπι παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐγγύησις, ὅτι δὲν θέλει βλάβη εἰς τὸ διάστημα τοῦτο τὴν σύζυγόν του.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 12 Ἰανουαρίου 1876

Ἔπονται ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι

Φόρος ἐπὶ τῶν προικεσίων τοῦ Παραμυθιωτῶν

Σήμερον τῇ δευτέρᾳ μηνὸς Ὀκτωβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ τετάρτου ἑίους ἡμέρᾳ Τετάρτῃ γενομένης συνελύσεως τῶν πολιτῶν Παραμυθίας ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς ἡμῶν Ταπεινότητος, προὔτάθη, ὅπως πρὸς ὄφελος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῆς πόλεως ταμείου ὀρισθῆ ἐπὶ τῶν προικεσίων τῶν πολιτῶν Παραμυθίας φόρος ἐν γρόσι τοῖς ἑκατόν. Τῆς προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης παμψηφεί καὶ καταχωρισθείσης ἐν τῷ Κώδικι τῆς Μητροπόλεως, τίθεται αὕτη ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς ἐνέργειαν λαμβανομένου τοῦ δικαιώματος τούτου παρὰ τοῦ ταμείου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ἀδείας τοῦ γάμου. Καὶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὁ πολίτης ἤθελε στεφθῆ ἐν ξένη ἐπαρχίᾳ ὑποχρεοῦται καὶ τότε νὰ ἀποτίσῃ εἰς τὸ ταμεῖον τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος φόρον.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1874

Ὁ Παραμυθίας Ἀνθιμος ἐπιβεβαιοῖ

Γεώργιος Τσατζης, Ἰωάννης Η. Παπαζήσης, Δημήτριος Ἀθ. Πάνου, Παναγιώτης Ρίγγας, Κωνσταντῖς Β. Παπᾶς, Δημ. Ἀθ. Ρίγγας, Δημήτριος γλιγορίου, Γιάννης Καραγιάννης, Βασίλης Μπανιάς, σωτήρις γιόργιου παπά, Σπύρος Α. Χαλκιάς, Χαράλαμπος Α. Σακάς. Ἔπονται ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι.

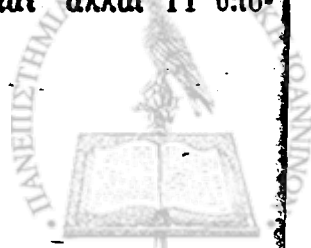
Διορισμὸς Λεοντίου Ἱερομονάχου ὡς Ἡγουμένου Μίχλας

Συσκέψεως γενομένης μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν ὑποφαινομένων προκρίτων τῆς τε πόλεως Παραμυθίας καὶ τοῦ χωρίου Ὀσδίνας περὶ εὐρέσεως ἡγουμένου καταλλήλου διὰ τὸ χρεῖον Ἡγουμένου ἱερὸν Μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς θεοτόκου τὸ ἐπ' ὀνομαζόμενον Μίχλα τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσώστου Ἐπισκοπῆς Παραμυθίας, προὔτάθη παρ' ὅλων τῶν ὑποφαινομένων ὁμοφώνως, ὅτι κατάλληλον διὰ τὸ ἱερὸν τοῦτο Μοναστήριον πρόσωπον ἐστὶν ὁ ἀρίτως τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ὑποδυσάμενος Λεόντιος Ἱερομόναχος ἐκ τοῦ χωρίου Ὀσδίνας, ὅστις χρηματίσας ἐν αὐτῷ ἐπὶ πολὺ ἐφημέριος γινώσκει καλῶς τὰ κτήματα τοῦ Μοναστηρίου κινήτὰ καὶ ἀκίνητα καὶ ἐπαρκῆ γινώσκει ἐκτίησατο εἰς τὴν διαχείρισιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν λοιπὴν διοίκησιν τῶν Μοναστηριακῶν ὑποθέσεων ἐκ δὲ τοῦ καλοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, τῆς χρηστῆς διαγωγῆς καὶ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ ὄντες πάντες πεπεισμένοι, ὅτι διορισθέντος τούτου ἡγουμένου τὸ ἱερὸν τοῦτο Μοναστήριον ταχέως προαχθήσεται, προέβημεν κοινῇ εἰς τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς ἡγουμένου τοῦ διαληφθέντος ἱεροῦ Μοναστηρίου καὶ συνετάχθη τὸ παρὸν πρακτικόν, ὁπερ ὑπογραφέν παρὰ τῶν ὑποφαινομένων προκρίτων καὶ ἐπικυρωθὲν παρὰ τῆς ἡμῶν Ταπεινότητος κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ Κώδικι τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Μητροπόλεως Παραμυθίας δι' ἐνδειξιν διηγεκῆ.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ α! Ὀκτωβρίου 1876

Γεώργιος Τσατζόπουλος, Κωνσταντῖνος Β. Παπᾶς, Ἰωάννης Παπαζήσης, Γιάννης Κ. Καραγιάννης, Δημήτριος Ἀθ. Ρίγγας. Ἔπονται καὶ ἄλλαι 11 ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι.

Ὁ Παραμυθίας Ἀνθιμος ἐπικυροῖ

Τόμος προαγωγῆς τῆς Ἐπισκοπῆς Παραμυθίας εἰς Μητρόπολιν (1)

† Ἀνθιμος, Ἐλέω Θεοῦ κλπ.

Ταῖς προσαγομέναις αἰτήσεσι τῶν εὐσεβῶν, ὅσαις τὸ δίκαιον καὶ εὖλογον συμπαρομαρτυρεῖ, προφρόνως συναινεῖ ἡ ἁγία Μήτηρ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ ταύτας εὐμενῶς ἐγκρίνει καὶ ἀποδέχεται, τὴν πνευματικὴν τούτων ὠφέλειαν καὶ τὴν ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπίδοσιν καὶ εὐημερίαν περὶ πλείστου ποιουμένη ἐν τῇ μητρικῇ αὐτῆς στοργῇ καὶ ἀγάπῃ, καθὰ δὴ τορῶς ἐμφαίνεται καὶ ἐν τῇδε τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Πράξει. Ἀνενεχθέντες γὰρ ἑναγχος τῇ ἡμῶν μετριότητι διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ τῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς Παραμυθίας, τέως ὑπαγομένης ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην Μητρόπολιν Ἰωαννίνων δι' ἐνυπογράφου καὶ ἐνσφραγίστου αὐτῶν ἀναφορᾶς μνηολογουμένης ἀπὸ ἱ' Ἀπριλίου σωτηρίου ἔτους αῶη! ἐδεήθησαν θερμῶς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἠτήσαντο ἐπίνευσιν, ἵνα ἡ ἐπαρχία καὶ πατρὶς αὐτῶν, ὑποτελής τέως τῇ διαληφθείσῃ μητροπόλει, προαχθῇ εἰς μητρόπολιν ἐξαρτωμένην ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου κατὰ τὸ ἀξιόζηλον παράδειγμα καὶ ἐτέρων Ἐπισκοπῶν τῆς αὐτῆς ἀξιοθεισῶν ἐκκλησιαστικῆς χάριτος καὶ τιμῆς· τοσοῦτω δὲ μᾶλλον ἐνέκειντο τῇ παρακλήσει, ὅσω διεβεβαίουν ὅτι τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν ἐπεκτεινομένης εἰς εὐρύτατον γῶρον καὶ περιλαμβανούσης πολλὰ διοικητικὰ τμήματα, αἱ ἐπαρχιακαὶ καὶ κοινοτικά αὐτῶν ὑποθέσεις οὐκ ὀλίγον προσέκοπτον, τῆς τέως κυριάρχου μητροπόλεως μὴ ἐπαρκούσης εἰς λυσιτελῆ τούτων προστασίαν καὶ ἐπισκόπησιν. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἀνενεχθέντες ἐξελιπάρουν πολλὰ προσδοκῶντες τὰ ἀγαθὰ ὑπὲρ τῆς χώρας αὐτῶν ἐκ τῆς ἀμέσου ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ αὐτῆς ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου. Ἡμεῖς δὲ σκεψάμενοι συνοδικῶς καὶ τὴν αἴτησιν αὐτῶν εὖλογον καὶ δικαίαν κρίναντες, δεῖν ἔγνωμεν, πολλοῖς τοῖς παραδείγμασιν ἀρχαίοις τε καὶ νεωτέροις ἐπόμενοι, τιμῆσαι καὶ ἀνυψῶσαι τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην, εἰς μητρόπολιν καὶ καθυπαγεῖν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν καὶ ὑποταγὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου Πατριαρχικοῦ, Ἀποστολικοῦ καὶ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, μηδεμίαν ἐφεξῆς ἐχούσης ἐν αὐτῇ δικαιοδοσίαν καὶ ἐξουσίαν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα Συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῖν ἀδελφῶν καὶ συλλειτομργῶν, ἵνα ἡ τέως ἐπισκοπὴ Παραμυθίας διὰ τοὺς προεκτεθέντας ἀποχρῶντας λόγους ὑπάρχη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται μητρόπολις τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, αὐτῶ μόνον ὑποκειμένη κανονικῶς καὶ πρὸς αὐτὸν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν ἔχουσα, ὃ δὲ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύων κύριος Λεόντιος (2) τιλοφορῆται Ἱερώτατος Μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ ὑπερτίμος καθάπερ καὶ οἱ τοῦτον διαδεξάμενοι, μνημονεύων ὡς νενόμισται τοῦ κανονικοῦ Πατριαρχικοῦ ὀνόματος καὶ συναριθμούμενος ἑβδομηκοστὸς ἑβδομος τῇ τάξει ἐν τῇ χορείᾳ τῶν λοιπῶν ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν, ὅλος καὶ ἐν τῷ Συντάγματι ἐγγέγραπται, ἔχων ἅμα οὗτος τε καὶ οἱ τούτου διάδοχοι τὴν στάσιν καὶ ἔδραν τὴν ὀρισθειῶσαν αὐτῶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς Συνελεύσεσι καὶ χοροστασίαις, ποιμένων θεοφιλῶς καὶ θεαρέστως τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ λογικὸν τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, εὖλογῶν καὶ ἀγιάζων αὐτὸ καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελῶν καθήκοντα μετὰ καὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ Συνθρόνῳ ἐγκαθιδρύσεως, ὀφείλουσι δὲ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ διατελοῦντες εὖλογημένοι χριστιανοὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ ἀναγνωρίζειν τὴν αὐτοῦ ἱερότητα Μητροπολίτην τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως ταύτης, πειθαρχεῖν τε καὶ ὑποτάσσεσθαι αὐτῶ ὡς κανονικῶ αὐτῶν ἀρχιερεῖ καὶ πνευματικῶ πατρὶ καὶ ποιμένι λόγον μέλλοντι δοῦναι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου Κριτοῦ ἐν καιρῶ τῆς τῶν ἔργων ἀνταποδόσεως. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται Συνοδικῶς καὶ εἰς ἐνδει-

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΤΑ ΛΑΒΑΡΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣΥΝΗΣ

Ἡ παράστασις τῶν ἐθνικοχριστιανικῶν λάβαρα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μεγαλομάρτυρα, πού σκοτῶνει τὸ δράκο, χρονολογεῖται ἀπὸ πολὺ παλιὰ.

Ὁ Γεώργιος, ἦταν—ὅπως εἶναι γνωστὸν—Κόμης στρατιωτικὸς, πιθανότατα διοικητὴς Ἐπαρχίας, στὴν Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, κατὰ τὰ τέλη τῆς τρίτης καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς τέταρτης μ.Χ. ἑκατονταετηρίδας. Ὅταν ὁ Αὐτοκράτορας Διοκλητιανὸς τὸν διέταξε νὰ καταδιώξῃ καὶ αὐτὸς, στὴν περιοχὴ του, τοὺς Χριστιανούς, ὅχι μονάχα ἀρνήθηκε, ἀλλὰ καὶ ἀποκάλυψε ὅτι ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὁμόθεος τὸν αὐτό, θανατώθηκε. Ὅταν ἀργότερα ἐπικράτησε ἡ Χριστιανικὴ Θεοσκεία, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἀπάνου στὸν τάφο τοῦ Μεγαλομάρτυρα, στὴν Παλαιστίνη ὅπου εἶχε μεταφερθῆ τὸ σκήνωμά του, ἔκτισε ἕνα Εὐκτήριο. Καὶ ἀπὸ κείνη κιόλας τὴν ἐποχὴ, ἀρχισε νὰ τιμᾶται πολὺ ἡ μνήμη του καὶ νὰ ἐξυψώνεται σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας. Ἀρχισε ἐπίσης νὰ θεωρῆται προστάτης τῶν στρατευμάτων, καὶ ἡ εἰκόνα του νὰ ζωγραφίζεται στὰ βασιλικὰ φλάμουλα.

Τὰ φλάμουλα (ὑποχριστικὸς τῆς

Λατινικῆς λέξης φλάμμα, πού σημαίνει φλόγα), ἦταν τὰ βασιλικὰ λάβαρα: τετράγωνα, δηλ., κάθετα σὲ κοντοὺς κρεμασμένους σημαῖες, πού κατέληγαν σὲ δυὸ ἢ τρεῖς γλῶσσες ἢ φλόγες. Ἀξιοσημείωτο ἦταν τότε τὸ ἰσχυρὸν αὐτὸ λεγόμενον δρακόντειον φλάμπουρο, πού εἰκόνιζε τὴν νίκη τοῦ Σταυροῦ κατὰ τοῦ δράκοντα.

Συνέχιση τῶν Βυζαντινῶν φλάμπουρων εἶναι καὶ τὰ σημερινὰ ἐκκλησιαστικὰ λάβαρα, πού προηγούνται στὶς λιτανεῖες, μαρμελάδες καὶ τὸ Σταυρὸν.

Λάβαρα εἶχαν στὴν Βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ τὰ Μοναστήρια. Ἐνα παρόμοιο, χρυσοκέντητο, ἦταν καὶ ἡ σημαία τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Λαύρας στοὺς καιροὺς τῶν Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων, καὶ ἀναπαρίσταται στὴν μὲν μιὰ πλευρὰ του, τὴν Ἀνασίστη, στὴν ἄλλη, τὸν Ἅγιο—Γεώργιο. Ἡ τὸ λάβαρο τοῦτο, δοσμένον σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ Μοναστήριον, κηρύχτηκε οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸ Νικόλαο Σουλιώτη πού ὅσον καὶ ἀνιστορεῖται Καλαβρινός, τὸ προσωνομιό του ὅμως τὸν δείχνει πιθανώτερα Ἡπειρώτη—στὶς 18 Μαρτίου 1921 στὸ Ἀγρίδι τῆς Κλούκινα Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.

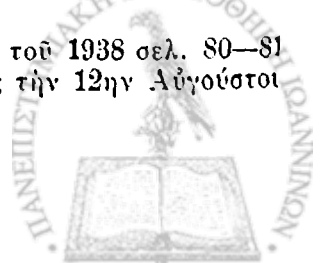
Ἐν ἐγένετο ὁ παρὼν ἡμέτερος Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος καταστρωθεὶς καὶ ἐν τῷ τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἱερῷ τῶν ὑπομνημάτων Κώδικι, ἀντίγραφον δ' αὐτοῦ ἀπεστάλη καὶ τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Παραμυθίας ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἡμῖν ἀδελφῷ καὶ συλλητουργῷ κυρίῳ Λεοντίῳ. Ἐν ἔτει σωτηριῷ αἰωνῷ κατὰ μῆνα Ἰούνιον. Ἐπινεμήσεως Η'.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀποφαίνεται

† Ὁ Κυζίκου Νικόδημος
† Ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος
† Ὁ Νικαίας Ἱερώνυμος
† Ὁ Προύσης Ναθαναὴλ

† Ὁ Αἴνου Λουκάς
† Ὁ Μηθύμνης Νικηφόρος
† Ὁ Γρεβενῶν Κλήμης
† Ὁ Ἐλασσῶνος Νικόδημος

1) Κώδ. Π. Ἀρχ. ΕΖ' 487: ὄρα Ἡπειρωτ. Χρονικά τομ. ΙΒ' τοῦ 1938 σελ. 80—81
2) Ὁ ἀπὸ Κίτρον Λεόντιος: ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Παραμυθίας τὴν 12ην Αὐγούστου 1893 καὶ παρέμεινεν ἕως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1897.

Ὁ Σουλιώτης, μνημένος στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἐπειδὴ φ βήθηκε, μήπως οἱ κοιζαμπάσηδες, δὲν θελήσουν τελικὰ νὰ κηρύξουν τὴν ἐναυξὴ τῆς σιτῆν προκαθορισμένη ἡμέρα τῆς 25ης, πρῶτος αὐτὸς ἐξέβιασε τὴν κατάστασι, σκοτώνοντας σὲ ἐνέδρῳ τοὺς (Τούρκους) Τσιπογλαίους, καὶ προκαλώντας ἔτσι, ἀμετάσχετα, τὴ ρήξι.

Ἄλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασι καὶ ἀπὸ τὸ δέκατο ἑβδομο ἀκόμα αἰῶνα, τὸν Ἅγιο Γεώργιο εἶχαν καὶ οἱ Σουλιώτες σὰν ἔμβλημα στὴ σημαία τους, καὶ μαζὺ μ' αὐτούς, καὶ οἱ γείτονες Στερεοελλαδίτες. Κι' ὅλα αὐτὰ, ξεκινοῦν, πιστεύουμε, ἀπὸ τὰ 1635, χρονιὰ ἀποφασιστικὴ γιὰ τὸ Χριστιανισμὸ τῆς Ἠπείρου, πού τότε εἶχε πάντοτε μὲ τὴ Στερεὰ δεσμούς.

Ὅπως ξέρομε ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ τῶν Γιαννίνων, ἓνα ἀπὸ τὰ «προνόμια», πού, κατὰ τὴ μὲ τοὺς Τούρκους συνθηκολόγησὴ του στὰ 1430, πέτυχε τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων—καὶ πιθανότατο, ἀκόλουθώντας το, καὶ τὰ ὅσα ἄλλα Ἠπειρώτικα τῆς ἐποχῆς—ἦταν καὶ τὸ νὰ χρητῆσουν οἱ ἄρχοντές τους ἄθικτα, καὶ κατὰ κληρονομικὴ διαδοχὴ τὰ τιμάρια τους: (τὰ φεουδά τους δηλ. τὰ τσιφλίκια τους, θὰ λέγαμε σήμερα).

Τὸ τιμᾶριο ὅμως, κατὰ τὰ νόμιμα τοῦ Φεουδαρχισμοῦ, εἶχε καὶ ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις. Ὁ τιμαριούχος, ὁ Φεουδάρχης τῆς ἐποχῆς ἦταν μὲν ἀπόλυτος Ἀφέτης στοῦ φεουδῶ του καὶ στοὺς ὑποτελεῖς του, ὅμως ὁ Κυρίαρχος—στὸν ὅποιον καὶ αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του, ἦταν ὑποτελής—θὰ ξεκινούσε γιὰ πόλεμο, καὶ ἐναντίον ὁποῦδ ἤποτε, ἦταν ὑποχρεωμένος, ἀπὸ τὴ συμφωνία ἀκριβῶς μὲ τὴν ὁποῖαν καταριζόταν ἢ φεουδαρχικὴ σχέση, νὰ βοηθήσῃ τὸ κυρίαρχό του, συνεκστρατεύοντας μαζὺ του, μὲ δικό του, καὶ ἀπ' αὐτὸν ὀργανωμένο καὶ συντηρούμενο στρατό.

Ἀπ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ συμφωνία, οἱ Τιμαριούχοι τῶν Γιαννίνων, ἔχοντας ἰδρυμένη τὴν ἀντίστοιχὴ ὑποχρέωσή τους ἀπὸ τὴ συνθήκη παράδοσής τους στὸν Σινὰν Πασῆ τῶν 1430, βοήθησαν τοὺς Τούρκους τοῦ 1611 νὰ καταστείλουν τὴν Ἐπανάστασι, πού εἶχε ξεσηκώσει, ὁ δμοῦθησκός τους μ' ὅλα ταῦτα, καὶ ὁμοεθνῆς τους Διονύσιος

Σκυλόσοφος, καὶ εἶχε μιὰ βραδυὰ καταλάβει αἰφνιδιαστικὰ καὶ ἐπαναστατικὰ τὴν ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων πόλη.

Ἀπὸ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ὑποχρέωσι, ἱστορεῖται καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἠπειρωτῶν σπαῖδων, πού δὲν ἦταν, παρὰ οἱ κατώτερης βαθμίδας τιμαριούχοι τῆς. Σὲ ἐκστρατεία πού, ἀπὸ τὰ 1620 ἴσαμε τὰ 1635 ἔκαναν οἱ Τούρκοι ἐναντίον τῶν Περσῶν, 12 000 ἀπὸ αὐτούς, ὀργανωμένοι σὲ τάγματα, ξεκίνησαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, μὲ ἀναπεπταμένες, ὅμως, τὶς χριστιανικὰς τους μόνο σημαῖες, γιὰ τὸ μακρυνὸ Σερβ τῆς Ἀνατολῆς. Στὸ Ντροῖσκο, σταματοῦσε αὐτοὺς τὸ «προνόμιο». Οἱ Χριστιανικὰς σημαῖες διπλονόταν καὶ ἀνοιγόταν οἱ Τουρκικὰς. Σὲ μιὰ ὅμως, κατὰ τὶς ἐκεῖ μάχες, κάμψη τῶν Τούρκων, οἱ χριστιανοὶ σπαῖδες, σιτῆν ὀρητικότητα μιᾶς ἀντεπίθεσος, ξεχνώντας, καὶ παραβιάζοντας κατὰ συνέπεια, τὶς συνθηκὰς, τὶς ξεδιπλώνουν τὰ χριστιανικὰ τους λάβαρα, ἐνθουσιάζονται, καὶ κατατροπώνουν τοὺς Πέρσες.

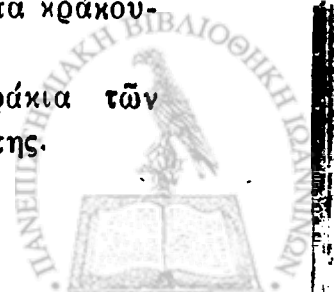
Ἐμβλημα, καὶ τῆς σημαίας τῶν Σπαῖδων τῆς Ἠπείρου, ἦταν, ἴσαμε τότε, ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ καβιλλάρης, ὁ Ἅγιος τῶν Βυζαντινῶν Λάβαραν καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ὁ καὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ Στερεοελλαδιτῶν τοῦ 17ου αἰῶνα Στρατηλάτης: Ὁ Καβιλλάρης Ἅγιος τῆς βυζαντινῆς σημαίας τῆς Ἁγ. Λαύρας καὶ τοῦ Σουλιώτη πού πρωτάρχησε τὶς ἐχθροπραξίαι τοῦ Εἴκοσι ἓνα.

Καὶ στοὺς καιροὺς μας, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Βασιλιᾶ Γεώργιου τοῦ πρώτου, ὁ Ἅγιος πού ἀνεμίζει σιτῆς σημαῖες τῶν φαντάρων καὶ τῶν τσιολιάδων τῆς Ἑλλάδας μας.

Τὸ πῶς ἀντόμειψαν οἱ Τούρκοι τοῦ 1635 τοὺς μέχρι τότε Χριστιανοὺς σπαῖδες τῆς Ἠπείρου, εἶναι ἄλλο θέμα.

Ὁ Ἅγιος Γεώργιος πάντως τῆς Χριστιανοσύνης, ἀπὸ τὰ λάβαρα τους, μεταποτίσθηκε στὰ καταρράχια τῆς καὶ στὰ κράκουρά τῆς.

Κι' ἀνεμίζει τώρα στὰ μπαϊράκια τῶν Κλεφτῶν καὶ τῶν Ἀρματολῶν τῆς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΥΡ. ΣΚΑΦΙΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ*

Ἐποῦ φᾶν καὶ πιοῦν ἀρχίζουσι τὰ τραγούδια καὶ τοὺς χοροὺς εἴτε μὲ βιολιά, εἴτε τραγουδῶντας. Μιὰ ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυχτα τὰ κορίτσια μαζεύονται σὲ ξεχωριστὸ δωμάτιο, ὅπου ξενιύνουν τὴν νύφη, τῆς βγάζουν τὴν κοριτσιίστικη φορεσιά καὶ τὴν ντύνουν μὲ τὰ νυφιάτικα, μὲ φορεσιά δηλαδή, ποὺ φοροῦν οἱ παντρεμένες γυναῖκες, καὶ ποὺ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν κοριτσιίστικη. Τῆς φοροῦν ἐσώρρουχα καινούργια, φοῦστα μάλλινη, φουστάνι καὶ περοῦκες στὸ κεφάλι, τὲς ὁποῖες συμπλέκουν μὲ τέχνη μὲ τὲς πλεξοῦδες τῆς γιὰ νὰ μὴ πέφτουν καὶ τὲς ὁποῖες στὰ παλαιότερα χρόνια φοροῦσαν νύχτα καὶ μέρα οἱ γυναῖκες. Στὲς περοῦκες προσαρμόζεται μικρὸ φέσι διπλωμένο μὲ φούντα ἀπὸ χρυσοῦ κλωστή—χρυσογαῖτανο—καὶ τὰ δύο αὐτὰ προσδέονται στὲς περοῦκες μὲ μεταξωτὸ κίτρινο καὶ μὲ κόκκινες βούλες μαντήλι, γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «λεπισκάνικα» ποὺ τὰ ἔφεραν συνήθως ἀπὸ τὴ Λειψία τῆς Γερμανίας, ἢ ὁποῖα στὴ Ρουμανικὴ διάλεκτο λέγεται Λεπισκάνικα. Ἐὰν ἡ οἰκογένεια τῆς νύφης ἦτο εὖπορη πάνω καὶ γύρω στὲς περοῦκες καρφίτσωναν καὶ μιὰ ἢ δύο καὶ τρεῖς κάποτε ἀλυσίδες μὲ μικρὰ καὶ μεγάλα φλωριά. Στὸ τέλος σκεπάζουν τὸ πρόσωπο τῆς νύφης μὲ κόκκινο πυκνὸ πέπλο, γιὰ νὰ μὴ διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τῆς καὶ ὁ πέπλος αὐτὸς ἐπάνω στὸ κεφάλι προσδέεται μὲ μεγάλη μεταξωτὴ μαντήλα ἢ σκεπάζει τὸ πίσω μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ φθάνει στὲς πλάτες τῆς νύφης. Ὅλη αὕτη ἡ διαδικασία, ποὺ λέγεται ντύσιμο τῆς νύφης, γίνεται μὲ διάφορα τραγούδια, ποὺ τραγουδοῦν τὰ κορίτσια καὶ ποὺ συνήθως εἶναι παραπονιάρικα καὶ βλάχικα. Τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι τραγουδοῦν στὴ βλάχικη πάντοτε γλῶσσα ἓνα τραγούδι, ποὺ ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἐτοιμοθάνατη νύφη καὶ ποὺ ἀρχίζει:

Μὰ γκιὸς λά τσίντσι μάρμαρε
λά σάσε μαρμαρίτσι,
μάς ντοάμε φιάτα σίγγουρα
σίγγουρα σ' ἴσσουτίτα...

Παραθέτω μετάφρασή μου τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ στὴν ἑλληνικὴ:

«Κάτω στὰ πέντε μάρμαρα, στὰ ἔξη λιθαράκια
κοιμᾶται κόρη μοναχὴ σὲ νυφικὰ ντυμένη,
κ' ἢ μάννα τῆς τῆς εἶγε κ' ἢ μάννα τῆς τῆς λέγει.
Σήκου κορίτσι μ' ἔβλησε καὶ μὴ βαρεῖα κοιμᾶσαι,
γιατ' ἦρθαν οἱ συμπέθεροι, ἦρθαν νὰ σὲ πάρουν'
σᾶν ἦρθαν οἱ συμπέθεροι καλῶς τοὺς νὰ κοπιάσουν,
μόν' βάλε τὸ χεράκι σου στοῦ φουστονιοῦ μ' τὴ τσέπη,
καὶ πᾶρε τὸ ἔρμο τὸ κλειδὶ ν' ἀνοίξης τὸ κελλάρι,
καὶ στῶσε τοὺς νὰ φᾶν, νὰ πιοῦν, νὰ πιοῦν καὶ νὰ μεθύσουν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου; σελ. 19.

κ' ἐμένα μὴ μὲ καρτερῆς στοῦ τραπεζιοῦ τὸ γλέντι,
 γιατί θὰ φύγω μακριά, θὰ πάω στὸν κάτω κόσμο,
 τὸ χάρο θὰ στεφανωθῶ, μαννοῦλα μ' θὰ πεθάνω.
 Μὸν θέλω νὰ μὲ θάψετε, πᾶν' στὴν Ἁγία Τριάδα,
 στὸν ὄχτο τὸν ψηλότερο, ποῦναι σιμὰ στὸν δρόμο,
 γιὰ νὰ περνοῦν αἱ φίλες μου νὰ μὲ καλημερᾶνε,
 ὄντας στὸν λόγγο τὸ πρωῖ πᾶνε νὰ κόψουν ξύλα,
 κι' ὄντας μὲ τὰ καινούργια τους, ντυμένες στολισμένες
 πρωῖ τὸ Μέγα Σάββατο πᾶνε νὰ μεταλάβουν.

β'

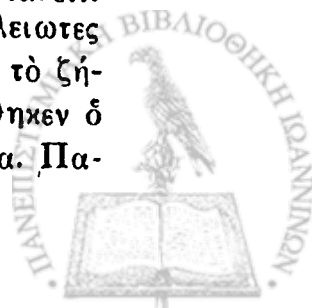
Μα τσὲν τσι φάκου μωρ' μοῦ μάνι,
 ντὲ μεὰ γουνῆστ ντὶ κάσσα νι;
 κάντσιβα νούνι φάτσι μωρ' χίλια μιὰ
 μὰ στὶ ντουῦτσι ἀκάσσα τσι, σὶ τεντουῦτσι λὰ τύχεται.

Τί σούχω κάμει μάννα μου, τί σούκαμα καλή μου
 κι' ἀπ' τὸ καλὸ σπιτάκι μας, μὲ διώχνεις γιὰ νὰ φύγω;
 Σὲ τίποτε δὲν μοῦφταιξες, χρουσῆ μου θυγατέρα
 μόν' σύρε στὸ καλὸ σου, σύρε στὸ σπιτικό σου.
 Σύρε στὸ τυχερό σου.

γ'

Τώρα σὶ πλίντζι μωρ' μοῦ μάνι, κ' ἄντα τσισιάμου ἔου.
 Τώρα νὰ κλάψης μάννα μου, τώρα μοννοῦλα μ' κλάψε
 γιατί πάντα σοῦ ἔλεγα καὶ σὲ παρακαλοῦσα
 τὸν ξένο μὴν ζυγώνης καὶ μὴ τὸν τραπεζώνης
 γιατί θὰ σὲ πλανέψη νὰ πάρ' τὴν χαϊδεμένη σου
 ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά σου κι' ἀπὸ τὴν φαμελιά σου.

Ὁ πυκνὸς κόκκινος πέπλος, μὲ τὸν ὁποῖον σκεπάζουν τὸ πρόσωπο τῆς νύφης, ἐχρησιμοποιήθηκε κατὰ καιροὺς ὡς μέσον ἀπάτης, διότι ἐνῶ κατὰ τοὺς ἀρραβῶνας παρουσίαζαν εἰς' τοὺς ἀνθρώπους τοῦ γαμπροῦ τὸ ὠμορφότερο ἢ τὸ μικρότερο κορίτσι, στὸν γάμο ἔντυναν καὶ στόλιζαν τὸ μεγαλύτερο ἢ τὸ ἀσχημότερο. Στὸ 1923 ἔλαβε χώραν μιὰ τέτοια ἀπάτη στὸ Μέτσοβο, στὴν ὁποία ἔτυχα κ' ἐγὼ μάρτυς. Κάποιος Μετσοβίτης κτηνοτρόφος ἀρραβώνιασε μιὰ νέα ἀπὸ τὴ Μηλιά, χωριὸ πού ἀπέχει 4 ὥρες ἀπὸ τὸ Μέτσοβο. Ὅταν ὕστερα ἀπὸ ὀκτώ μῆνες πῆγε μὲ τὴν παρέα του νὰ πάρῃ τὴν νύφη, τὴν ὁποία δὲν εἶχε ἐπισκεφθῆ γιὰ δεύτερη φορά, γιατί εὑρίσκετο στὰ χειμαδιὰ στὴν Θεσσαλία, οἱ Μηλιῶτες ἔντυσαν ἄλλο κορίτσι μὲ νυφιάτικη στολὴ καὶ μὲ ἓνα πέπλο κόκκινο πολὺ πυκνὸ. Ἀφοῦ ἔγινε ἡ στέψις σὶδὸ σπίτι τῆς νύφης τὸ ψίκι τοῦ γαμπροῦ μὲ τὴ νύφη καὶ 3-4 ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ τῆς καβιάλλα σὲ ἄλλογα γύρισαν στὸ Μέτσοβο, ὅπου κατὰ τὰ ἔθιμα τὴν ὀδήγησαν σὶδὸν Ἀβερῶφειο κῆπο καὶ ἄρχισαν τὸν χορὸ. Ὅταν στὸν τρίτον γῦρον τοῦ χοροῦ ὁ γαμπρὸς τράβηξε τὸν πέπλο ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς νύφης, παρ' ὀλίγον νὰ λιποθυμήσῃ ἀπὸ τὴν ἐκπληξιν πού δοκίμασεν, ὅταν ἀντίκρουσε ἄλλο κορίτσι ἀσχημὸ καὶ μεγαλύτερο σὲ ἡλικία ἀπὸ ἐκεῖνο πού εἶχεν ἀρραβωνιάσει!! Ἐπηκολούθησαν διαμαρτυρίαι ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ γαμπροῦ καὶ φωνῆς ἀτέλειωτες γιὰ τὴν ἀπάτη, ἐμεσολάβησαν τότε ὁ κουμπάρος καὶ ἄλλοι συγγενεῖς καὶ τὸ ζήτημα ἐτακτοποιήθηκε μὲ κάμποσα πρόβατα καὶ λίγες λίρες, πού ὑποχρεώθηκεν ὁ πατέρας τῆς νύφης νὰ δώσῃ στὸν γαμπρὸ ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὰ συμφωνηθέντα. Πα-

ρόμοια περιστατικά αναφέρονται και εις τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, περισσότερα ὅμως εις τὰ χωρία τῆς περιφερείας Μετσόβου. Ὅταν τὸ ψίκι τοῦ γαμπροῦ φθάσῃ στὸ σπίτι τῆς νύφης, οἱ γονεῖς τῆς καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κεκλημένους βγαίνουν στὴν πόρτα καὶ ὑποδέχονται τὸν γαμπρὸ μὲ ρύζι καὶ κουφέτα, πὺ πετοῦν ἔπάνω του καθὼς καὶ εἰς τὴν συνοδείαν του, ἐνῶ μιὰ κοπέλλα στέκει μπροστὰ στὴν πόρτα νὰ πιοῦν μὲ τὴν σειρά. Ἀφοῦ μποῦν στὸ σπίτι κατευθύνονται ὅλοι στὸν μουσαφίρ ὄντᾶ, τὸ μεγαλύτερο δηλαδὴ δωμάτιο, πὺ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ ὑποδέχονται. Τὸ δωμάτιο αὐτὸ καθὼς καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σπιτιοῦ πρέπει νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ μικρὰ ἀντικείμενα, φωτογραφίες, δοχεῖα κ.λ.π., τὰ ὅποια μποροῦν νὰ μεταφερθοῦν εὐκόλα, διότι ἐπιρροαεὶ ἔθιμο, ὅ,τι καὶ ἂν εὔρουν οἱ συμπέθεροι νὰ τὸ κλέψουν καὶ γι' αὐτὸ λαμβάνονται πολλαὶ προφυλάξεις. Τὸ ἴδιο ἐφαρμόζεται καὶ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπου ἀφαιροῦνται τὰ κινητὰ, πὺ μποροῦν εὐκόλα νὰ κρυφθοῦν. Ἀφοῦ προσφερθῆ ἡ γλυκὴ τοῦ κουταλιοῦ καὶ τσίπουρο εἰς ὅλο τὸ ψίκι τοῦ γαμπροῦ, ὁ γαμπρὸς πηγαίνει μὲ τὸν μπράτιμο εἰς τὸ δωμάτιο τῆς νύφης, ἡ ὁποία περιμένει ὄρθια σκεπασμένη στὸ πρόσωπό τῆς μὲ τὸν κόκκινο πέπλο, πὺ στὴ βλάχικη γλῶσσα λέγεται ζαβόνον. Προσκυνάει τότε ἡ νύφη τρεῖς φορές, μὲ κλίση τοῦ κεφαλιοῦ τῆς ὡς τὴν μέση, μεθ' ὃ ὁ μπράτιμος προχωρεῖ πρὸς αὐτήν, τῆς βγάζει τὰ παλιὰ παπούτσια καὶ τῆς φορεῖ καινούργια, δῶρο τοῦ γαμπροῦ, ἐνῶ ἡ μητέρα τῆς νύφης πλησιάζει τὸν γαμπρὸ καὶ τὸν μπράτιμο καὶ ἀφοῦ τοὺς μπαταίσει στὰ μάγουλα τοὺς ζώνει ἀπὸ μιὰ μεταξωτὴ μεγάλη μαντήλα στὴ μέση, πὺ κουμπώνει ἀπὸ πίσω σφραγὰ γιὰ νὰ μὴ πέσῃ. Ὑστερα προηγουμένου τοῦ ἐφημερίου πάλι ξεκινοῦν νὰ φύγουν. Τὴν ὥρα ἐκείνη τὰ κορίτσια, πὺ περιστοιχίζον τὴν νύφη καὶ οἱ ὀργανοπαῖκτες τραγουδοῦν καὶ παίζουν τὸ βλάχικο τραγοῦδι:

Ἄ να μερσιτς βόϊ κούσκριλι, δηλαδή:

Ν' ἐσεῖς καλοὶ συμπέθεροι

ἀναμερῆστε λίγο

γιὰ ν' ἀποχαιρετήσῃ ἡ νύφη τοὺς δικούς τῆς.

τὴν μάννα τῆς, τὸν κύρη τῆς, ἀδέλφια καὶ ξαδέλφια.

Σ' ἀφήνω γειὰ μαννοῦλα μου σ' ἀφήνω γειὰ πατέρα,

κ' ἐσεῖς καλὰ μ' ἀδέλφια, ἀδέλφια καὶ ξαδέλφια,

καὶ σὺ καλὸ σπιτάκι μου, αὐλὴ μ' μὲ τὰ λουλούδια.

Βγαίνουν πρῶτοι οἱ κεκλημένοι τοῦ γαμπροῦ καὶ ἀκολουθοῦν οἱ κεκλημένοι τῆς νύφης, τὴν ὁποία κρατοῦν δύο στενοὶ συγγενεῖς τῆς ἀπὸ τὰ μπράτσα καὶ τὴν ὀδηγοῦν στὴν αἰλόπορτα. Τότε οἱ ὀργανοπαῖκτες παίζουν καὶ τραγουδοῦν τὰ ἀκόλουθο τραγοῦδι:

Ἔβγα κόρη μ' ἔβγα, ἔβγα ἀπ' τὴν αὐλὴ σου

κοντοκαρτερεῖτε ν' ἀποχαιρετήσω

τὸν καλὸ μ' ἀγέντη, τὴν καλὴ μου μάννα,

τὰ καλὰ μ' ἀδέλφια, τοὺς καλοὺς γειτόνους.

Πούλησές με μάικω γιὰ ἄνα δακτυλίδι,

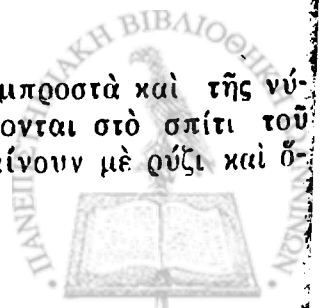
κι' ἔνα μπιλιτζίκι καὶ ζευγάρ' φοινίκια (παπούτσια)

δός τα πίσω μίικω καὶ ξαγρόμσέ με,

πίσω κι' ἂν τὰ δώσω ξαγορὰ δὲν ἔχει...

ἔβγα κόρη μ' ἔβγα, ἔβγα ἀπ' τὴν αὐλὴ σου.

Μὲ τὰ βιολιὰ καὶ μὲ τραγοῦδια τὸ ψίκι τοῦ γαμπροῦ μπροστὰ καὶ τῆς νύφης ἀπὸ πίσω προχωροῦν καὶ ἀπὸ ἄλλον δρόμον κατευθύνονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπου τοὺς ὑποδέχονται μὲ ἄλλα τραγοῦδια, τοὺς ραίνουν μὲ ρύζι καὶ ὀ-

λους με την σειρά τους ποτίζουν με κρασί στο μπρίκι, ενώ συγχρόνως τραγουδοῦν τὸ βλάχικο τραγούδι:

"Εσι δάμα ἔσι ἀφέντη
 καὶ ἰὰ γίνε μβιάστα ἀνοάστρα
 γκίνε νου ἀποδεξί μου
 ἄλμπα ἄλμπα καὶ σκαμάγκιε,
 ρόσσια ρόσσια καὶ πιπέρου
 ντὲ βαρίσι μ' κούσκριλι
 ντὲ βα λίμου μβιάστα ντὲ κάσσα
 ντὲ να μουσιτί μου ἀνοάστρα
 ντὲ βα ἀφισκουϊ μ' ἀβοάστρα.

δηλαδή: (1)

"Εβγα μάννα ἔβγ' Ἀφέντη
 κι' ἔφθασεν ἡ νύφη μας
 καλὰ τὴν ἔδεχθήκαμε
 ἄσπρη ἄσπρη σὰν τὴν τλοῦπα
 κόκκινη σὰν τὸ πιπέρι.
 Σᾶς γελάσαμε συμπεθέροι,
 καὶ σᾶς πήραμε τὴν νύφη
 μέσ' ἀπὸ τὸ σπιτικό σας
 καὶ μορφήναμε τὸ δικό μας
 κι' ἀσχημήναμε τὸ δικό σας.

"Υστερα ἀπ' αὐτὸ τραγουδοῦν σὴν ἑλληνική:

"Εβγα μάννα ἔβγα κύρη
 νὰ δεχθῆς τὴν πέριδικα,
 νὰ δεχθῆς τὴν πέριδικα
 πὸν περπατῆ λεβέντικα.

Μετὰ ἀρχίζει ἡ στέψις καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου οἱ παριστάμενοι ἀσπάζονται τὸ εὐαγγέλιον καὶ τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς εὐχονται νὰ ζήσουν, ἐνῶ ταυτόχρονα κερνοῦν τὴν νύφη, τοποθετοῦντες καταλλήλως εἰς τὸ χέρι της ἀργυρᾶ ἢ χρυσᾶ νομίσματα. Προσφέρεται ἔπειτα γλυκὸ τοῦ κουταλιοῦ εἰς ὅλους καὶ ὅλοι ἀποχωροῦν ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ σπίτια των. Τὸ ψῆκι τῆς νύφης ἐπιστρέφει εἰς τὸ σπίτι της, ἀφοῦ ἀφήσει 3 ἢ 5 φύλακας (μποχιζήγες), οἱ ὅποιοι κάνουν συντροφιά τῆς νύφης μέχρι τῆς Δευτέρας τὸ ἀπόγευμα. Τὸ μεσημέρι οἱ κεκλημένοι τοῦ γαμπροῦ συγκεντρώνονται πάλι εἰς τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ κάθονται εἰς τὴν τραπέζην, ὅπως καὶ τὴν προηγούμενη βραδυά, καὶ αἱ πετσέτες πὸν τοποθετοῦνται εἰς τοὺς σοφράδες—τραπέζια—δὲν εἶναι χωριστές, ἕνα γιὰ κάθε ἄτομο, ἀλλὰ ὁλόκληρη δωδεκάδα, ὅπως τις πωλοῦν, δηλαδή ἕνα σύνολον συνεχές, γιὰ νὰ μὴ...χάνωνται κατὰ λάθος. Ἀφοῦ φᾶν καὶ πιοῦν ἀρχίζουν νὰ σηκώνωνται ἐντολὴς (ντολιάδες)—προπάσεις—καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν κάνει ὁ κύριος νουνός, πὸν εὐχεται εἰς τοὺς νεόνυμφους νὰ ζήσουν καὶ νὰ εὐτυχίσουν καὶ ὅλοι εἶναι ὑλοχρεωμένοι νὰ πιοῦν τὸ ποτηράκι τους. Ἐπειτα ἡραίωνων τὰ τραπέζια καὶ ἀνοίγουν τόπο γιὰ χορὸν, συγκαθιστὸς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ Μετσοβίτικο καὶ συρτὸ ἐν συνεχείᾳ. Τὸ βράδυ ἄλλο τραπέζι πλοῦσιο καὶ χορὸς ἕως τὸ πρωί, ὅποτε χορεύουν οἱ νεόνυμφοι, ἐνῶ οἱ παριστάμενοι

1. Σιέργ. Παλαιοῦ, Γαμήλια ἔθιμα τοῦ Μετσόβου, Ἱερολόγιον Λωδῶν, 1899.

κολλοῦν διάφορα νομίσματα στοὺς βιολιτζήδες. Τὸ πρῶτὴ τῆς Δευτέρας παύει ὁ χορὸς καὶ οἱ προσκεκλημένοι ἀφοῦ πάρουν γλυκὸ ἀρχίζουν νὰ ἀποχωροῦν καὶ νὰ γυρίζουν στὰ σπίτια των γιὰ νὰ κοιμηθοῦν καὶ συνέλθουν ἀπὸ τὰ δυὸ ξενύχτια, Ὅπως θὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ ὅσα ἐξέθεσα ἀνωτέρω, ὁ γάμος στοὺς παλιούς καιροὺς ἦταν δαπανηρὸς γιὰ τὸν γαμπρό, πὺ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ παραθέσῃ τρία πλούσια γεύματα στοὺς κεκλημένους. Ἀπὸ τοῦ 1896 ὅμως κατηργήθη ἡ ἐκτεθεῖσα διαδικασία τοῦ γάμου, διότι ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ γαμπρὸς πήγαινε μὲ τὸ ψίκι του τὴν Κυριακὴ τὸ ἀπόγευμα νὰ πάρῃ τὴν νύφη, τὴν ὁποίαν ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς συνοικίας του διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Ἀρχὴν τοῦ νέου αὐτοῦ ἐθίμου, τὸ ὁποῖον ἐξακολοῦθεῖ μέχρι σήμερον ἔχαμεν ὁ ἀείμνηστος πολιτικὸς μηχανικὸς τοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου—ὁ πρῶτος Μετσοβίτης πολιτικὸς μηχανικὸς—Τριαντ. Παπαζήσης, λαβὼν ὡς σύζυγον τὴν μεγαλυτέραν ἐκ τῶν δύο θυγατέρων τοῦ προύχοντος Νικολάου Τσαλμάνη ὀνόματι Χαΐδω, ἣτις ἀπέθανε πρὸ 5—6 ἐτῶν ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὴν στέψιν, ἡ ὁποία ὑποχρεωτικῶς ἔκτοτε γίνεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, καὶ συνηθέστατα εἰς τὴν Μητρόπολιν, στήνεται χορὸς εἰς τὴν παρακειμένην πλατεῖαν μὲ δύο πλατάνους, γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομα Κουλτοῦκι, ὅπου χορεύουν. Χορεύουν ὅλοι, πρῶτος ὁ νουνὸς καὶ τελευταῖοι οἱ νεόνυμφοι. Ὅταν χορεύῃ ὁ νουνὸς οἱ ὀργανοπαῖκτες παίζουν καὶ τραγοῦδουν τὸ τραγοῦδι:

Ἄγορο ἀπὸ Σέρρα(ς)
κόρη ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ
πάησαν κι' ἀνταμώθησαν
μέσ' στὸν Δαφνοπόταμο,
ποῦν' οἱ δάφνες οἱ πολλὲς
κι' ὠμορφες τριανταφυλλίε...

Ἀκολουθεῖ ὁ ἀργὸς χορὸς μὲ τὸ τραγοῦδι:

Νὶ ραβντάρα οὔνα μουσάτα νάπαρτε
νὶ μάρε λάε... καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ ἰδιόρρυθμος Μετσοβίτικος χορὸς τοῦ «Κώστα Τάση» καὶ ἄλλοι καθαρῶς Μετσοβίτικοι χαροί.

Οἱ Μετσοβίτες ὀργανοπαῖκται χρησιμοποιοῦν συνήθως βιολιά, κλαρίνο—στὰ παλιὰ χρόνια φλογέρα—ντέφι καὶ μεγάλο νταούλι. Ὑπὸ τοὺς ἤχους λοιπὸν τῶν μουσικῶν αὐτῶν ὀργάνων οἱ νεόνυμφοι μὲ τὴν μεγάλη ἀκολουθία τους κατευθύνονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπου ἐπαναλαμβάνονται ὅσα ἐξέθεσα παραπάνω.

Τὸ ἀπόγευμα τὴν Δευτέρα μεταφέρουν ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύφης τὰ προικιά της εἰς τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ μὲ ὀργανοπαῖκτες συνηθέστατα, τὰ μάλλινα δηλαδὴ καὶ τὰ μεταξωτὰ εἶδη τῆς φορεσιᾶς της, κλινოსκεπάσματα, μάλλινα, στρωσίδια, μαγειρικὰ σκεύη κλπ. Ὅλα αὐτὰ τὰ φορτώνουν μὲ χάριν σὲ κορίτσια ὠριμα καὶ μικρά, ντυμένα μὲ τὰ καλύτερὰ των ρούχα. Προηγεῖται ἐκείνη πὺ φορτῶνεται τὸ σεντοῦκι ἢ τὸ σεπέτι τῆς νύφης μὲ τὰ ψιλικά εἶδη μέσα καὶ ἀκολουθοῦν ἄλλα κορίτσια μὲ τὶς φλοκκάτες, τὶς μάλλινες φοῦστες, τὰ μάλλινα καὶ μεταξωτὰ φουστάνια, τὰ μαξιλάρια καὶ μάλλινα στρωσίδια, τὴν ἀπαραίτητη τσέρα, τὰ μαγειρικὰ σκεύη καὶ γυάλινα εἶδη καὶ τὰ τοιαῦτα. Συνήθως φορτώνονται 12—15 κορίτσια μὲ τὰ προικιά τῆς νύφης καὶ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ ὀργανοπαῖκτες, πὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς Σερβογύμτους τοῦ Μετσοβίου. Ὅταν ἡ ἀκολουθία φθάσῃ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ξεφορτώνονται ἀπὸ τὸν γαμπρὸ καὶ τὸν μπράτιμο καὶ τοποθετοῦνται στὸ δωμάτιον, πὺ προορίζεται ὡς νυφικὴ παστάς. Προσφέρονται γλυκὰ καὶ στὰ κορίτσια καὶ ὅλα φιλοδωροῦνται ἀπὸ τὸν γαμπρὸ μὲ νομίσματα καὶ τὸ

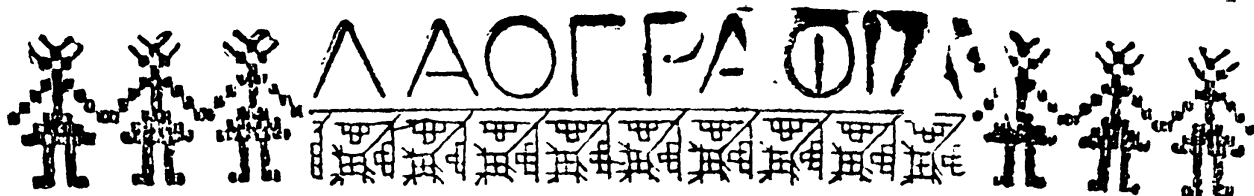

μεγαλύτερο φιλοδώρημα ἀνήκει σὲ ἐκείνην, πὺ φορτῶνεται τὸ μεγάλο σεντοῦκι. Ἀκολουθῶς, ἔξω ἀπὸ τὸ σπῖτι στήνεται χορὸς, ὅπου χορεύουν ὅλα τὰ κορίτσια, πὺ μετέφεραν τὰ προικιά, μπαίνει καὶ ἡ νύφη μετὸν γαμπρὸ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εὐχρισκομένους οἰκείους καὶ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ χοροῦ οἱ μὲν ἀρχιζήδες—φύλακες—παραδίδουν τὴν νύφη στὸν γαμπρὸ καὶ γυρίζουν μετὰ τὰ κορίτσια καὶ μετὰ τὰ βιοτῖα, ἀφ' οὗ τοὺς εὐχρηθοῦν νὰ ζήσουν καὶ νὰ εὐτυχίσουν.

Τὴν τεταύτη τὸ ἀπόγευμα μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ γάμου, ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη μετὰ λίγους τοῦ σπῖτιοῦ των ἰάνουν τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν εἰς τοὺς γονεῖς τῆς νύφης. Ἡ πρώτη αὕτη ἐτις εἰς—τὰ πεντοφια—στὴν βλάχικην γλῶσσα λέγεται πριγίτσα. Ἐκεῖ τοὺς παραθέτουν τραπέζι καὶ ἐπακολουθοῦν τραγούδια καὶ χορὸς μετὰ τοῦ μεσονυκτίου καὶ τῶν πρωϊνῶν ὥρων, μεθ' ὃ ἐπιστρέφουν στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ. Τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὸν γάμον ὁδηγοῦν τὴν νύφη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐνορίας τοῦ γαμπροῦ καὶ συνήθως εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Γιὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν τῆς νύφης καλοῦνται ἀπὸ τὸ Σάββατον πολλὰ συγγενεῖς γυναῖκες—ἡ πλῆθ ἑστέραι—τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης καὶ πρώτη ἀπ' ὅλες ἡ κυρὰ νουνά, ἡ κουμπάρα δηλαδὴ. Ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ ἡ συνοδεία τῆς νύφης μετὰ τὴν ἀκόλουθη τάξιν. Προηγοῦνται οἱ δυὸ πεθερὸς, μητέρες τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, μετὰ τὴν νουνά στὴν μέση, ἀκολουθοῦν ἄλλες γυναῖκες καὶ στὸ τέλος ἡ νύφη, περιστοιχιζομένη ἀπὸ 2-4 ἀκολούθους, ἀδελφὸς τοῦ γαμπροῦ κατὰ προτίμησιν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν πὺ συνοδεύουν τὴν νύφη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν δυναμικότητα τοῦ γαμπροῦ. Ἀρχίζουν ἀπὸ δέκα καὶ φθάνουν ἔς πενήντα αἱ προσκαλούμεναι γυναῖκες. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσέρχεται καὶ ὁ γαμπρὸς συνοδευόμενος ἀπὸ ἕνα ἢ δυὸ μτράτιμους, πὺ εἶχε στὸν γάμο. Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας προσφέρουν ἀνθοδέσμες τόσο στὴν νύφη ὅσον καὶ στὸν γαμπρὸ καὶ ὀλίγον πρὶν τελειώσῃ ἡ λειτουργία στὴν ἐκκλησίαν ἡ νύφη μετὰ τὴν συνοδείαν τῆς ἐπιστρέφει στὸ σπῖτι, ὅπου στρώνεται σκαμνί, τραπέζι ἢ μᾶλλον τραπέζια καὶ προσφέρονται στὸς γυναῖκες τηγανίτες ἄφθονες, κουφέτα, σταφίδες, καρύδια, διάφορες καραμέλλες, στραγάλια καὶ ἄλλα γλυκίσματα καὶ φρούτα μετὰ ἄφθονο κρασί. Τὸ τραπέζι αὐτὸ διαρκεῖ 1-2 ὥρες, μεθ' ὃ αἱ κεκλημέναι ἀπέρχονται εἰς τὰ σπῖτια των ἀφ' οὗ εὐχρηθοῦν εὐτεχνίαν εἰς τοὺς νεονύμφους. Ἐν συνεχείᾳ οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ—ἀδελφία, ἐξαδέλφια καὶ θεῖοι—καὶ τῆς νύφης προσκαλοῦν σὲ τραπέζι τοὺς νεονύμφους τὴν ἡμέραν ἢ τὸ βράδυ, ἀρχῆς γειομένης ἀπὸ τὸν κύρ νουνό, τὸν κουμπάρο. Ἡ νύφη ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες προσφέρει εἰς τὸν κουμπάρο καὶ τοὺς οἰκείους τοῦ γαμπροῦ καὶ τὸν μτράτιμον διάφορα δῶρα, ἥτοι τσοράπια μᾶλλινα, δαχτυλίδια, σκουλαρήκια, βραχιόλια, μεταξωτὰ μαντήλια καὶ ἄλλα παρόμοια.

(Συνεχίζεται)

Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ*

Ἡ ἔθνικὴ μας παρουσία μέσα στὴ σημερινὴ πολιτιστικὴ ἐξέλιξη πρέπει νὰ δειχθῆ καὶ σὲ μιὰ ἄλλη σπουδαία λαϊκὴ περιοχὴ, τὴν λαϊκὴ τέχνη. Τὸ ἔνδοξο καλλιτεχνικὸ παρελθὸν μὲ τὴν αἴγλη του καὶ ἐπιβολὴ στάθηκε πολὺ δυνατὸ· ἐπεσκίασε καὶ παραμέρισε γιὰ πολὺ χρόνον κάθε νεώτερη καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση. Ἀντίθετα, στὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, μέσα στοῦ πλαίσιον τῶν ἄλλων λαογραφικῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ περασμένου αἰῶνα, ζωογονεῖται καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν λαϊκὴ τέχνη. Τὴν ἀτομικὴ τους πολιτιστικὴ προσφορά ἀναζητοῦν τὰ ἔθνη νὰ γνωρίσουν, ὄχι μόνον μὲ τὴν ἐξέταση τῶν μνημείων τοῦ λόγου, τραγουδιῶν παραδόσεων, παραμυθιῶν κτλ., ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ γνώση τῶν ἔργων τῆς λαϊκῆς τέχνης. Μὲ ταχύτατον ρυθμὸν ἰδρύονται μουσεῖα, γιὰ νὰ περισυλλέξουν καὶ διασώσουν τὰ λαϊκὰ μνημεῖα τέχνης. Δὲν ἔχουν τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὸ μεγάλο βάρος τῆς ἀχαιότητος, ποὺ δεσπάζει σὲ μᾶς καὶ ἀπορροφᾷ ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ ὅλες τὶς δυνάμεις. Ὁ Μεσαίωνας καὶ οἱ νεώτεροι χρόνοι μὲ ὅ,τι καλὸ δημιούργησαν στὴν τέχνη εἶναι ὅλο τὸ φορτίον ποὺ ἀποκομίζουσι ἀπὸ τοὺς προγόνους τους· αὐτὸ ἀξιοποιοῦν καὶ μὲ αὐτὸ ὡς ἀφετηρία συνεχίζουν τὴν καλλιτεχνικὴ τους παράδοσιν. Ὑστερὰ ἀπὸ τοὺς δύο μεγάλους πολέμους τοῦ αἰῶνα μας τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν λαϊκὴ τέχνη ζωογονεῖται σὲ μεγαλύτερον βαθμὸν καὶ σὲ ἑκτασιν. Ἐθνη, ποὺ ἀναζοῦν ἀπὸ τὰ πολεμικὰ ἐρείπια, ζητοῦν νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ δηλώσουν τὴν παρουσία τους μὲ τὰ λαϊκὰ δημιουργήματά τους, μὲ τὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς τέχνης. Καὶ στοὺς γενικοὺς μας βόρειους λαοὺς ἡ κίνησιν αὐτὴ ἐντείνεται, προπάντων μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον· πολλαπλασιάζονται τὰ λαογραφικὰ μουσεῖα, γίνονται μελέτες καὶ ἐκδόσεις ἔργων λαϊκῆς τέχνης. Ἡ κίνησιν αὐτὴ ἔχει τὸ ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνικόν της νόημα.

Μὲ βραδύτητα, γιὰ νὰ μὴν εἰποῦμε μὲ καθυστέρησιν, κινούμεθα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν. Δὲν ἔλλειψαν οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν περισυλλογὴν ἔργων λαϊκῆς τέχνης ἀπὸ δημόσια ἰδρύματα, ὅπως εἶναι τὸ Πανεπιστήμιόν μας, ἢ ἀπὸ ιδιώτες. Μὲ πρωτοβουλία ιδιωτικῶν ὀργανισμῶν ἰδρύθηκαν μικρὰ μουσεῖα σὲ ἐπαρχιακὰς πόλεις. Δὲν ἄρκοῦν ὅμως οἱ προσπάθειες αὐτές. Λείπει ἀκόμη στὴ χώρα μας τὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖον μὲ τὴν πανελληνία μορφήν καὶ ἀντιπροσώπευσιν, καὶ τὴν διεθνὴν ἐπιβολὴν του. Ἡ ἔλλειψιν αὐτὴ θὰ πρέπη τὰ θεραπευθῆ ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερα. Θὰ σήμαινε στασιμότητι καὶ ἔθνικόν μαρασμόν, ἂν πιστέψουμε, ὅτι ἡ τέχνη στὴν Ἑλλάδα σταματᾷε στοὺς κλασσικοὺς καὶ μετακλασσικοὺς χρόνους. Ἡ τέχνη συνεχίζεται, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ.

Τὴν ζωντανία της καὶ τὴν ἄμεσιν σχέσιν πρὸς τὴν σύγχρονην ζωὴ ἀποδεικνύει καὶ ἡ μεγάλη ἐπίδοσιν στὴν παραγωγὴν ἔργων τέχνης, προπάντων

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 33.

ύφαντων και κεντημάτων. Πολλά είναι τα εργαστήρια λαϊκής τέχνης στην χώρα μας καθώς και τα εμπορικά καταστήματα, που διαθέτουν και αξιοποιούν οικονομικά σημαντικώτατο ποσό από τα προϊόντα της τέχνης. Ίδιαίτερα πρέπει να σημειώσουμε την σημαντική επίδοση σε έργα λαϊκής τέχνης που παρατηρείται στα πολυάριθμα Εργαστήρια των Ίδρυμάτων Βασιλικής Προνοίας.

Πολλά θέματα καλλιτεχνικής διακόσμησης, που έχουν μακρότατη παράδοση, αναζούν στα σημερινά έργα, είτε με την ίδια ακριβώς παλαιά μορφή τους, είτε με τροποποιήσεις και διαμορφώσεις, που προέρχονται από νεώτερες επιδράσεις. Πρόκειται για αναβιωτική προσπάθεια συνειδητή, και η προσπάθεια αυτή παρουσιάζεται σαν ανάγκη που πηγάζει από τα συμφέροντα, τα ζωτικά αιτήματα κοινωνικών ομάδων ή τάξεων. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται ή εκλογή των καλλιτεχνικών αντικειμένων και θεμάτων που πρέπει να αναζητήσουν, ή μεταξίωση και αφομοίωση αξιών, που έχουν δημιουργηθεί σε περασμένους χρόνους, δείχνει τον βαθμό της ζωτικότητας και της δημιουργικότητας της κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας που επιδιώκει την αναβίωση.

Με την κατάλληλη χειραγώγηση ή επίδοση στην λαϊκή τέχνη μπορεί να αποβή σημαντικός οικονομικός και εκπολιτιστικός παράγων. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει να παίρνη κατευθυντήριες γραμμές και εξυψωτικά παραδείγματα από την λαϊκή ζωή, τα ήθη και έθιμα, τις λαϊκές παραδόσεις και τους θρύλους, δηλαδή να εκφράζει ιδέες και αντιλήψεις, που δυνάμει ή ενεργεία υπάρχουν στον ελληνικό λαό. Με άλλα λόγια, η αναβιωτική προσπάθεια αντικειμένων, θεμάτων και τρόπων εργασίας στην λαϊκή τέχνη πρέπει να ενισχυθή, αλλά με βάση και άξονα πάντοτε την γνήσια ελληνική παράδοση.

Την δημιουργική κατεύθυνση στην λαϊκή τέχνη καλούνται να δώσουν τα λαογραφικά μουσεία, που ακόμη δεν έχουν οργανωθή, όπως πρέπει, στην χώρα μας, ούτε από την άποψη των χώρων, ούτε από την άποψη του κατάλληλα καταρτισμένου προσωπικού. Αν η λαϊκή τέχνη, με τον δρόμο που έχει πάρει σήμερα, άφεθη μόνον στα χέρια του εμπορίου και της κερδοσκοπίας, δεν θα έχη, ασφαλώς, καλή εξέλιξη.

Μιά άλλη εκδήλωση, στην οποία διαφαίνεται κατά τον έναργέστερο τρόπο το σκέπτεσθαι και ενεργείν του λαϊκού ανθρώπου, ή στάση του απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον, το βαθύτερο «πιστεύω» του, είναι τα λαϊκά έθιμα. Η σημασία των έθιμων διατυπώθηκε παραστατικά από εθνολόγους με μιá παρομοίωση: τα έθιμα μοιάζουν, είπαν, με το σκληρό περίβλημα των όστρακοδέρμων, που προστατεύει το μαλακό σώμα από τους κινδύνους των εξωτερικών έχθρων, αλλά και εμποδίζει την περαιτέρω ανάπτυξη.

Σε ποιές όμως περιπτώσεις τα σημερινά έθιμα έχουν τη μία ή την άλλη από τις ιδιότητες αυτές; Με βάση τις περιστάσεις, κατά τις οποίες εκδηλώνονται, μπορούμε να τα διαιρέσουμε σε δυό κατηγορίες: Η πρώτη περιλαμβάνει τις συνήθειες της καθημερινής πρακτικής και κοινωνικής ζωής, και η δεύτερη τις συνήθειες που συνδέονται με ορισμένες αντιλήψεις και δοξασίες θρησκευτικού περιεχομένου, καθώς π.χ. τα αναφερόμενα στην λατρεία γενικά, στον γάμο, στην γέννηση, στον θάνατο.

Τα πρώτα υπόκεινται ευκολώτερα στην μεταβολή και διαμόρφωση, εφόσον νέοι τρόποι διαβίωσης επικρατούν, όφειλόμενοι στην εξέλιξη της ζωής ή σε ξένες επιδράσεις. Στην εποχή μας ειδικά, με τις ριζικές μεταβολές, που επιφέρει ο μηχανικός πολιτισμός, οι αλλαγές των καθημερινών συν-

ηθειών και τών τρόπων διαβίωσης είναι αναπόφευκτες. Ἡ πρακτικὴ ζωὴ ἐξελίσσεται ραγδαίωτα μετὰ τὴν καταπληκτικὴν πρόοδο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλιῶς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ τὰ τροχοφόρα φτάνουν κοντὰ στὴν πρωτόγονη καλύβα, ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ ἡ μηχανὴ ἔρχεται νὰ διαταράξῃ τὴ γαλήνη τῆς φύσης μετὰ τὴν ὄρμη καὶ τὴν ἔφεση νὰ τὴν κατακτήσῃ, καμιά μορφή καὶ κανένας τρόπος ἢ μέσον τῆς παλαιᾶς ζωῆς δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀδιατάρακτος. Ἐργαλεῖα, σκευὴ καὶ ἐπιπλα προσαρμόζονται πρὸς τὰ νέα τεχνικὰ μέσα καὶ μαζί μ' αὐτὰ ἀλλάζει καὶ ἡ νοοτροπία τοῦ ἀνθρώπου. Κανείς δὲν μπορεῖ πλέον, οὔτε ἔχει τὸ δικαίωμα, νὰ πείσῃ τὸν λαϊκὸ ἄνθρωπο τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλης, νὰ ἐμμεῖνῃ στὶς πατροπαράδοτες συνήθειες καὶ νὰ ζῆσῃ μετὰ τὰ πατροπαράδοτα μέσα ζωῆς. Ὁ μηχανικὸς πολιτισμὸς ἐπηρεάζει τὰ πάντα· προσφέρει ἀνετώτερους τρόπους ζωῆς καὶ ὁδηγεῖ πρὸς νέους προσανατολισμοὺς καὶ κατευθύνσεις. Μετὰ τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ τὰ παλαιὰ τεχνικὰ μέσα μοιραῖα ἔχουν τὴν θέσιν τους πλέον στὰ μουσεῖα, γιὰ νὰ χρησιμεύσουν σὰν ἀντικείμενα διδασκαλίας τῆς ἐξέλιξης τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ματαιοπονία καὶ δὲν ἔχει νόημα τὸ νὰ προσπαθοῦμε, ἐν ὀνόματι οἰουσδήποτε πατροπαράδοτης ἀρχῆς, ν' ἀνακόψουμε τὸ ὀρμητικὸ αὐτὸ πολιτιστικὸ ρεῦμα. Ἡ ἐθνικὴ παράδοση εἶναι βέβαια ἀξιοπρόσεχτη καὶ σεβαστὴ ὡς στοιχεῖο δημιουργικῆς· ἂν ὅμως ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ δεσπόζεται καὶ κυριαρχεῖται μόνον ἀπὸ τὴν παράδοση, θὰ γίνῃ δυσκολοκίνητη, ἀνίκανη νὰ προσαρμοστῇ στὶς ἀνάγκες ποὺ ἀλλάζουν διαρκῶς. Παράδοση καὶ δημιουργικὴ ὄρμη πρέπει νὰ συνταιριάζονται κατὰ τρόπο ἁρμονικόν, ἔτσι ποὺ ἡ παράδοση νὰ μὴν ἐμποδίζῃ τὴν δημιουργικὴ ὄρμη καὶ γίνεται τροχοπέδη στὴν προκοπὴ τοῦ ἔθνους. Ἡ δημιουργικὴ ὄρμη ἐξ ἄλλου δὲν μπορεῖ νὰ ξεκόβῃ ὀλόκληρα ἀπὸ τὴν παράδοση. Ἄν ἓνα ἔθνος βρίσκῃ τὴν ἁρμονία ἀνάμεσα στὴν παράδοση καὶ στὴν ὄρμη πρὸς δημιουργίαν νέου, θὰ μπορῇ νὰ ἔχῃ ζωὴ ὑλικά ἄνετη καὶ πνευματικὰ μεστή.

Ἀπὸ τοὺς τρόπους διαβίωσης καὶ ἀπὸ τὰ ἔθιμα θὰ μείνουν καὶ θ' ἀποτελοῦν οὐσιαστικὸ στοιχεῖο ζωῆς ἐκεῖνα ποὺ ἀνταποκρίνονται σὲ βαθύτερες ψυχικὲς διαθέσεις καὶ κλίσεις τοῦ λαοῦ, καὶ ὄχι ἐκεῖνα ποὺ ἀνακαλλοῦνται στὴν ζωὴ σὰν ἑορταστικὸς διάκοσμος σὲ ὀρισμένες περιστάσεις. Τὰ ἔθιμα αὐτά, τῆς πρώτης κατηγορίας, πρέπει ν' ἀποτελοῦν τὴν στέρεη βάση στὰ προγράμματα κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων ποὺ πρόκειται νὰ τεθοῦν σὲ ἐφαρμογὴ. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει καὶ τὸ ἀναφερόμενο στὸ ἄρθρο 4 τῆς Συμφωνίας γιὰ τὴν πάλιν ἐναντίον τῶν διακρίσεων στὴν παιδεία, ποὺ ψηφίσθηκε στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς UNESCO στὸ Παρίσι, τῆν 14ην Δεκεμβρίου 1960: Τὰ κράτη ποὺ συνάπτουν αὐτὴ τὴ συμφωνία, λέγει ἡ παράγραφος, ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐφορμώσουν καὶ ν' ἀναπτύξουν πολιτικὴν ποὺ δέχεται τὴν ἰσότητα στὴν παιδείαν μετὰ μεθόδους προσαρμοσμένες στὶς περιστάσεις καὶ στὰ ἐθνικὰ ἔθιμα.

Ὁργανικὰ δεμένα μετὰ τὴν βαθύτερη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑπόστασιν τοῦ λαοῦ εἶναι προπάντων τὰ ἔθιμα, τὰ σχετιζόμενα μετὰ θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ λατρευτικὰς ἐνέργειες. Αὐτὰ ἐπιζοῦν μακρότερο χρόνον, χωρὶς διακοπὴν, καὶ δὲν ἐπιδέχονται εὐκόλως ξένες ἐπιδράσεις. Κάθε ἀπόπειρα γιὰ τὴν ἀλλαγὴν ἢ τροποποίησίν τους ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν ἴδιαν τὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν τοῦ λαοῦ. τὴν διαμορφωμένην ἐπὶ τὶς κλιματολογικὰς συνθηκὰς καὶ τὴν ἱστορίαν του γενικά. Βαθιὰ ριζωμένα π.χ. στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ εἶναι τὰ Χριστουγεννιάτικα ἔθιμα, ποὺ, καθὼς εἶναι γνωστόν, ἔχουν αἰώνων παράδοσιν. Μετὰ τὶς ποικίλες ἀποχρώσεις τους κατὰ τόπους, μετὰ τὶς βαθύτερες συγκινήσεις ποὺ προκαλοῦν σὲ μικροὺς καὶ μεγάλους, ἀποτελοῦν πλέον οὐσια

στικό περιεχόμενο της τρανής χριστιανικής γιορτής και έχουν οργανική σύνδεση με την χριστιανική ζωή. Δεν μπορεί να νοηθῆ χριστουγεννιάτικος έορτασμός χωρίς τὰ χριστόψωμα και τὶς πίττες, τὰ κάλαντα, τὰ πρωτοχρονιατικά δῶρα, τοὺς ἀγιασμούς. Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς εἶναι ἀναπόσπαστα δεμένες μετὰ τὶς γιορτὲς και εἶναι δύσκολο νὰ ἐγκαταλειφθοῦν ἢ ν' ἀντικατασταθοῦν. Ἡ ἐπαφή μετὰ ἄλλους λαοὺς γίνεται ἀφορμὴ νὰ εἰσαχθοῦν και ξένα στοιχεῖα στὸν έορτασμό· τὰ νέα ὁμως στοιχεῖα, ἀταίριαστα στη λαϊκὴ ψυχὸσύνθεση και παράδοση, παραμένουν συνήθως γιὰ πολὺ χρόνο σὰν ἐξωτερικός διάκοσμος, χωρίς νὰ ἀσκοῦν βαθύτερη ἐπίδραση στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Παίρνουμε ἕνα παράδειγμα: Τὸ ἔθιμο τῶν χριστουγεννιάτικων δένδρων, φερμένο τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ ξένους λαοὺς, ἔχει εἰσχωρήσει στὸν χριστουγεννιάτικο έορτασμό τῶν ἀστικῶν προπάντων κέντρων και εἶναι δύσκολο νὰ ἐγκαταλειφθῆ. Παρὰ τὴν τάση του γιὰ γενίκευση, ἐν τούτοις, δὲν προκαλεῖ τὴν ἴδια συγκίνηση ποὺ προκαλοῦν τὰ ἄλλα ἔθιμα, αἰῶνες ζυμωμένα μετὰ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὸ χρόνο ἴσως ἀποκτήσει και αὐτὸ στέρη ὀργανική θέση στὸν χριστουγεννιάτικο έορτασμό.

Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὁμως, ὅτι ἡ χωρίς ἀντίσταση εἰσδοχὴ ξένων ἐθίμων, ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν δικὴ μας ψυχικὴ ὑπόσταση, φανερώνει ἀδυναμία τῆς ἐθνικῆς μας παράδοσης. Ξεριζωμένος ἀπὸ τὴν προγονικὴ ἐστία τοῦ χωριοῦ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος τῶν πόλεων, και θαμπωμένος ἀπὸ τὴν αἴγλη τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς ἄλλων λαῶν, ἀρπάζει και υἰοθετεῖ ἀβασάνιστα ὅ,τι μετὰ τὴν ἐπαφή του πρὸς τοὺς ξένους βλέπει και ἀκούει.

Εἶπαμε και πρωτύτερα ὅτι δὲν εἶναι στὸ χέρι μας, οὔτε δικαίωμα ἔχουμε νὰ ἐμποδίσουμε τὴν ἐξέλιξη τῶν συνηθειῶν και τὴν προσαρμογὴ πρὸς νέους σύγχρονους ὄρους ζωῆς. Αὐτὸ ἰσχύει προπάντων γιὰ ὅ,τι συνδέεται μετὰ τὴν ὑλικὴ ζωὴ. Ἀντίθετα, πρέπει νὰ εἶμαστε προσεκτικοὶ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ. Πρέπει νὰ εἶμαστε ἐπιφυλακτικοὶ και δύσπιστοι στὰ ξένα ἔθιμα, ποὺ οὔτε πρὸς τὴν ἰδιοσυγκοσμία και τὴν παράδοση τοῦ λαοῦ μας ἀνταποκρίνονται, οὔτε τὴν ζωὴ προάγουν σὲ τίποτε. Ἡ πνευματικὴ μας παράδοση, ἴσια ἴσια, ὁπως μᾶς κληροδοτήθηκε ἀπὸ γενεὲς γενεῶν, ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη προσφορὰ μας στὸ οἰκοδόμημα τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ. Στὴν ἐποχὴ μας εἶναι ἰσχυρὰ τὰ ρεύματα γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ «εὐρωπαϊκοῦ ἀνθρώπου», και σὲ λίγο ἴσως θὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα γιὰ τὴν κίνηση πρὸς δημιουργία τοῦ «οἰκουμενικοῦ ἀνθρώπου». "Ἄν δὲν θέλουμε νὰ πνιγοῦμε και νὰ σβήσουμε μέσα στὴν κίνηση αὐτὴ ἀπὸ τὸν ὄγκο ἄλλων πολυαριθμῶν ἐθνοτήτων, θὰ πρέπη νὰ ἔχουμε νὰ παρουσιάσουμε τὴν ἀτομικὴ μας πολιτιστικὴ προσφορὰ. Χωρὶς αὐτὴν, μοιραῖα, ἂν δὲν σβήσουμε ὀλοτελα, θὰ καταντήσουμε ὑποτελεῖς τῶν ἄλλων πνευματικά, και ἡ πνευματικὴ μας ὑποτελεία θὰ φέρῃ και τὴν πολιτικὴ. Πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας, ὅτι ἄξιο νὰ ζῆση εἶναι ἕνα ἔθνος, ὄχι ὅταν εἶναι σὲ θέση νὰ παρακολουθῆ τὴν πολιτιστικὴ πορεία τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅταν ἔχη τὴν ἱκανότητα νὰ παρουσιάσῃ και δικό του πολιτισμὸ ὀλοκληρωμένο και διαμορφωμένο, εἴτε ἀπὸ τὴν δικὴ του παράδοση, εἴτε και ἀπὸ δάνεια παρμένα ἀπὸ ἄλλους πολιτισμοὺς παλαιότερους ἢ νεώτερους, ἀλλὰ ζυμωμένα μετὰ στοιχεῖα τοῦ ἐντόπιου πολιτισμοῦ και κατάλληλα ἀφαιμωμένα.

Γιὰ τὴν παρουσία μας αὐτὴ θὰ πρέπη νὰ ἐμμείνουμε σ' ὅ,τι καλὸ ἔχουμε ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ μας παράδοση και αὐτὸ νὰ καλλιεργήσουμε. Ἡ λαϊκὴ ζωὴ μᾶς προσφέρει πολλὲς σημαντικὲς ἐπιβιώσεις, πολλὰ ἀξιόλογα στοιχεῖα, τέχνης, μουσικῆς, χοροῦ κ.ἀ., ποὺ ἐπιζοῦν και μποροῦν νὰ σταθοῦν ἰσάξια και σὲ πολλὰ ἀνώτερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἄλλα ἔθνη.

Πρὸς τὴν κατεύθυνση γιὰ τὴν ἀνάδειξη καὶ παρουσίαση τοῦ ἐντόπιου πολιτισμοῦ ἀποβλέπει καὶ ἡ ἀναβίωση καὶ ἀναδιοργάνωση παλαιότερων ἐθίμων καὶ ἐκδηλώσεων λαϊκῶν. Ἡ ἀναβίωση ἀποτελεῖ νοσταλγικὴ ἀναδρομὴ στὸ παρελθὸν ἢ γίνεται γιὰ διδακτικούς ἢ κοινωνικούς σκοπούς, μετ'ουριστικές καὶ οἰκονομικές, πολλὰς φορές, ἐπιδιώξεις. Γίνεται σὲ περιορισμένη κλίμακα καὶ δὲν ἔχει τὴν σημασίαν τῶν ἐπιβιώσεων ἐθίμων, ποὺ εἶναι ὀργανικὰ δεμένα μετ' τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ. Τέτοια ἀναβίωση εἶναι λ.χ. σὲ ἄλλους λαοὺς ἢ παράσταση τοῦ «Μυστηρίου τοῦ Ἁγίου Αἵματος» στὴν Φλαμανδικὴ πόλη Brugge, ποὺ διαιωνίζει παλαιὰ παράδοση, ὅτι οἱ Σταυροφόροι, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην, ἔφεραν σταγόνες ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Παρόμοια ἐκδήλωση εἶναι ἡ γνωστὴ ἀναπαράσταση τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ στὸ OBERAMMERGAU τῆς Γερμανίας. Ἐνα ἄλλο σπουδαῖο παράδειγμα ἀναβίωσης παλαιῶν τρόπων ζωῆς μᾶς δίδει ἡ λαϊκὴ παράσταση τοῦ δράματος «WILHELM TELL» τοῦ SCHILLER στὸ ὑπαίθριον θέατρο τοῦ ÖTIGHEIM, τοῦ χωριοῦ τῆς Δυτικῆς Γερμανίας. Πάνω ἀπὸ 500 λαϊκοὶ ἄνθρωποι, σὲ σειρά θεατρικῶν παραστάσεων κάθε Σάββατο καὶ Κυριακὴ, κατὰ τοὺς καλοκαιρινοὺς μῆνες, σὰν ἔμπειροι ἠθοποιοί, ζωντανεύουν τὸν παλιὸ ἐλβετικὸ θρύλο γιὰ τὸν Γουλιέλμο Τέλλο, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σιλλερικοῦ δράματος. Ἀπὸ τὸν λαὸν ξεκίνησε ὁ παλιὸς θρύλος καὶ ξαναπαίρνει τώρα στὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαϊκὴ αὐτὴ παράσταση, καθιερωμένη ἐδῶ καὶ 50 περίπου χρόνια ἀπὸ ἓνα ἀπλὸν ἱερέα τοῦ χωριοῦ, τὸν JOSEF SAUER, εἶναι ἓνα λαμπρὸ δείγμα, ποὺ φανερῶνει τί μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ, ἂν μετ' τὸν κατάλληλον τρόπο ἀναβιώνει καὶ ἀξιοποιεῖται ἡ ἐθνικὴ παράδοση, ἂν οἱ δυνάμεις, ποὺ ἔχει μέσα του κάθε λαός, χρησιμοποιοῦνται καὶ κατευθύνονται καθὼς πρέπει.

Στὴν χώρα μας ἀναβίωση ἐθίμου εἶναι ἡ ἀναπαράσταση τῶν γνωστῶν Ἀναστεναρίων, ποὺ ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια ἔχει καθιερωθῆ νὰ γίνεται σὲ μακεδονικὰ χωριά κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Ἐθιμοπυροβασίας, γνωστὸ ἀπὸ παλαιούς χρόνους σὲ πρωτόγονους λαοὺς, ὅπως στοὺς κατοίκους τῶν Κασταβάλων τῆς Κιλικίας, καθὼς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Στράβωνα (IB', 7), ἔχει συνδυασθῆ μετ' τελετουργικὰς πράξεις θυσιῶν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θρησκείας, ἐπιδοκιμοζόμενες καὶ ἐπικουρούμενες καὶ ἀπὸ μερικοὺς λειτουργοὺς τῆς Ὀρθόδοξης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἐχει μεταφερθῆ ἀπὸ Ἕλληνας πρόσφυγες χωριῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, καὶ προκαλεῖ σήμερον τὴν περιέργειαν καὶ τὴν συγκέντρωσιν πολλῶν θεατῶν. Ἡ ἀναβίωσὶς του, ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα χρόνια διακοπὴ μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ὀφείλεται κυρίως στὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐνέργειαν λογίων ἀνθρώπων, ποὺ θέλησαν νὰ τοῦ προσδώσουν τουριστικὸν προπάντων χαρακτήρα. Ἀποτελεῖ μιὰ ἀπλὴν παρένθεσιν, χωρὶς νὰ μπορῆ νὰ πάρῃ μεγάλη ἔκτασιν στὴν λαϊκὴν ζωὴν. Καθὼς ἔχει καθιερωθῆ, μετ' ἐξωτερικὴν περισσότερον ἐπιβίωσιν, δὲν πρόκειται πιθανώτατα νὰ ἐπιζῆσιν μακρὸν χρόνον. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον νέοι ἄνθρωποι μυοῦνται στὰ μυστικὰ τῆς πυροβασίας, ἀσκοῦνται καὶ ἀκολουθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων τους. Χρόνον μετ' τὸν χρόνον ὁμως γίνονται ὀλιγώτεροι οἱ ἀναστενάρηδες καὶ κάποτε θὰ ἐκλείψουν. Ὅπως δὲ πρόκειται γιὰ στενὰ τοπικὸν ἔθιμον καὶ δὲν μπορεῖ, μετ' τὴν σημερινὴν συνθήκην ζωῆς, νὰ πάρῃ εὐρύτερον ἔκτασιν. Ἐτσι, νομίζω, εἶναι ἀδικαιολόγητοι οἱ φόβοι καὶ ὁ θόρυβος γιὰ δῆθεν ἐπιβλαβὴ ἐπίδρασιν καὶ προσβολὴν τῶν καθαρὰ χριστιανικῶν ἀντιλήψεων καὶ δοξασιῶν. Ἐθιμον ποὺ δὲν ἐπιζοῦν μετ' τὴν δικὴν τους ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν, μετ' τὸ δικόν τους ὀργανικὸν δέσιμον μετ' τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἀνακαλοῦνται στὴν ζωὴν γιὰ ὀρι-

σμένους λόγους, με ἄλλα λόγια νεκρανασταίνονται, δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν γενικώτερη καὶ βαθύτερη κοινωνικὴ ἐπίδραση. Τὸ πολὺ—πολὺ νὰ ἀναζητήσουν γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα σὰν τοπικὰ φαινόμενα· ἔχουν ἀξία γιὰ ἐπιστημονικὲς παρατηρήσεις καὶ τὴν ἔρευνα, ἀλλὰ συνήθως δὲν παίρνουν πλατύτερη ἐξάπλωση.

Δὲν ἐπιτρέπει ὁ χῶρος, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη, νομίζω, νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλα παραδείγματα, πού δείχνουν ὅτι ἡ ἀναβίωση ἐθίμων καὶ παλαιῶν ἐκδηλώσεων ἔχει συνήθως τοπικὸ χαρακτήρα καὶ περιορισμένη χρονικὴ διάρκεια. κατ' ἀντίθεση πρὸς τὴν ἐπιβίωση, πού φανερώνει τὴν βαθύτερη ὑπόσταση τῆς λαϊκῆς νοοτροπίας καὶ ζωῆς.

Προσπάθησα, ἐδῶ πέρα, με ὅλη τὴ δυνατὴ συντομία καὶ σὲ γενικὲς γραμμὲς ν' ἀναπτύξω τὴ σημασίαν τῆς λαογραφίας ὡς ἐπιστήμης παιδευτικῆς τοῦ ἔθνους. Γίνεται φανερό, νομίζω ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, ὅτι πρόκειται γιὰ ἐπιστήμη στενὰ δεμένη με τὴν ἔννοια τοῦ ἔθνους· εἶναι ἐπιστήμη, πού με τὰ διδάγματα τῆς ἀποβλέπει, κατὰ κύριο λόγο, στὸ ν' ἀποκτήσῃ ἢ κάθε ἐθνότητα ἐπίγνωση τῆς ἀξίας τῆς, τῆς ἀποστολῆς τῆς καὶ τῆς θέσης ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐθνότητες. Κοντὰ στὴν σημασίαν τῆς αὐτῆς γιὰ τὴν ἐθνικὴ αὐτοεπίγνωση, ἡ συγκριτικὴ λαογραφικὴ ἔρευνα συντελεῖ καὶ στὴν καλύτερη γνωριμία τῶν λαῶν μεταξύ τους· με τὴν σύγκριση ἔχει ἀποδειχθῆ, ὅτι ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν ἐκδηλώσεις ἀνάλογες πρὸς τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα τῆς ζωῆς, ὅλοι ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν, λίγο—πολύ, κάποια προσφορά στὸν πνευματικὸ καὶ ὑλικὸ πολιτισμό. Διαφορὲς ὑπάρχουν, βέβαια, στὸν βαθμὸ καὶ στὸν τρόπο τῆς προσφορᾶς αὐτῆς, καθὼς καὶ στὶς ἀνώτερες δημιουργίες πού προκύπτουν ἀπὸ αὐτὴ.

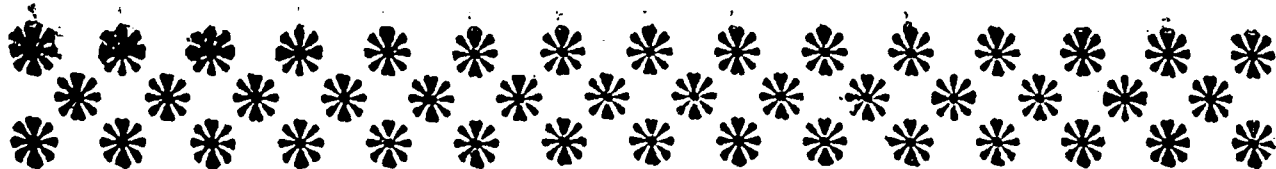
Ἡ ἀμοιβαία γνωριμία, ἐξ ἄλλου, πού ἐπιτυγχάνεται με τὴν σύγκριση, τὸ νὰ γνωρίζῃ ὁ ἕνας λαὸς τὸν καθημερινὸ μόχθο τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου, τὴν πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ στάθμη του, εἶναι τὸ καλύτερο μέσο γιὰ τὴν σωστὴ ἀλληλοεκτίμηση, τὴν εἰρηνικὴ διαβίωση καὶ τὴν συνεργασία, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐνὸς ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Ἔτσι ἡ λαογραφία εἶναι ἐπιστήμη ἐθνικὴ, ἀλλὰ παίρνει συγχρόνως καὶ διεθνικὸ χαρακτήρα· ἀποβλέπει στὴν ἔξαρση τῶν ιδιοτήτων καὶ ἰκανοτήτων ἐνὸς ἔθνους, χωρὶς—ἂν βρῆσκειται σὲ καλὸ δρόμο—νὰ παραβλέπη καὶ ὑποτιμᾷ τὶς ἰκανότητες τῶν ἄλλων. Εἶναι ἐπιστήμη, πού ἔχει ὡς ἀποστολὴ νὰ τονίξῃ καὶ προάγῃ, ὅσο μπορεῖ, τὶς ἐθνικὲς ιδιότητες, καὶ με τὴν διαφώτισή της ν' ἀποτρέπη τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἐνὸς ἔθνους στὸ ἄλλο.

Ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ, ἐθνικὴ καὶ διεθνικὴ, καθὼς τὴ χαρακτηρίσαμε, συναντᾷ στὸ δρόμο της προβλήματα, πού προσπάθησα νὰ ἐπισημάνω, ἰδίως στὸν τομέα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, τῆς λαϊκῆς τέχνης, τῶν λαϊκῶν ἐθίμων. Σὲ μένα ἔλαχε ὁ κλῆρος, καὶ μοῦ ἀνετέθη ἡ ἐντολὴ νὰ μεταλαμπαδεύσω στοὺς νέους τὰ διδάγματα τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ν' ἀφοσιωθῶ στὴν προαγωγὴ τῆς με ὅλες μου τὶς δυνάμεις. Ἡ ἐπίλυση ὅμως τῶν προβλημάτων τῆς δὲν εἶναι ἔργον ἐνὸς ἀνθρώπου· ἀπαιτεῖ τὴν συμπαράσταση τῆς Πολιτείας, πού πρέπει νὰ εἶναι γενναία καὶ ἄμεση, γιὰ τὴν οἱ ραγδαῖες ἐξελίξεις τῶν καιρῶν μας θὰ ἔχουν καταστρεπτικὴ ἐπίδραση· χρειάζεται ἐπίσης τὴν συνεργασία πολλῶν καὶ ἐκλεκτῶν συνεργατῶν.

Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς Λαογραφίας
εἰς τὸ Παν/μιον Θεσσαλονίκης

ΝΙΚ. ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΘΑΛΑΣΣΑ*

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Γ') Όνοματολογία τῶν ψαριῶν καὶ τῶν θαλασσινῶν φυτῶν κλπ.

Πρόφυρας καὶ **Πόρυρας** (δ). Μεγάλο καὶ πολὺ ἐπιθετικὸ σκυλόψαρο πού λένε ὅτι δὲν διστάζει νὰ ἐπιτεθῆ καὶ στὸν ἄνθρωπο. Γίνεται κοντὰ δύο μέτρα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κρατήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα μέσα καὶ σύνεργα ἀπὸ αὐτὰ πού με ἀχειρίζονται οἱ ψαράδες μας. Εἶναι λαίμαργος καὶ αἰμοχαρὴς καὶ δὲν σταματᾷ νὰ σκοτώνῃ γιατί δὲ χορταίνει ποτέ.

Ράζια (ή) καὶ **Καρβουνιάρης** (δ). Εἶδος παστινάκας ποὶ διακρίνεται ἀπὸ τὸ μικρὸ τῆς κορυφῆς, τὸ σχῆμα τῆς εἶαι σὺν ῥόμβος, τὸ δέρμα καὶ τὴν οὐρά τῆς πού εἶναι γεμάτο μὲ ἀγ-ἀθια. Ἔχει πολὺ νόστιμο κρέας καὶ ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ μπουρδέτου. Ἴτ. Raggio=ἀκτίνα.

Ρίνα (ή). Ἀνήκη κι' αὐτὴ στὴν οἰκογένεια τῆς παστινάκας. Γίνεται μεγάλη 10—15 ὀκάδες. Τὸ κεφάλι τῆς ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ κορυφῆς σὲ κάτι κοιλώματα γὰ νὰ ἀνοίξῃ μετὰ περισσότερο καὶ μετὰ κλείνει στὴν κρεατωμένη οὐρά τῆς. Ἔχει ἀρκετὰ νόστιμο κρέας καὶ πολλὰς τῆς βρίσκουν στὴν ἀκρογιαλιά πού βγαίνει γλυκὸ νερὸ γιὰ νὰ πιᾶσῃ κανένα ψάρι.

Ρουκλι (τό)=Βλ. κεφαλόπουλο.

Ρουφιὸς (δ). Μεγάλο ψάρι τῶν βράχων. Ἔχει τὴ φωλιὰ του μέσα σὲ γραβες καὶ τρύπες τοῦ βυθοῦ. Γίνεται πάνω ἀπὸ 20 ὀκάδες. Εἶναι λίγο πατημένος ἀπὸ τὰ πλάγια, ἔχει κεφάλι μεγάλο, μεγάλα μάτια, τεράστιο στόμα μὲ σειρὲς ἀπὸ δόντια. Τὸ χρῶμα του εἶναι σκοῦρο καφέ πρὸς τὸ μαῦρο καὶ πρὸς ἀνοιχτὸ στὴν κοιλιά. Εἶναι μεγάλος φαγᾶς καταπίνει ὀλόκληρα ψάρια

καὶ μοσχοκάβουρα. Ζῆ πολλὰ χρόνια κα' πάντα στὴν ἴδια τρύπα. Ἄιτὸ τὸν παποῖ του τὸν ἤξερε ἓνα ἓνας ψαράς καὶ κατέληξ νὰ τὸν σκοτώσῃ αὐτὸς μὲ δυναμίτη καὶ μὲ μεγάλη πονηριὰ γιατί ἦταν πολὺ πονηρὸς Ἐξύγιζε 27 ὀκάδες.

Σάλιαρης καὶ **Γλύσσαρος** (δ). Μοιάζει μὲ τὸ γουβιὸ ἀλλὰ τὸ σῶμα του εἶναι πατημένο ἀπὸ τὰ πλάγια, ἔχει μυτερὸ κεφάλι καὶ δυὸ κερατάκια πού γυρίζουν πρὸς τὰ ἔμπρός. Τὸ σῶμα του εἶναι γεμάτο βλένες καὶ γι' αὐτὸ οὔτε τὸν ψαρεύουν οὔτε τὸν τρώνε. Ἐνα πολὺ μικρὸ εἶδος του βγαίνει στὰ βράχια καὶ κάθεται ἐκεῖ πού φεγγεῖ κι' ἔρχεται τὸ κῦμα. Ἔχει μιὰ βειτόζι στὴν κοιλιά καὶ κολλάει στὰ βράχια καὶ τὸν λένε «κολλητζή».—

Σάλπα (ή)=Κοντόχοντρο ψάρι τιπάτου μὲ μεγάλη κοιλιά πάντα γεμάτη χοτάρια, ὠραῖο ματι, χρῶμα καφέ πού γίνεται ἄσπρο χουσαφί πρὸς τὴν κοιλιά καὶ μσκοῦρα καφέ γορμημὴ ἀπὸ τ' αὐτὰ μὲ τὴν οὐρά. Πηγαίνει κοπαδιαστὰ καὶ ὀβόσκει γι' αὐτὸ ἡ κοιλιά τῆς μυρίζει ἄσχημα ὄλο χουσαφί καθὼς καὶ τὸ κρέας τὸ θέλει ἀλάτισμα καὶ νὰ σουρώσῃ ὁπότε φεγγεῖ ἡ μυρωδιά. Ψαρεύεται μὲ δίχτυα καὶ σαλποκόφιννα.

Σαλόχορο (τό). Ἐνα χορταρὸ πού βγαίνει μέσα στὸ λιμάνι ἀπὸ τὸ σπέτορες. Εἶναι μακρὸ, κατσαρὸ μὲ χρῶ κόκκινο καὶ διαφανές. Τὸ μαζεύουν οἱ ῥάδες καὶ δολώνουν τὰ σαλποκόφιννα γιὰ τρελλαίνονται γι' αὐτὸ οἱ σάλπες.

Σανπιέρρος (δ) καὶ **Χριστόψι** (τό). Ἴταλ. San Pierro (tro)=Ἀγ. Π τῆς Ψάρι πού ζῆ στὰ βαθειὰ νερά. Ἔχει πι

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 51.

πατημένο από τὰ πλάγια ὄλο του τὸ κορμί καὶ πολὺ μακρὰ πτερυγία τῆς ράχης καὶ τοῦ στήθους, καθὼς καὶ οὐρά. Τὸ χρῶμα του εἶναι πρὸς τὸ ἄσπρο ἀλλὰ ἔχει δυὸ κατὰμαυρες βουῖλες στὴ μέση τοῦ κορμιοῦ του μιὰ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιατί λένε ὅτι τὸ ἔπιασε ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Χριστὸς ἢ ὁ Ἅγιος Πέτρος μὲ τὸ δείκτη καὶ τὸν ἀντίχειρα καὶ τοῦ ἄφησε σημάδι.

Σαργοπαπὰς (ὁ)—Ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ σαργοῦ καὶ εἶναι ὁ ἱερωμένος τῆς οἰκογενείας. Μοιάζει σὲ ὅλα μὲ τὸ σαργὸ μόνον ποὺ δὲν γίνεται τόσο μεγάλος καὶ ἔχει μιὰ μεγάλη καὶ κατὰμαυρη λουρίδα στὸ κεφάλι ἐκεῖ ποὺ ἄρχζει τὸ κορμί του. Τὸ ἴδιο σχέδιο λουρίδα ἔχει καὶ στὴν οὐρά του.

Σαργὸς (ὁ)—Ψάρι τοῦ πάτου καὶ τῆς πέτρας καὶ ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης καὶ ἰσοδοξοῦς οἰκογενείας τῶν σαργοειδῶν (βλ. Συργοπιπὰς, σπάρος, βαγιάνα, τσιπούρα, ιεραμύτης κ.λ.π.). Τὸ σῶμα του εἶναι πομπαιημένο ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ φαίνεται εὐγοειδές, ὅλης τῆς οἰκογενείας τὸ χρῶμα εἶναι ἀσημένιο καὶ μὲ λίγο ἢ περισσότερο καὶ σὲ ὀμβδῶσεις ἀπὸ τὴ ράχη πρὸς τὴν οὐλιά. Τὸ στόμα του εἶναι μικρὸ καὶ κάπως προτεταμένο ἀλλὰ ἀρπάζει μεγάλα δῶματα ποὺ προορίζονται γιὰ μεγαλύτερα ψάρια. Εἶναι πολὺ πονηρὸς καὶ λαίμαργος ἀλλὰ πιάνεται σὲ σαργόκοφίνα, στὰ δίχτυα αἰ μὲ φελλουρὶ ἰδίως ὅταν ἔχει θολούρα αἰ ἔγκωμα. ἴτ.—Sargo.

Σαρδέλλα (ἡ)—Γνωστὸ ψάρι σὲ ὅλον τὸν κόσμον γιατί ἴσως δὲν ὑπάρχει μέρος τῆς γῆς ποὺ μὴν ἐπῆγε παστωμένη κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους. Μὲ τὸ ἔρος μας εἶχε σύνδεσμο αἰῶνων γιατί κατέβαινε ἀπὸ τὰ ψυχρὰ μέρη τῆς Βορείου ἡρῶπις καὶ ἐρχότανε στὸ λιμάνι τῆς Σπλάνζας, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀχέροντος γιὰ νὰ ἐνηθῆ. Τώρα μὲ τὰ χῶματα ποὺ κατέβηκε τὸ ποτάμι καὶ ἔκλεισε ὄλο τὸ λιμάνι δὲν ἢ χωραεὶ νὰ μπῆ μέσα καὶ συνεχίζει νὰ ῥεται μένοντας ἀπ' ἔξω. Τὰ χρόνια ἐκείνιταν μαθαίνανε τὰ χωριὰ ὅτι «ἔπεσε» σαρδέλλα (ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο μέχρι τὸ Μάρτιο καὶ ὅταν ἔκανε χροινὰ) μαζευτότανε στὴ πλάντζα μὲ σακκούλια καὶ σακκιά καὶ πέρανε σαρδέλλα ἀπὸ αὐτὴ ποὺ περίσσευε ἀπὸ τοῦ; ἐνοικιαστὰς τοῦ δικαίωματος ἀπὸ

τὸ Κράτος. Ἡ σαρδέλλα ἔχει πάρα πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ κανένα φίλο. Ἄν δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ γεννᾷ τόσες χιλιάδες αὐγὰ θὰ εἶχε ξαφανισθῆ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς θαλάσσης. Ὁ Γαυροσ, ἡ ἀρσενικὴ σαρδέλλα, ἀκολουθεῖ τὴ θηλυκιὰ κατὰ κοπάδια καὶ ὅταν αὐτὴ γεννήσῃ τ' αὐγὰ τῆς ἀπίνω στὰ βράχια αὐτὸς τὰ καταβρέχει μὲ τὰ σπερματοζωάρια του. Εἶναι πιὸ λεπτὸς ἀπὸ τὴ σαρδέλλα καὶ τὸ μακρουλότερο κεφάλι του εἶναι πικρὸ γι' αὐτὸ τὸ πετᾶνε. ἴτ.—Sardine.

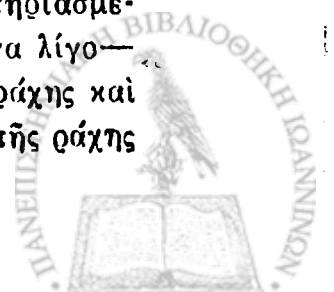
Σαρδέλλομανα (ἡ), Τριχιὸς (ὁ) ἢ Κέπα (ἡ). Ψάρι καταπληκτικὰ ὅμοιο μὲ τὴ σαρδέλλα μόνον ποὺ γίνεται πολὺ μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὴ. Φτάνει τὴ μιὰ ὀκά. Εἶναι μιὰ σαρδέλλα γίγαντας καὶ κανένας δὲν ἔξρει τὶ ζητάει κοντὰ ἀπὸ τὰ κοπάδια τῆς σαρδέλλας. Κάνει πηδήματα ἔξω ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ προδίνει τὴν παρουσία τῆς σαρδέλλας. Δὲν τρώγεται εὐχάριστα, καίτοι εἶναι νόστιμη γιατί ἔχει πάρα πολλὰ μικρὰ κόκκαλα.

Σικιὸς καὶ Σκιὸς (ὁ). Ψάρι μὲ μολυβένιο χρῶμα ποὺ γίνεται ἴσαμε 2 ὀκάδες, μὲ χοντρά χεῖλια καὶ κοφτερὰ δόντια σὰν τοῦ σαργοῦ μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τὸ κορμί του δὲν εἶναι εὐγοειδές, ὅπως τὸ κοιτᾶς ἀπὸ τὰ πλάγια, ἀλλὰ φευγολέο, ἐνῶ τὸ κεφάλι του εἶναι μεγάλο. Συχνάζει σὲ μπάρους καὶ σὲ φύκια καὶ μέσα στὸ μυαλό του ἔχει δύο ὠραῖα κοκκαλάκια σὰν μὲ ρομάρια ποὺ τὰ μαζεύουν οἱ ψαροντουφεκάδες καὶ κάνουν κολλιέ—τρόπαια.—Ἄλλη ὄνομασία του εἶναι «κοκάρι» (τό).

Σκαρμὸς καὶ Λοῦτσος (ὁ). Ἀφρόψαρο μὲ πολὺ μακρὸ κορμί καὶ κεφάλι σὰν ἓνα χοντρὸ στρογγυλὸ μπαστοῦνι. Μοιάζει μὲ μεγάλη ζαργάνα ἀλλὰ δὲν ἔχει τόσο μυτερὸ οὐγγος.

Σκάρος (ὁ). Ὄνομάστηκε ἔτσι γιατί εἶναι πολὺ νόστιμος ψημένος στὴ σκᾶρα. ἔχει πατημένο ἀπὸ τὰ πλάγια κορμί καὶ εὐγοειδές σχῆμα. Ἀγριόψαρο μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὰ πολὺ μεγάλα δόντια του.

Σκορπιὸς (ὁ). Ψάρι τοῦ πάτου μὲ πολὺ μεγάλο κεφάλι γιομάτο δηλητηριασμένα ἀγκάθια, ὅπως δηλητηριασμένα λίγο—πολὺ εἶναι ὅλα τὰ ἀγκάθια τῆς ράχης καὶ τοῦ κορμιοῦ του. Ὅλα τὰ φτερὰ τῆς ράχης

του είναι πολύ μεγάλα και τὰ κύρια ὄπλα του μὲ τὰ ὁποῖα χτυπάει τὰ μικρὰ ψαράκια και τὰ σκοτώνει προτοῦ τὰ φάη. Δὲν ἔχει τὸ τρομερὸ δηλητήριον τῆς Δράγκαϊνας ἀλλὰ ὅταν χτυπήσῃ τὸν ἄνθρωπον πρήζεται και πονάει. Τὸ χρῶμα του εἶναι μαῦρο ἢ κόκκινον ἀναλόγως πρὸς τὸ περιβάλλον πού ζῆ. Μεγάλοι ἴσαμε μιὰ ὁκὰ γίνονται οἱ κόκκινοι σκορπιοὶ τοῦ γράδου.

Σκυλλόψαρο (τό) και Σκύλλος (ὁ). Μικρογραφία τοῦ καρχαρία μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικά του γνωρίσματα ἀπὸ τὴν ταχύτητα και τὰ χόνδρινα εὐλύγιστα κόκκαλα μέχρι τὸ σχῆμα, τὴν ἐπιθετικότητα και τὴν ἀγριότητά του. Τὸ συνηθισμένον μάκρος του εἶναι γύρω στὸ μέτρο. Πιάνεται μὲ παραγάδια συνήθως ὅταν καλάρονται μύρσμα και ψαρεύονται τὴ νύχτα. Ὁ ἀνπιστῆ ἀπὸ τὸ παραγάδι και πέση τὸ παραμαλλοσειρὲς μὲ τὰ δόντια του κόβεται ὀπωσδήποτε. Ὅταν πιστῆ ἀπὸ τὸ χεῖλος φέρνει γύρες—γύρες και στοίβει τὴ μάνα, ἔτσι πού και νὰ κοπῆ ξέρουν οἱ ψαράδες ὅτι ἦσαν σκύλλος. Τὸ κρέας του εἶναι δευτέρας κατηγορίας ἀλλὰ εἶναι πολὺ νόσιμον.

Σμέρνα (ἡ). Τὸ πιὸ μοχθηρὸ, ὑπουλο, λαίμαργον, ἐπιθετικὸ θρασυδέιλον και ἀντιπαθητικὸ ψάρι τοῦ βυθοῦ. Μοιάζει μὲ φεῖδι και γίνεται πολὺ μεγάλη. Ἐχει χρῶμα καστανόμαυρον μὲ κίτρινες βοῦλες. Τὸ στόμα τῆς εἶναι στενὸ ἀπὸ τὰ πλάγια ἀλλὰ ἀνοίγοντας γίνεται τεράστιον και εἶναι ὀπλισμένον μὲ τρομερὰ δόντια ἄσπρα σὺν γνάθινα πού λέν ὅτι εἶναι δηλητηρισμένα. Ὅλο τὸ ἔσωτερικὸν τῆς ἀπὸ τὸ στόμα μέχρι τὸν ἀφαλὸν εἶναι ἕνας μεγάλος σωλήνας πού τὸν γεμίζει τρώγοντας ἀχόρταγα. Ἀκόμα και στοὺς ἔρωτες τῆς εἶναι σατανικὴ λένε οἱ ψαράδες, γιατί τὶς ζεσιῆς νύχτες τοῦ καλοκαιριοῦ ἔρχονται τὰ φεῖδια σὶν ἀκρογιαλιά και σφυρίζουν και βγαίνουν ἔξω και ἔρωεύνονται κουλουριασμένες μ' αὐτά. Γι' αὐτὸ ὅταν τὶς ψαρεύουμε μὲ παράμαλλο πατρωναρισμένον μὲ μπιμπίκι για νὰ τοὺς μουνδιάξῃ τὰ τρομερὰ δόντια τους, σφυρίζουν ἀκεκομένα για νὰ τὶς μελίσουν. Ὅταν κυνηγᾷ, και δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ὄλη μέρα, σέρνεται ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα χρησιμοποιῶντας τὰ πιὸ καλυμμένα περάσματα, φτάνοντας τὸ θῦμα τῆς ἀπὸ τὰ πιὸ

ἀτίθανα σημεία. Ἐχει τρομερὴ δύναμι και ἀλλοίμονον στὸ χεῖρον πού θ' ἀρπάξῃ.

Σολομός (ὁ). Πολὺ στάνια πιάνεται στα μέρη μας τὸ ὠραιότατον αὐτὸ ψάρι, συνήθως μὲ παραγάδια σὲ λασπερὰ μέρη.

Σοῦρος (ὁ). Ἀδύνατον σταυρίδι μετὸ τὰύγωμα.

Σουπιά (ἡ). Ἴδια κατὰσκευὴ μὲ τὸ καλαμάρι μόνον πού εἶναι πιὸ κοιτόχοντον και μὲ κρέας πιὸ ἄστρο ἀλλὰ πιὸ σκληρὸ Ἀμολαίει μελάνιν για νὰ κρύβεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς πού τὴν κυνηγᾷ και ἔχει μέση σακκούλα τῆς ἕνα ἄσπρο κόκκαλον (σουπιόκόκκαλον) πολὺ ἑλαφρὸν πού τὴ διηκολύνει νὰ ἀνεβοκατιβαίνη σὲ βυθόν. Ἐκὸς κόκκαλον αὐτὸ τὰ παλῆα χρόνια τὸ χρησιμοποιοῦσαν για νὰ τρίβουν και τὰ καθίζουν τὰ δόντια και εἶναι πολὺ κατάλληλον αὐτῆ τῆ δουλειᾷ.

Σπάρραχνα (τὰ)= Τὸ ἀναπνευστικὸν σύστημα τῶν ψαριῶν (τὸ βράγχιον). Ἡ κυκλική, κοκκινωμένη, χνουδωτὴ ἢ σκληρὴ δίπλη πού ἀπὸ μέσα μεριὰ ἔχουν ἀγκάκι ἀνάλογον μὲ τὸ μέγεθος και τὸ εἶδος ψαριοῦ. Εἶναι τὸ πιὸ εὐαίσθητον σημεῖον τοῦ ψαριοῦ και τὸ χρῶμα τους δείχνει εἶναι χαλασμένον τὸ ψάρι και σὲ πιὸ σημεῖον.

Σπάρος (ὁ)= Ἀνήκει σὶν οἰκονεῖαν τοῦ σαργοῦ και μοιάζει πάρα πολὺ αὐτὸν μὲ τὶς ἑξῆς διαφορές: Ἐχει μὲ μὲρη λουρίδα κάτω σὶν οὐρῷ ὅπως τὸ λανούρι, ἔχει κίτρινα τὰ πτερόγυια τῆς οὐροῦ και δὲν γίνεται ποτὲ πάνω ἀπὸ εἰς δρόμια.

Σταυρίδι (και Σαυρίδι) τό: Ἀψαρον πού ζῆ κατὰ κοπόδια. Εἶναι διατάριον ψάρι και περᾷ ὀλόκληρες θάλασσες. Ἐχει χρῶμα ἀσημένιον πολὺ πατητὸ ἀπὸ τὰ πλάγια κορμῆ και κεφαλῆς μὲ πρὸς τὸ ρύγχος ὄλον χοντρὰ κόκκαλα και γωνίες. Δὲν ἔχει λέπια σὲ κορμὶ παρὶ τὰ σὶν οὐρῷ του πού εἶναι ψαλλιδωτὴ λεπτή, ἔχει ἀπὸ τὴ μιὰ και ἑπ' τὴν ἄλλη πλάγια μιὰ σειρά ἀπὸ ἀγκαθωτὰ πια. Ψαρεύεται ἀπὸ Γοιγορά.

Σταφυλόχορτο (τό). Πράσινον φωτὸ χορταράκι πού ἔχει κάτι μικρὲς στρόγγυλες μπαλίτσες γεμάτες ἀίμα. Ἐκὸς ἀπὸ τὴ φουρτούνα και πετιέται στεριά τὸ παίρνουν τὰ παιδάκια και σ

τις φουσκάλες που κάνουν κρότο κι' έτσι διασπείρουν. Άλλ. ονομασία: φουσκοχρότο (τό).—

Σ τ ρ ε ἰ ρ α (ή): Έχει χαρακτηριστικά ὅπως ἀκριβῶς ὁ ρουφιὸς μόνο που ἔχει ἀνοιχτὸ καφέ χρώμα ὁμοίομορφο καὶ μερικὲ γραμμὲς ἴσιες ἀπὸ τὸ κεφάλι μέχρι τὴν οὐρά: Εἶναι γρήγορη καὶ εὐκίνητη καὶ χτυπάει στὸ ἀπόσυρτο ἐνῶ ὁ ἀδερφός της ὁ ρουφιὸς βουρδεύεται νὰ κἀνῆ τέτοιες ἀπόπειρες.

Σ τ ρ ἄ ρ ι (τό)—ὁ ἀρσενικὸς τῆς μπάφας.

Σ τ ρ ε ἰ δ ι καὶ **Σ τ ρ οῦ δ ι (τό)**. Σστρεΐδια ἀλλὰ καὶ «θαλασσινά» (τι) λένε οἱ ψαράδες μας ὅλα τὰ ὄστρακα, ἀλλὰ περισσότερο ἓνα εἶδος μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ χάβαρο (βλ. 1), που στὸ κέλυφος ἔχει ἀυλακώσεις ἀπὸ τὰ χεῖλη μέχρι ἐκεῖ που ἐλιώνονται τὰ δυνά. Δὲν ὑπάρχει στὰ νερά μας, τὸ φέρνουνε τὶς σαρακοστές. Τὸ ἔδαφος καὶ ἡ παραλία τῆς Σπλάντζας εἶναι γεμάτο ἀπὸ ὄστρακα τέτοια διαφόρων μεγεθῶν που ἀποδεικνύει ὅτι κάποτε ἦταν θάλασσα καὶ μάλιστα ὄστρακοφόρα καὶ τώρα ἔγινε στεριά μετὶ τὶς ἐπλώσεις τοῦ Ἀχέροντος.

Σ τ ρ ι γ λ ῖ τ σ α (ή). Μικρὸ πετρόψαρο, 8—10 πόντους πιὸ κοντόχοντρη ἀπὸ τὴν Λάμπαινα ὅμοια μ' αὐτὴ καὶ με χρώμα σκοῦρο καφέ με φόλλες ἀσπρολιάρηκες πρὸς τὴν κοιλιά.

Σ τ ρ ο υ μ π ο ὕ λ η ς (ὀ)—Πολὺ μικρὸ ζωῦφιο που τὸ κορμὶ του μοιάζει σὰν τῆς χελώνας, ἀλλὰ κομματιαστὸ τὸ ἐπάνω μέρος πρὸς τὰ πλάγια. Σὲ κίνδυνο μαζεύεται καὶ γίνεται μιὰ στρογγυλὴ μπαλίτσα προστατεύοντας τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ που ἔχει τὰ πόδια καὶ τὸ κεφάλι του καὶ εἶναι εὐπαθές.

Σ υ ν α γ ρ ῖ δ α (ή). Τὸ πιὸ περήφανο καὶ κίμαρωτὸ ψάρι τῆς θάλασσας. Έχει χρώμα ἀσημένιο, κεφάλι μεγάλο με ζωγραφισμένη τὴν περηφάνεια, που κλείνει σιγά—σιγά στὸ κορμὶ σὲ μιὰ ὁμορφη καμπύλη καὶ καταλήγει σὲ μιὰ ἁρμονικὴ (λίγο ψαλλιδωτὴ) οὐρά. Τὸ στόμα της ἀνοίγοντας δίνει τὴν ἐντύπωση γάτας γιατί ἔχει πλὺ μεγάλα σκυλλόδοντα. Μπουκαίρνει στὶς ἀβάλες καὶ τὰ λιμάνια ἀπὸ τὴ μέση, κι' ὄχι ἀπὸ τὰ πλάγια, δὲν καταδέχεται νὰ σκύψη στὸ βυθὸ παρὰ γιὰ νὰ ἀρπάξῃ κάτι, κάνει ἀμπουλα μετὰ τὰ φτερά της καὶ τὸ

ἀνεβάζει ψηλὰ κι' ἔτσι τὸ τρώει. Έχει μεγάλη ταχύτητα καὶ ἐξυπνάδα. Κανένας ψαροντουφεκὸς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ πῆ ὅτι τὴν βάρωσε ἀπὸ μπροστὰ ἀλλὰ οὔτε ὅτι τὴν πλησίωσε σὲ ἀκτῖνα βολῆς. Έχει νόστιμότητα κρέας που ἀλλοιώνεται μετὰ τὴν ὥρα, γι' αὐτὸ λένε οἱ ψαράδες ὅτι γιὰ νάναί νόστιμη πρέπει νὰ πέσῃ ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ φωτιά..

Σ φ ο γ γ ἄ ρ ι καὶ **Σ φ ο υ γ γ ἄ ρ ι (τό)**. Δὲν ὑπάρχουν πολλὰ σφουγγάρια στὴ θάλασσάς μας. Τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὰ μαζεύανε μετὰ γιὰλιὰ καὶ μακρυνὲς λάντσες ὑδραῖοι σφουγγαράδες που ἐρχότανε μετὰ τὶς ἰδιόμορφες βάρκες τους καὶ τὰ ψιφούσανε (γιατὶ εἶναι ζωῦφιο τὸ σφουγγάρι) καὶ τὰ πλένανε στὴν παραλία ὅπου ἔβγαζαν μιὰ δυσσομία ἀνυπόφορη.

Σ φ ὀ γ γ ο ς (ὀ). Έτσι λένε οἱ ψαράδες μας ἓνα σκληρόπετσο σκουροπράσινο χόρτο τοῦ βυθοῦ που γίνεται στὸ γράδο που γίνεται ἴσαμε 40 ὀκάδες. Τὸ ξεραίνανε καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσαν στὰ σπίτια γιὰ νὰ πλένουν τὰ μαγειρικὰ σκεῦη.

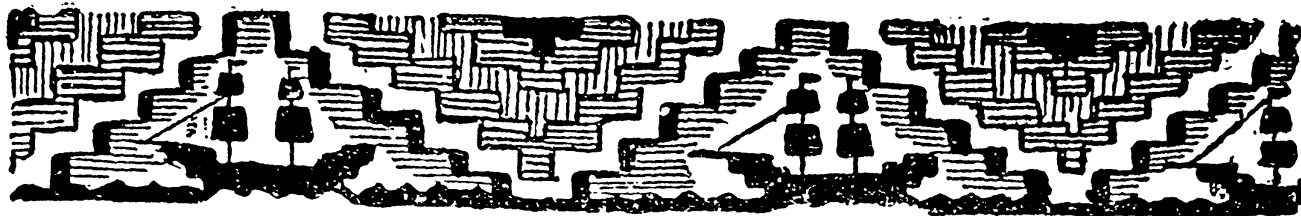
Σ φ υ ρ ῖ δ ο υ (ή). Ὁ ρουφιὸς τῆς βαθεῖας θάλασσας. Τὸ χρώμα της εἶναι καφέ ἀλλὰ πολὺ ἀνοιχτό. Ψαρεύεται σὲ 40—50 ὀργιές. Ὅπως ἐρχεται ἀπάνω σκάει ἀπὸ τὴ μικρὴ πίεσι καὶ φουσκώνει ἡ γλῶσσα της. Τότε καὶ νὰ ξαγκιστρωθῆ θὰ περάσῃ πολὺ ὥρα γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ βουλιάξῃ στὸ βυθό. Μοιάζει σ' ὅλα μετὰ τὸ ρουφιὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χρώμα της καὶ τὸ κρέας που εἶναι πιὸ νόστιμο καὶ μαλακὸ ἀπ' αὐτονοῦ.

Σ ω λ ῆ ν α ς (ὀ). (Πρεβεζιάνικα Σλήνας). Ζωῦφιο γύρω στους δέκα πόντους που μοιάζει ὅπως ὁ σκῶρος. Τὸ κάλυμμά του εἶναι κοκκαλένιο καὶ τὸ κρέας του ἐξίμετο δόλωμα. Δὲν γίνεται ἐδῶ. Τὸ φέρνουν οἱ ψαράδες γιὰ δόλωμα ἀπὸ τὴν Πρεβεζά.

Τ ο ὕ ν ν ο ς (ὀ)—Θαλάσιος κύτιος που γίνεται στὶς διακόσιες ὀκάδες τὸ κορμὶ του, εἶναι σὰν μεγάλο ἀδράχτι μετὰ μολυβὶ χρώμα καὶ μοιάζει καταπληκτικὰ στὸ σχῆμα μετὰ τὴν παλαμίδα, ἀλλὰ τὸ κρέας του δὲν εἶναι τόσο νόστιμο, μοιάζει μετὰ τὸ κρέας τοῦ ἀλόγου, κόκκινο καὶ ὥπως τὸν κόβουνε βγάζει αἷμα καφετὶ πρὸς τὸ κόκκινο σὰν νάναί στεριανοῦ ζῶου. Τὰ μικρὰ **Τ ο ν ν ῆ λ ι α** εἶναι πολὺ πιὸ τρυφερὰ καὶ νόστιμα.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΤΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Στὴν Ἠπειρο—Βόρειο καὶ Νότιο—οἱ κάτοικοι χρησιμοποιοῦν στὴν ὁμιλία τους τὶς ἴδιες, σχεδόν, λέξεις, ἀλλὰ τὶς προφέρουν μὲ τρεῖς διάφορους τρόπους. Στὴ Β. Ἠπειρο, στὴ Θεσπρωτία, στὸ ἐλεύθερο Πωγώνι (Δελβινάκι, Βήσσανη, Βασιλικὸ κ.ἄ.) καθὼς καὶ στὸ Νησί τῆς Παμβώτιδος, προφέρουν τὶς λέξεις καθαρὰ καὶ χωρὶς καμιά ἀλλαγὴ. Λένε, λ. χάρη, κουλοῦρια, φεύγω, παιδί, χέρι, μέλι, σπίτι κ.λ.

Στὰ Γιάννινα, στὸ Ζαγόρι, στὰ Κουρεντοχώρια, Δωδωνοχώρια, Κατσανοχώρια, Τζουμέρκα καὶ στὴν Ἄρτα, οἱ Ἠπειρώτες δὲν προφέρουν τὶς λέξεις ἀκέραιες, ἀλλὰ τὶς περικόπτουν καὶ ἀλλάζουν τὴν προφορὰ μερικῶν φθόγγων. Δὲν προφέρουν, τὶς περισσότερες φορές, τὰ ἄτομα καὶ οὐ. Λένε δηλαδὴ μ'σός, ἦ τ'σάφτ'ς, τ'φέκ', χέρ' μέλ'. σπίτ' ἀντὶ μισός, κοτσάφτης, τουφέκι κλπ. Ἐπίσης τὰ ἄτομα ε (αι) καὶ ο (ω) τὰ προφέρουν σὰν ι καὶ ου, καί, γιὰ νὰ μεταχειριστῶ ἐπιστημονικοῦς ὄρους, τὰ προφέρουν μὲ κώφωση. Λένε, π.χ., οὐ Πάνους, πιθαίνου, λιφτόκαρου, ἀντὶ ὁ Πάνος, πεθαίνω, λεφτόκαρο. Λέγω δὲ τὰ ἄτομα ε καὶ ο, γιὰτὶ ἡ κώφωση δὲν γίνεται, ὅταν τὰ φωνήεντα αὐτὰ τονίζονται ὡς πέτρα, κόρζα (=χοριός), τώρα, ὦρα. Σπάνιες εἶναι οἱ ἐξαιρέσεις, ὅπως οὐ κοῦμπούς, ἀντὶ κόμπος, ἦλιγα, ἦφιρα, ἀντὶ ἔλεγα, ἔφερα.

Σὲ μιὰ περιοχὴ τῆς Κόνιτσας (χωριὰ Βούρμπιανη, Πυρσόγιαννη, Μόλιστα, Πληκάτι, Χιονάδες κ.ἄ.) καὶ στὴ, διαγωνίως, ἀντίθετη, περιοχὴ τῆς Πρέβεζας (Θεσπρωτικό, Καμαρίνα, Κρουσηγή, Ριζοβούνη κ.ἄ.) παρατηρεῖται καὶ τρίτος τρόπος προφορᾶς, ἐνδιάμεσος, κατὰ τὸν ὅποιο δὲν προφέρονται μὲν σὲ ὠρισμένες λέξεις τὰ ἄτομα ι καὶ

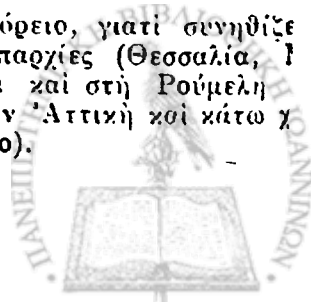
ο ἢ οὐ ὅπως δὲν προφέρεται ἐπίσης τὸ τελικὸ γιῶτα στὰ οὐδέτερα, ἀλλὰ τὰ ἄτομα ε καὶ ο δὲν ἀλλάζουν προφορὰ καὶ δὲν προφέρονται σὰν ι καὶ ου, ὅπως στὰ Γιάννινα. Ἔτσι λένε στὴ Βούρμπιανη κλπ. ἀπ'λογοῦμαι, κουλλούρ' ρακιάτ'κι (φόρος ρακῆς), φαίσιμο (κρεωφαγία Ἀποκριᾶς) καὶ ἀπολογοῦμαι, ρακιάτικο, φαίσιμο, ὅπως θὰ ἔλεγαν στὴ Β. Ἠπειρο οὔτε ἀπ'λουγοῦμι, ρακιάτ'κου φαίσιμους, ὅπως θὰ ἔλεγαν στὰ Γιάννινα. Καὶ στὴν ἀντίθετη περιοχὴ, τῆς Πρέβεζας, λένε. βαρ'κὸ, φλάμπ'ρο καὶ ἔχι βαρικό, φλάμπουρο, οὔτε φλάμπ'ρο ι.

Χρησιμοποιώντας τώρα τὴν εἰδικὴ γλωσσικὴ ὀρολογία λέμε ὅτι στὴ Β. Ἠπειρο κλπ. ὁμιλεῖται τὸ νότιο γλωσσικὸ ἰδίωμα, στὰ Γιάννινα κλπ. τὸ βόρειο(*) καὶ Βούρμπιανη (Κόν.) καὶ τὴν Καμαρίνα κ' (Πρέβ.), τὸ ἡμιβόρειο γλωσσικὸ ἰδίωμα.

Γεωγραφικὰ ὅρια τῶν δύο ἰδιωμάτων

Τὰ δύο κύρια Ἠπειρώτικα γλωσσικὰ ἰδιώματα—βόρειο καὶ νότιο—χωρίζονται ἀπὸ φυσικὰ ὅρια. Ὁ ποταμὸς Καλμᾶς στὰ βόρεια, καὶ στὰ βουνὰ τοῦ Σουλίου χαμηλότερα, ἀποτελοῦν τὰ γεωγραφικὰ σύνορά τους. Τὸ πρῶγμα, βέβαια, κινεῖ ἐντύπωση, ὅπως ἔκανε καὶ σήμερον βρέθηκα, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνα στὴν περιοχὴ τοῦ Σουλίου, γιὰ σὺλλο γλωσσικοῦ ὄλικου, καὶ ἄκουα τοὺς Ἠπειρώτες, ποὺ κατοικοῦν στὰ Λακκοχώρια (Φμανό, Στροῦνη, Ἀλποχώρι κ.ἄ.) ποὺ βσζονται στὴν Α., τὴν πρὸς τὰ Γιάννινα

* Ὀνομάστηκε βόρειο, γιὰτὶ συνηθίζετο στὶς βόρειες ἑλλην. ἐπαρχίες (Θεσσαλία, Ἰκεδονία, Θράκη, ἀλλὰ καὶ στὴ Ρούμελη στὴν Εὐβοία. Ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ κάτω χρησιμοποιεῖται τὸ Νότιο).

πλευρά του βουγού Σουλίου, να προφέρουν κ'κκιά, τφέκ', μ'λάρ, πι δι νι ρό, να μιλοῦν δηλ. τὸ βόρειο ἰδίωμα τῶν Γιαννίων καὶ τοὺς Ἠπειρώτες, ποὺ βρίσκονται στὴν ἀντίθετη πλευρὰ τοῦ ἴδιου βουνοῦ, τὴν πρὸς τὴ θάλασσα, νὰ προφέρουν τὶς ἴδιες λέξεις κ'κκιά, τουφέκι, μουλάρι, παιδί, νερό (χωριὰ Σαμωνίσα, Γλυκὴ, Τσαγκάρι, Πόποβο, Φροσύνη κ.ἄ.), νὰ μιλοῦν δηλ. τὴ γλῶσσα κατὰ τὸ νότιο ἰδίωμα τῆς Παραμυθιάς. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὰ χωριά, ποὺ χωρίζει τὸ βουνὸ «Κασιδιάρης», ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Καλπάκι, δπου στὴν ἀριστερὴ του πλευρὰ, τὴν πρὸς τὸν Τσαμαντὰ Φιλιατῶν (χωριὰ Λάβδανη, Δημόκορη κ.ἄ.) ὁμιλεῖται τὸ νότιο, τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ἰδίωμα, καὶ στὴ δεξιὰ, τὴν πρὸς τὸ Καλπάκι (χωριὰ Κουκλιό, Μαζαράκι κ.ἄ.), ὁμιλεῖται τὸ βόρειο. Αὐτὰ εἶναι περίπου τὰ γεωγραφικὰ σύνορα ποὺ χωρίζουν τὰ δυὸ κύρια γλωσσικὰ Ἠπειρωτικὰ ἰδιώματα καὶ ποὺ ἐξηγοῦν τὶς γλωσσικὲς διαφορὰς γιὰ ἱστορικοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἔργο τῶν εἰδικῶν. Λέγω περὶ τοῦ, γιατί γιὰ συγκοινωνιακοὺς ἢ ἄλλοις λόγους (μετατοπίσεις) εἴμπορεῖ νὰ ὑπάρχουν καὶ μερικὰ χωριὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ Καλαμᾶ ἢ ἀπὸ τούτη τοῦ βουνοῦ τοῦ Σουλίου, ποὺ νὰ μὴν ὁμιλοῦν τὸ ἰδίωμα τῶν γειτονικῶν τους χωριῶν. Καί, γιὰ νὰ περιοριστῶ σὲ ἓνα παράδειγμα, ἀναφέρω τὸ Σούλι Χρηστοβασίλη, ὅπου συνηθίζεται τὸ βόρειο ἰδίωμα, ἀν καὶ βρίσκεται στὴν ἀντίπερα ὄχθη τοῦ Καλαμᾶ, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ νότιο.

Τὸ Γιαννιώτικο ἰδίωμα

Προσέχοντας ἰδιαίτερα τὸ Γιαννιώτικο ἰδίωμα, ποὺ σήμερα τὸ ὁμιλοῦν ἀτόφιον μόνον οἱ παλαιότεροι Γιαννιώτες, παρατηροῦμε ὅτι τὸ ἰδίωμα εἶναι ἐντελῶς βόρειο. Ἔτσι λένε. οὐ Κῶτσιους, κ'φὸς σπῖτ', ἄχν', π'νάου. Ἀλλὰ λένε νι ρό, ἀκουρμαίνουμι, φουνή, πι δι καὶ ὄχι ν'ρό, ἀζ'ρμαίνουμι, φ'ν'ἢ ἢ π'δῖ (ὅπως λένε τὸ παιδί στὴ Ροῦμελη), γιατί οἱ λέξεις τότε θὰ γίνονταν δυσκολοπρόφερτες. Στὸ μεταπλασμὸ δηλαδή τῶν λέξεων κατὰ τὸ βόρειο ἰδίωμα, βλέπομε ὅτι ἐπεμ-

βαίνει κάποιος πλαστικὸς παράγοντας, κάποιος ρυθμιστὴς ποὺ ἐπεμβαίνει αὐτόματα κάθε φορά, ποὺ μὲ τὴν ἀποβολὴ φθόγγου, ἢ λέξη κινδυνεύει νὰ μὴ προφερθῇ ἄνετα. Ἔτσι ἀποφεύγονται καὶ ζημιὰς στὴν ὁμορφίᾳ τῆς γλώσσης. Ὁ ρυθμιστὴς αὐτὸς βρίσκεται στὸ γλωσσοπλαστικὸ αἰσθητήριον τοῦ Γιαννιώτη ποὺ τὸν κάνει νὰ προσέχη καὶ ποὺ τὸν βοηθεῖ στὸ μεταπλασμὸ.

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ εἶναι ἀξιοπρόσεκτος αὐτὸς ὁ παράγοντας εἶναι στὶς ὁμόηχες, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ σημασία, ἰδιωματικὲς λέξεις ποὺ ὁ Γιαννιώτης τὶς διαφοροποιεῖ μὲ ἐπιτηδειότητα θαυμαστή. Ἔτσι λένε οἱ Γιαννιώτες: φτ'νός, γιὰ τὸ φτηνός, φτινός, γιὰ τὸ φτενός (λεπτοῦ πάχους) καὶ φιτ'νός ἢ φιτισ'νός, γιὰ τὸ ἐφετεινός. Ἀλλὰ λοιπὸν, εἶναι τὰ «φτ'νὰ τσαρούχια», ἀλλὰ τὰ «φτινὰ» (μονόσολα) καὶ ἀλλὰ τὰ «φιτ'νὰ» (ἐφετινά).

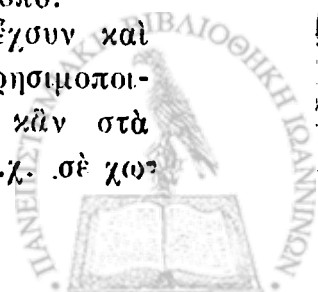
Ἐπίσης λένε «πουφέρ' ποὺ τὴν καρδιά τ'» καὶ ἀγόρσα δυὸ σπληνις κὶ μιὰ καρδιά. Καὶ ἐπειδὴ Ἄντριᾶς εἶναι ὁ Ἄνδρέας, ἀλλὰ καὶ ὁ μήνας Δεκέμβρης, γιὰ διάκριση διαφοροποιῶν τὴ γενικὴ καὶ λένε: «Τὰ χέρια τ' Ἄντριᾶ εἶναι κρούα» καὶ «τ' Ἄντριῶς ἀντρειών' τοῦ κρούου». Γιὰ τὴν ἴδια αἰτία λένε «πιτ'χυσιά», τὴν ἐπιτυχία, ἀπὸρ' πιτ'χαίνου, καὶ ὄχι πιτ'χιά, γιατί ἔτσι θὰ γινόταν σύγχυσις μὲ τὴν πιτυά.

Στὰ γύρω ἀπὸ τὰ Γιάννινα καθὼς καὶ στ' χωριὰ τοῦ Ζαγορίου (Σουδενὰ κ.ἄ.) τὸ βόρειο ἰδίωμα εἶναι πῶς ἐκσημασμένο καὶ πῶς τὰ Γιάννινα. Λένε λ.χ. «πούλ'σα γκότα μ'» «πῆγα γκυρά μ' στοῦ γιατροῦ» «θὰ νάρθουν Τρίτ'» «νῆξιρα ἰγὼ μψηφτιά τ'» (Στὰ Γιάννινα τὸ τελευταῖο θὰ τῶλε-γαν ἔτσι: «Τ'ν ἡξιρα ἰγὼ τῆμ μψηφτιά τ'»).

Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ἰδίωμα

Εἶπα παραπάνω ὅτι οἱ Ἠπειρώτες χρησιμοποιοῦν σχεδὸν τὶς ἴδιες λέξεις, ἀλλὰ τὶς προφέρουν μὲ διάφορο τρόπο.

Πράγματι, στὴ Β. Ἠπειρὸ ἔχουν καὶ ἰδίωμ. λέξεις, τὶς ὁποῖες δὲν χρησιμοποιοῦν καὶ οὔτε τὶς καταλαβαίνουν καὶ στὰ Γιάννινα καὶ νοτιώτερα. Λένε π.χ. σὲ χω-

ριὰ τῆς Προμετῆς γ λ ύ γ γ ι, τὸν λόξυγκα (ἀρχ. λύγξ), στὴ Δρόβιανη κι' ἄλλου κεν τ ἦ ρ α, τὴ σφήκα, στὴ Δρόπολη εἰ κά ζ ω, τὸ ἐννοῶ (ἀρχ. εἰκάζω), στὴ Δερβιτσάνη κι' ἄλλου χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη π ρ ο σ ῶ π ε ρ α (ἀρχ. προσωπεία) καὶ ὄχι τὴ λέξη μάσκα (ἰταλ.) ποὺ χρησιμοποιοῦν στὴν ἄλλη Ἑλλάδα, καθὼς καὶ πολλὰς ἄλλες λέξεις, ποὺ οὔτε ὁ Κονιτσιώτης, οὔτε ὁ Γιαννιώτης, οὔτε ὁ Ἀρτινὸς χρησιμοποιεῖ.

Ὅμιλοῦν δηλ. οἱ Βορειοηπειρῶτες δικό τους γλωσσικὸ ἰδίωμα, ἀρχαιότερο καὶ ἀνεπηρέαστο ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τῆς νοτιώτερης Ἡπείρου. Διότι καὶ περισσότερες «ἀρχαιογενεῖς», ὅπως τὶς ἐχαρακτήρισε ὁ Γ. Χατζιδάκις, λέξεις διατηροῦν (αἴρεση, ἀναγκαῖο, ἀχρεῖα) (βωμολοχίες), δερμάτι (τομάρι), εἰκάζω, ζεύλα, ζυγός, κεντήρα, λαμπυρίδα (κολοφωτιά), λιάσα (πλεχτὴ πόρτα, ἀρχ. ἐλασία), λινιὰ (σκοινί), ξαγλυάζω (ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἀγλύς), παρασιά, πλοκὸς (φράχτης), προστηλιάζω, προσώπεια ράβδα, ρίθι, (ὀρνίθι), σπαργάνι, στιά, στολή ἢ στόλος (διάκοσμος νύφης) σινκάμια (μούρα) κ.ἄ. καὶ τὶς λέξεις τὶς προφέρουν ἀκέραιες. Ἡ διαπίστωση δὲ αὐτὴ εἶναι σημαντικὴ. Γιατί, ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι καὶ ἐπιστημονικὰ ἀστήρικτος ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ἰταλῶν (σὲ ὑπόμνημα στὸ ΝΑΤΟ), ὅτι, τάχα, κυρίαρχη γλῶσσα στὴν Ἡπειρο ἦταν κάποτε ἡ Ἀλβανικὴ καὶ ὅτι ὑποχώρησε στὴν Ἑλληνικὴ ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴ νότια Ἑλλάδα. Ἡ γλῶσσα τῶν Βορειοηπειρωτῶν εἶναι ἐντόπια, εἶναι διάδοχη ὄχι τῆς Ἀλβανικῆς, ἀλλὰ τῆς γλώσσης τῶν προγόνων τους ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν. Καὶ ὅπως σημειώνει καὶ ὁ μ. Καθηγητὴς Δ. Εὐαγγελίδης «ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν δὲν ἦταν γέννημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τους, ἀλλὰ δικό τους γλωσσικὸ ὄργανο [ὄχι διάφορο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα] ἀνεκαθεν σὲ χρῆση ὅπως προδίδεται ἀπὸ ἀρχαῖες ἐπιγραφές. (Δ. Εὐαγγ. «Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου» σ. 31).

* *

Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Ἡπείρου βγαίνει ἀκόμα καὶ τὸ συμπέρασμα ὅτι, τὸ ἰδίωμα τῶν πληθυσμῶν τῶν ἐλεύθερων περιοχῶν Πωγωνίου (Βήσσανης, Δελβιναζίου, Βασιλικῶν κ.ἄ.),

ὅπως καὶ τῆς Θεσπρωτίας (Τσαμαντᾶ, Φιλιαντῶν κ.ἄ.) ποὺ γειτονεῦουν μὲ τὴν ἀλύτρωτη Β. Ἡπειρο, δὲν εἶναι ἀπλῶς ὅμοιο, ἀλλὰ ταυτίζεται μὲ τὸ Βορειοηπειρωτικόν. «Τὴν φωνητικὴν ταύτην συγγένειαν τῶν Πωγωνησίων πρὸς τοὺς ἑλληνοφώνους τῆς Ἀλβανίας, γράφει ὁ ἐκλεκτὸς συμπατριώτης καὶ παλαιὸς ἐκπαιδευτικὸς Ἀθ. Παπαγαρίσης, παρεξηγοῦντες οἱ ἄλλοι Ἡπειρῶται λέγουν ὅτι οἱ Πωγωνῆσιοι ἀ ρ β α ν ι τ ῖ ζ ο υ ν ὁμιλοῦν δηλ. ὅπως καὶ οἱ Ἀρβανίτες» (Ἡπειρ. Χρον. 1333, σ. 142). Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Γιαννιώτες νομίζαμε, ἐπὶ Τουρκοκρατία ποὺ ὑπῆρχε ἐλεύθερη ἐπικοινωνία μὲ τὸ Ἀργυροκάστρο, τὸ Δέλβινο, τὴν Προμετὴ καὶ κατέβαιναν στὰ Γιάννινα πολλοὶ ἐλληνοφῶνοι Βορειοηπειρῶτες, γὰρ νὰ πωλήσουν ἢ νὰ ἀγοράσουν ἐμπορεύματα, νομίζαμε, ἐπειδὴ μιλοῦσαν τὰ ἑλληνικὰ ἀλλοῖα τικα (ἀκέραιες καὶ χωρὶς μεταβολὴ τὶς λέξεις δηλ. παράξενα γὰρ μᾶς καὶ ὄχι ὅπως οἱ γύρω ἀπὸ τὰ Γιάννινα χωρικοὶ, νομίζαμε, λέγω, ὅτι μιλοῦσαν τὰ ἑλληνικὰ ἀ ρ β ν ῖ τ ι κ α.

Πρόκειται ὅθεν γὰρ πληθυσμοὺς (ἐλεύθερο καὶ ἀλύτρωτο Πωγῶνι, ἐλεύθερη καὶ ἀλύτρωτη Θεσπρωτία) ποὺ δὲν ὁμιλοῦν μὲ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ ἓνα καὶ αὐτὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα. Καὶ ἀπὸ τὴ στενὴ ὄθεν, τὴ γλωσσικὴ πλευρὰ ἐπιβεβαιώνεται ὅτι ἡ ξένη διπλωματία, χάριν τῶν ἰδίῶν τῆς συμφερόντων, διαμέλισε κυριολεκτικῶς τὸν αὐτοχθὸν πληθυσμό.

Ὅσο γὰρ τὶς ξένες λέξεις στὴν Ἡπειρο, μὲ τὶς ὁποῖες θὰ ἀσχοληθῶ σὲ ἄλλο ἔμμοισμά μου, αὐτές, στὴ γλῶσσα τῶν Βορειοηπειρωτῶν, εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνια. Ἄν ἀφαιρεθοῦν οἱ Τούρκικες, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν κυρίως οἱ χριστιανοὶ τοῦ Ἀγυροκάστρου, ὅπου βρισκόνταν καὶ οἱ Τοῦρκικὲς ἀρχές, μέσα σὲ 1.500 λέξεις περίπου κατόρθωσα νὰ συλλέξω ἀπὸ Βορειοηπειρῶτες τῆς διασποράς, οἱ ξένες λέξεις νέρχονται μόνις σὲ 66, δηλαδὴ σὲ λιγότερες ἀπὸ 4%, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ Ἀλβανὶ εἶναι ἐλάχιστες [26 μόνον, ἀπὸ τὶς ὅπου πάλι οἱ περισσότερες, ὅπως ὁ βλάμ τὸ κατσοῦπι (ἀσκή), ἡ κιάφα, ἡ κιαρη (φλυτζάνι), ὁ κροῦσκος (συμφερός), ἡ μπεροῦτσα (χρῆσιμὸ παι

ρόρι), ή μπέσα, τὸ ντάσι (κριάρι) κ.ἄ. εἶναι γνωστὲς καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἡπειροῦ ἢ καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος]. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο εἶναι τόσο λίγες δὲν ὀφείλεται σὲ ἀκόπιμη ἐπιλογή ἀπὸ μένα ἢ σὲ ὑστερόβουλη ἀπόκρυψη ἀπὸ τοὺς ἀφηγητὰς Βορειοηπειρώτας. ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πραγματικὸ γεγονός, ὅτι οἱ Βορειοηπειρῶτες δὲν αἰσθάνονται καμιά συμπάθεια γιὰ τὴ γλῶσσα ἐκείνων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἔχουν ὑποστῆ τὰ κἀνδρα ἐπὶ Τουρκοκρατίας (μὲ τοὺς Τουρκαλβανοὺς ἀγάδες) καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ φρίστανται ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ σημερινοῦ αθεσπιῶτος.

* * *

Κατ' ἀνακεφαλαίωση, ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν γλωσσικῶν στοιχείων ποὺ μάζεψα ἀπὸ ὅλη τὴν Ἡπειρο σὲ χρονικὸ διάστημα ἐγαλύτερο τῆς εἰκοσαετίας καὶ ποὺ ἐλπίζω νὰ ἴδουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἐντὸς τοῦ 1964, βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι στὴν Ἡπειρο ὁμιλοῦνται καὶ τὰ τρία γλωσσικὰ ἰδιώματα (βόρειο, νότιο καὶ ἡμιβόρειο). πρῶμα τὸ ὁποῖο δὲν παρατηρεῖται σὲ καμμιὰ πόδι τῆς ἄλλης ἑλλην. ἐπαρχίης.

Ὁ Stadtmüller (Ἡπ. Χρον. 1934 σ. 40—169) σφάλει πιστεύοντας ὅτι «ἡ σημερινὴ σαρακατσαναϊκὴ διάλεκτος παρουσιάζει ἐντελῶς ἐνιαῖον χαρακτῆρα καὶ διαλεῖ ἀνεξάρτητος πρὸς τὰς λοιπὰς διαλέκτους τῆς Ἡπειροῦ», γιὰ τὴν παρασύρθηκε πρὸ τὸν Δανὸ Högström ποὺ μελέτησε τὴ γλῶσσικὴ τῶν Σαρακατσάνων, μὴ ἔχοντας ἄλλη ἀλλογὴ γλωσσικοῦ Ἡπειρωτικοῦ ὑλικοῦ τῆς τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Ἡπ. Γλωσσολογία) γραμμὴν κατὰ τὸ νότιο ἰδιώμα. Τὸ σαρακατσάνικο γλωσσικὸ ἰδιώμα εἶναι βόρειο καὶ χρησιμοποιεῖ τῆς ἴδιες λέξεις ποὺ χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ ἄλλοι Ἡπειρῶτες ποὺ ὁμιλοῦν τὸ βόρειο ἰδιώμα (Γαννιωτῆς, Κατσάνοι, Τζουμερκιῶτες κ.ἄ.) Λένε π.χ. ἰδί, νιρό, ψουμί, ἀφέντ'ς, ἀφιντ'ιά σ' κλπ., χρησιμοποιοῦν τῆς ἴδιες ἰδιωμ. λέξεις μαπαπίσου, ἀντάμα, γκλαμπάτσα, σουλιατζουχόρτ' ποὺ χρησιμοποιοῦν καὶ ἄλλοι Ἡπειρῶτες. Ἄν λέγουν ἀγλή-

γουρα, ἀντὶ γλήγουρα, ἀσπρουνοῦρ'κου (ἀρνί), ἀντὶ ἀσπρουνοῦρ'κου καρκαλέτσους, ἀντὶ καρκαλέτσ' (κοκκύτης) αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ χαρακτηριστῆ ἡ γλῶσσα τους ὡς χωριστὴ διάλεκτος, οὔτε ἀκόμα, διότι λέγουν νὰ σ'ποῦ ἢ νὰ ἰδοῦ, γιὰ τὴν καὶ στὸ Ἀνώϊ, πὶδ κάτω ἀπὸ τὰ Κατσανοχώρια, νὰ σ'ποῦ, νὰ βροῦ, λένε. Αἱ διάλεκτοι δηλαδὴ στὴν Ἡπειρο εἶναι τρεῖς, ὅσες καὶ τὰ ἰδιώματα ποὺ περιέγραψα παραπάνω. Ὅσο γιὰ τὴ διάλεκτο τῆς Χιμάρας, γιὰ τὴν ὁποῖα κάνω λόγο ἄλλοῦ, κ' αὐτὴ ὑπάγεται στὸ νότιο ἰδιώμα.

Πρέπει νὰ προσθέσω ἀκόμα ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται τὰ ὡς ἄνω τρία γλωσσικὰ ἰδιώματα μὲ τῆς συνθηματικῆς γλῶσσας τῶν πρακτικῶν γιατρῶν τοῦ Ζαγορίου (Κομπογιαννίτικα ἢ Σφηνιάρικα), τῶν γανωτζίδων τῆς Θεσπρωτίας (Ἀλειφιτάτικα ἢ Μουτζούρικα), τῶν βαγενάδων τῆς Σωπικῆς (Σωπικιώτικα) κ.ἄ., δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ἐν ὅλῳ. Γιὰ τὴν αὐτὴν δὲν ἀποτελοῦν ἰδιώματα, ἀλλὰ εἶναι φτιαχτὰ λεξιλόγια, μὲ τὰ ὁποῖα κατορθώνουν τὰ μέλη ὠρισμένου ἐπαγγέλματος νὰ συνεννοοῦνται γιὰ τῆς ἐπαγγελματικῆς τους ἀνάγκης χωρὶς νὰ τοὺς καταλαβαίνουν οἱ ἄλλοι. Στὰ λεξιλόγια αὐτὰ οἱ λέξεις παίρνουν μεταφορικὴ σημασία καὶ κρύβουν ἕννοια ἀνάλογη μὲ τὴν ἰδιότητα ποὺ ἔχουν αἱ ὑποκρυπτόμενες λέξεις. Στὴ Σωπικιώτικη σύνθημ. γλῶσσα, λ.χ., τὸ ψάρι λέγεται νεροποῦλι, τὸ μπουρέκι σαβανιάρικο, τὸ κριθάρι χλιμιτάραγας, ἡ ὥρα ζαλιάρω κλπ. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἄξιο προσοχῆς εἶναι τοῦτο: ὅτι ἀνάλογα μὲ τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ ἐπαγγελματίες αὐτοὶ συντάσσεται καὶ τὸ συνθηματικὸ λεξιλόγιο. Τὰ Σωπικιώτικα δηλαδὴ ποὺ ὁμιλοῦνται ἀπὸ τοὺς Βορειοηπειρῶτες βαγενάδες προφέρονται κατὰ τὸ νότιο ἰδιώμα ποὺ ὁμιλεῖται στὴ Β. Ἡπειρο, ἐνῶ τὰ Μπουκουραϊκά, συνθ. γλῶσσα τῶν ραφτάδων τῶν Τζουμέρκων, εἶναι φτιαγμένα κατὰ τὸ βόρειο. Λένε π.χ. Ποῦ τρέτ'σι οὐ ντόμους; (Ποῦ πῆγε ὁ νοικοκύρης;) καὶ ὄχι: Ποῦ τρέτ'σε ὁ ντόμος.

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ*

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ)

ΒΡΑΒΕΙΟΝ "ΗΠΕΙΡ. ΧΡΟΝΙΚΩΝ., (1926)

157

ΤΗΣ ΣΤΕΛΑΣ

Τὸ μάθатаν τ' ἐγίνη
πέρα στά Δολιανὰ
— Δέ φταίω ἐγὼ πατέρα
μὸν φταίει ἡ καρδιά
π' ἀγάπησα δασάρχη
μιὰ ὄμορφη βραδιά

Πήσαν οἱ πάπιες
πάσαν οἱ χῆνες
πάσαν καὶ οἱ κλωσσαριές
τις ἔφαγ' ὁ δασάρχης
κάτου στίς ρεματιές
ἡ Στέλα τοῦ Κοτούλη
δέν τόπραξε καλὰ
παράτησε τὸν ἄντρα
καὶ πῆρε δασικὸ

— Γιατί μωρ' Στέλα
κακιά κοπέλλα
μᾶς τόκαμες αὐτὸ
ν' ἀφήκεις τὸ παιδί μου
νὰ πάρεις δασικὸ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 42.

158

ΠΙΠΕΡΟΡΙΖΑ

Πιπερόριζα
 δυ' ὄρες νὰ σ' ὄριζα.
 Πιπερόριζα κι' ἀντράκλα
 νὰ σ' ἀντάμωνα στὴ στράτα.

159

ΔΕ ΜΕ ΞΕΡΑΤΑΝ ΓΕΙΤΟΝΟΙ

Δὲ μὲ ξέραταν γειτόνοι
 ποῦημαν ἄσπρη σάν τὸ χιόνι.
 Μὲ κατάντησ' ἡ γ' ἀγάπη
 ὦχ μαύρη σάν τὸν ἀράπη.
 Μάρτυρες νᾶειστε πλατάνια
 ποῦ μὲ πῆραν τὰ ποτάμια.

160

ΚΑΙ ΤΙ ΤΑ ΘΕΛΩ ΤΑ ΦΛΩΡΙΑ

Καὶ τί τὰ θέλω τὰ φλώρια καὶ τί τὰ θέλω τ' ἄσπρα
 Σὰ δὲ φιλῶ τὰ μάτια σου, τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό σου.
 Δὲν πρέπει ἐγὼ νὰ χαίρομαι οὐδὲ κρασί νὰ πίνω
 Μὸν πρέπει ν' αἶμαι σ' ἔρημιὰ σ' ἓνα μαρμαροβούνι
 Νὰ κοίτομαι τ' ἀπίστομα, νὰ χύνω μαύρα δάκρια
 Νὰ γίνῃ λίμνη καὶ γιαλός, νὰ γίνω κρύα βρύση
 Γιὰ ν' ἀρχοῦν οἱ γ' ἔμορφες νὰ λούζονται, νὰ πίνουν

161

**ΕΜΕΝΑ ΝΑ ΜΕ ΚΛΑΨΕΤΕ
 (Χορὸς τσάμικος)**

Ἐμένα νὰ μὲ κλάψετε καὶ νὰ μὲ λυπηθῆτε
 Μὲ τὴν ἀγάπη πῶπιασα νὰ μὴ τὴν εἶχα πιάσει.
 Μὲ ζούρλανε μὴ τρέλλανε τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 Τὸ Μάη μὲ θέλ' ἀποβραδὶς καὶ τὸ Θερτὴ τὸ γιόμα
 Καὶ τὸ δεκαπενταύγουστο μὲ θέλ' μὲ τὸ φεγγάρι
 Τὶ νὰ τὸν κάμω τὸ σεβντὰ μὲ μέβαλε στὰ κέφια
 Γιὰ μιά κοντὴ μελαχροινὴ, κοντὴ καὶ μαυρομάτα.

162

ΠΟΛΥΝ ΤΟΠΟ ΓΚΙΖΕΡΗΣΑ

Πολὺν τόπο γκιζέρησα βλαχιά καὶ Μπουκουρέσι
 Κόρη δὲν εἶδα πουθενὰ στὸ κέφι νὰ μ' ἄρέσει
 Μιὰ νύφη τοῦ κουτζάμπαση στραβὰ φοράει τὸ φέσι
 Νὰ τὴ φιλήσω ντρέπομαι, νὰ τῆς τὸ εἶπῶ φοβοῦμαι
 Νὰ πέσω σὲ κρασοπουλιὸ νὰ τῆς τὸ εἶπῶ τραγούδι.

Περβλ. Ε. Τζιάτζιου «Τραγούδ. Σαρακατσ.» ἀριθ. 212.

163

ΣΗΚΩΣ' ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΚΟΙΤΑΜΕ

Σήκωσ' τὰ μάτια κοίτα με
 —ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ ΜΟΥ—
 καὶ καταλόγιασέ με
 —ΖΑΓΟΡΙΑΝΟΥΛΑ ΜΟΥ—

Σήκωσ' τὰ μάτια κοίταμε καὶ καταλόγιασέ με
 Καὶ ἰδέσ με πῶς κατάντησα σὰν τὸν ἀπεθαμένο
 Ἡ κόρη σου μὲ μάρανε, μ' ἔβαλε σὲ γκιντέρι
 Κι' ἂν δὲν τὴν πάρω θὰ χαθῶ καὶ τὰ βουνὰ θὰ πάρω
 θὰ πάρω τὸ πελέκι μου, τ' ἀργυροσκέπαρό μου
 Νὰ πελεκήσω μάρμαρα νὰ πελεκήσω πέτρες
 Νὰ φκιάσω τὸ κιβούρι μου ἴσια μὲ τὴν ὄργιά μου
 Νὰ στέκω ὀρθὸς νὰ ζώνομαι καὶ δίπλα νὰ κοιμοῦμαι
 Κι' ἀπὸ τὴ δέξια τὴ μεριὰ ν' ἀφήκω παραθύρι
 Νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιὰ νὰ λέγουν τὰ χαμπέρια

164

ΤΙ ΝΑ ΤΗΣ ΚΑΜΩ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

Τὶ νὰ τῆς κάμω τῆς καριδιάς τῆς παραπονεμένης
 βολές μὲ κάνει καὶ γελῶ, βολές κι' ἀναστενάζω,
 Γιὰ νὰ πεθάνω δὲν μπορῶ, νὰ ζήσω πῶς νὰ ζήσω
 Φαρμάκι νὰ φαρμακωθῶ, νὰ πέσω νὰ πεθάνω
 Καὶ πάλε ὁ μαῦρος σκέφτομαι τίνος κακὸ θὰ κάμω.
 Ντέρτι δὲν εἶχο στὴν καρδιά κι' ἀπόκτησα μαράζι
 Τοῦν карабиоῦν τὰ σίδερα νὰ ρίξω δὲν τὸ βγάζω.
 Νὰ πάνω σ' ἄλλο σύνερο καὶ σ' ἄλλο βιλαέτι
 Νὰ κάμω ξένες ἀδερφές καὶ ξένες παραμάνες

Ξένοι νά πλένουν τὰ σκουτιά, ξένοι νά τὰ μπαλώνουν.
 Τὰ πλένουν μιά, τὰ πλένουν δυό, τὰ πλένουν τρεῖς-καί πέντε
 Κι' ἀπό τίς πέντε καί κοντά τὰ ρίχνουν στοῦ σοκάκι.

165

ΤΗΣ ΤΡΑΝΤΑΦΥΛΛΕΝΙΑΣ

“Όλα τὰ δέντρα τῆς αὐλῆς δροσιὰ εἶναι γεμισμένα
 Καί μένα τὰ ματάκια μου δάκρια εἶναι γεμισμένα
 Ποῦησαν τρανταφυλλένια μου τόσον καιρὸ χαμένη
 Ποῦ σ' ἔχασα κι' ἀρρώστησα σαρανταμιά ν' ἡμέρα
 Καί τῶμαθαν κι' οἱ φίλοι μου καί κλάψαν γιά τ' ἐμένα.
 “Ἐλα τρανταφυλλένια μου στοῦ σπίτι τὸ δικὸ μου
 Καί ρώτα τῆ μανούλα μου—μάννα, τὸ ποῦ ν' ὁ γυιός σου—
 —Γιά τος, γιά τος ποῦ κοιτάται, στοῦ στρῶμα ποῦ πεθαίνει.
 “Ἐλα τρανταφυλλένια μου μέσ' στοῦ προσκέφαλό μου
 Καί κράτα τὸ κεφάλι μου ὅσο νά βγεῖ ἡ ψυχὴ μου
 Κι' ὄντας νά ἴδεις ἕνα παπά, παπά μὲ πετραχείλι
 Τότες νά βγάλεις μιὰ φωνὴ ψηλὴ σάν τὸ μπιρμπίλι
 Κι' ὄντας νά μὲ σηκώσουνε τέσσερα παλληκάρια
 Τότες βάρ' τὸ κεφάλι σου μὲ πέτρες καί λιθάρια
 Κι' ὄντας νά μὲ κουμπήσουνε στῆς ἐκκλησιᾶς τῆ θύρα
 Τότες νά μαυροπιστεφθεῖς ποῦ θ' ἀπομείνεις χῆρα.

166

ΠΟΛΛΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ (Ν) ἨΞΕΡΑ

Πολλὰ τραγούδια (ν) ἦξερα ἕνα σακὶ γεμάτο
 Σάν ἀρχηνήσω καί τὰ εἰπῶ θὰ βρεῖ ἡ κορφή τὸν πάτο,
 Μὲ πούλησ' ὁ πατέρας μου χίλια διακόσια γρόσια
 Σ' ἀρχοντοσπίτι μ' ἔδωσε βαριά δουλιὰ μοῦ δίνουν
 Νὰ στέκω ὀρθὸς νά τοὺς κερνῶ πρωτὶ καί μεσημέρι
 Κι' ἐκεῖ στοῦ διπλοκέρασμα μοῦ ἀπολέτ' ἡ κούπα
 Μ' οὐδὲ σὲ πέτρα βάρεσε μ' οὐδὲ σ' ἐλιᾶς κλωνάρι
 Μὸν πάησε κι' ἀποκούμπησε στῆς κορασιᾶς τὸν κόρφο.

167

ΜΙΑ Ν ΕΜΟΡΦΗ ΓΕΙΤΟΝΙΣΣΑ

Μιὰ ν ἔμορφη—ΜΙΑ Ν ΕΜΟΡΦΗ—
 —ΜΙΑ Ν ΕΜΟΡΦΗ—γειτόνισσα

Μιά ν'έμορφη γειτόνισσα
 μέ ζούρλαν' ή δαιμόνισσα.
 Τρείς χρόνους δέν κοινώνησα
 καί άλλους δυό δέν κοινωνώ
 γιά τόν δικό της τόν καημό.
 Τόσον καιρό τήν αγαπώ
 κι' άντρέπομε νά τής τό είπώ.
 Σύρε μάνα καί πές το της
 κρυφά κουβέντιασέ το της.
 Καί μιá γιορτή, μιá Κυριακή
 παίρει κι' αύτή τή ρόκα της,
 παίνει χτυπάει τήν πόρτα της
 — Καλή μέρα γειτόνισσα
 — Καλώς τη τήν άρχόντισσα
 — Κόρη μ' ό γυιός μου σ' αγαπάει
 κι' άντρέπεται νά σοϋ τό είπει
 — Σάν μ' αγαπάει δέν έρχεται
 γιά νά μοϋ ίδει τήν όμορφιά
 καί νά τοϋ ίδώ τή λεβεντιά.

168

ΤΙ ΝΑ ΤΗΝ ΚΑΜΩ ΤΟΥΤ' ΤΗ ΝΙΑ

Τί νά τήν κάμω τούτ' τή νιά, τούτη τή μαυρομάτα.
 Μήν είναι κούπα νά τήν πιώ, σταφύλι νά τή φάγω
 Μήν είναι μήλο κόκκινο στόν κόρφο νά τό βάλω
 Τούτ' είν' άκέριος άνθρωπος κι' ό κόρφος δέν τήν παίρει.
 Γιά νά τή βγάλω σέ βουνό είναι πολλά τά χιόνια
 Γιά νά τήν πάω σέ χωριό φοβοϋμαι τούς γειτόνους,
 Θα λά τήν πάω στό χρυσικό νά τήν ξελαγαρίσει
 Νά φκιάσει κούπα καί σταυρό κι' άργυροδαχτυλίδι
 Τό δαχτυλίδι νά φοράει κι' έμένα νά θυμάται
 Καί τό σταυρό νά προσκυνάει σάν πέφτει νά κοιμάται.

169

ΕΝΥΧΤΩΣΕ ΚΑΙ ΒΡΑΔΙΑΣΕ

Ένύχτωσε και βράδιασε καί ποιόν νά χαιρετήσω
 Νά χαιρετήσω τά βουνά είναι γεμάτα χιόνι
 Νά χαιρετήσω τά κλαδιά άγέρας δέν τ' αφήνει.
 Νά χαιρετήσ' άνύπαντρες κακιώνουν παντρεμένες
 Νά χαιρετήσω παπαδιές κακιών' παπαδοπούλες.

170

ΑΣΠΡΟ ΤΡΑΝΤΑΦΥΛΛΟ ΚΡΑΤΩ

(γυναικήσιος στρωτός χορός)

"Άσπρο τραντάφυλλο κρατώ
 —ΛΕΝΗ Ν ΑΠΟ ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ—
 βολιοῦμαι νά τὸ βάψω
 —ΛΟΥΛΟΥΔΑΚΙ ΜΟΥ ΓΑΛΑΖΙΟ.—

"Άσπρο τραντάφυλλο κρατώ βολιοῦμαι νά τὸ βάψω
 Κι' ἂν τὸ πετύχω στή βαφή πολλές καρδιές θά κάψω
 Θά κάψω νιούς, θά κάψω νιές, θά κάψω παλληκάρια
 θά κάψω καὶ μιὰ μάγισσα πὺ μῶκαμε τὰ μάγια,
 'Εμάγεψε τὸν ἄντρα μου καὶ θέλ' νά μὲ χωρίσει.

171

ΜΕ ΔΕΪΡΑΝ ΚΑΙ ΜΕ ΜΑΛΛΩΣΑΝ

Μέ δεῖραν καὶ μέ μάλλωσαν καὶ μ' ἔκαναν τιμπίχι
 Στήν πέρα ρούγα μὴ διαβείς ὅσο νά γένεις νύφη
 Κόρη μέ τὰ λιανὰ κουμπιά καὶ μέ τὰ μαῦρα μάτια.
 Λαχαίν' ὁ γυιός μ' ἀπό κρασί, λαχαίνει μεθυσμένος
 Σοῦ κόβει τὰ λιανὰ κουμπιά, φιλεῖ τὰ μαῦρα μάτια
 —Τὸ γυιό σου δὲν τὸν σκιάζομαι στὸ νοῦ μου δὲν τὸν βάνω
 "Ἐχω φτερά ἀπὸ σταυραητό, ποδάρια ἀπὸ ζαρκάδι,
 "Ἐχῶ κι' ἀδέρφια δώδεκα ξαδέρφια δεκαπέντε.

Προβλ. Ἀραβαντινοῦ ἀρ. 253

172

ΒΛΑΧΟΥΛΑ Ν' ΕΡΟΒΟΛΑΕ
 (γυναικήσιος στρωτός χορός)
 χορεύεται κατὰ δύο τρόπους

Αος

Βλαχούλα ν ε—ΒΛΑΧΟΥΛΑ Ν Ε - ροβόλαε—ΝΕ
 —ΩΡ' ΜΑΤΑΚΙΑ ΩΡ ΒΛΑΧΟΥΛΑ—
 πὸ μιὰ ψηλὴ ραχούλα

Βος :

Βλαχούλα ν ἐροβόλαε πὸ μιὰ ψηλὴ ραχούλα μέ τὴ ροκοῦ
 —ΓΕΙΑ ΣΟΥ ΒΛΑΧΑ Μ' ΚΑΙ ΞΑΝΘΗ—
 —ΜΕ ΤΗ ΡΟΚΟΥ ΡΟΚΟΥ—λα γνέθουντας
 —ΚΑΙ ΠΑΛΕ ΓΝΕΘΟΥΝΤΑΣ

Βλαχούλα ν έροβόλαε πò μιὰ ψηλή ραχούλα
 Μè τò ροκούλα γνέθουντας τ' άδράχτι της γιομάτο
 Κι' ό βλάχος τήν άγνάντευε π' όνα κοντό τσουμπάρι.
 Στο δρόμο βήκε κι' έκατσε σ' ένα στενό σοκάκι
 —Καλημέρα σου Βλάχε μου — Καλώς τή βλαχοπούλα.
 Βλαχούλα ποϋθεν έρχεσαι και ποϋθε μάς κοπιάζεις;
 —'Από τὰ πρόβατ' έρχομαι στη στάνη μου πηγαίνω,
 Πήγα ψωμί τοϋ πιστικοϋ, τσαρούχια τοϋ τσουμπάνου
 — Βλαχούλα δός μου ψιά φιλι δός μου τὰ μαϋρα μάτια
 —Τò πώς τò δίνω τò φιλι τò πώς τὰ μαϋρα μάτια
 Ποϋ μ' έχει μάνα μοναχή, μονοχοθυγατέρα
 —Μωρή νεραντζομάγουλη και γαΐτανοφρυδάτη
 Θυμάσαι όντας σε φίλησα στη πλάκα στο πηγάδι,
 Κι' εκεί είχαμαν και μαρτυριὰ τ' άστρι και τò φεγγάρι.
 Χαμήλωσ' τò τσεμπέρι σου και σκέπασε τὰ φρύδια
 Νὰ μη φανεϊ τò φίλημα ποϋ σ' έχω φιλημένη.

Ποβλ. Ν. Πολίτη «Τραγ. Έλλην. λαοϋ» άριθ. 106.

Ε. Τζιάτζιου «Τραγ. Σαρακατσ.» άριθ. 139.

173

ΜΕ ΤΟΥΤ' ΤΗΝ ΑΣΗΜΟΚΟΥΠΑ

Μè τούτ' τήν άσημόκουπα θέλω νὰ πιώ πεντέξη
 Κι' άν δέ μεθύσω κόρη μου, κέρναμε όσο νὰ φέξει
 "Όσο νὰ σκάσ' ό Αύγερινός νὰ πάει ή Πούλια γιόμα.
 Μè γλέπεις μάνα ποϋ γελώ και λές δέν έχω ντέρτι
 Τò ντέρτι τ'όχω στην καρδιά, τò βάσανο στ' άχείλη
 Δέν έχω μάνα νὰ τò είπώ, πατέρα νὰ τò κλάψω.
 Νὰ σās τò είπώ ψηλά βουνά, ψηλά είστε και δέν κοϋτε,
 Νὰ σās τò είπώ μαϋρα κλαριά τὰ φύλλα σας θα πέσουν,
 Νὰ σοϋ τò είπώ άγάπη μου θ' άσπρίσουν τὰ μαλλιά σου
 Και θα γεράσεις γρήγορα και δέ θα μ' άπολάψεις.
 Βρυσούλες με τὰ κρύα νερά μη μοϋ τò βαρεθήτε
 Μικρός, μικρός, όρφάνεψα πò μάνα πò πατέρα
 Και πάησα και ρωγιάσθηκα σε μιὰ χήρα Γουργάρα.
 Δώδεκα χρόνους έκαμα στα μάτια δέν τήν είδα.
 Μια Κυριακή και μιὰ γιορτή και δυò καλές ήμέρες
 Πήγα νὰ πάρω τò ψωμί και πίσω νὰ γυρίσω
 Στο δρόμο τήν άπάντησα στην έκκλησιὰ νὰ παίνει
 Στη σκάλα τήν καρτέρεσα όντας έγυρε πίσω
 —Κυρά δò μου τή ρώγα μου, δò μου τή δουλεψη μου
 Τι μ'όστειλ' ή μανούλα μου νὰ πάω νὰ με παντρέψει.
 —Τι λές μωρέ κοπέλι μου, μικροκουναρημένο.
 Παιδι μ' άν θέλεις παντρειά δέν τ'όλεγεσ έμένα
 Τρεις δοϋλες όπου ν έχω δώ όποια σ' άρέσει πάρε,
 Θέλεις τή ρούσα, τήν ξανθή, θέλεις τή μαυρομάτα

Θέλεις τὴν καταγάλανη ποῦεῖναι φλωρί γεμάτη.
—Χήρα ἦταν ἡ μανούλα μου, χήρα γυναίκα θέλω.

Πρβλ. Ν. Πολίτη «Τραγ. Ἑλλην. Λαοῦ» ἀριθ. 122

174

ΠΕΡΑΣΑ ΑΠ' ΕΝΑ ΓΙΟΦΥΡΙ

Πέρασα ἀπ' ἓνα γιοφύρι ὁ μαῦρος νύχτωσα
Καὶ μὲ πιάσε τὸ σκοτάδι καὶ δὲν ἤγλεπα
Καὶ κεῖ βρίσκω μιὰ γυναίκα, μιὰ νοικοκυρὰ
Ποῦχε τέλια στὸ κεφάλι καὶ χρυσὰ μαλλιά
—Καλημέρα σου γυναίκα ὦρ' νοικοκυρὰ
Ποῦθε κάνει τὸ ντερβένι ποῦ δὲν ἤξερα.

175

ΤΙ ΚΛΗΜΑ ΠΟΧΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ

Τὸ κλῆμα πῶχεις — ΜΑΡΩ Μ' — στὴν αὐλὴ
καὶ στὴν περιβολιά σου
— ΜΑΡΙΓΙΑ ΧΑΛΑΣΙΑ ΣΟΥ —

Τὸ κλῆμα πῶχεις στὴν αὐλὴ καὶ στὴν περιβολιά σου
Τὸ κλῆμα θέλει κλάδεμα ν' ἀνθίσει νὰ καρπίσει
Ἐσὺ νὰ γένεις λεημονιά κι' ἐγὼ νὰ γένω κλῆμα
Νὰ περιπλέξομε τὰ δυὸ ψηλὰ στὴν κρεβατίνα.

176

ΑΝΑΘΕΜΑ ΣΕ ΜΑΝΑ ΜΟΥ

Ἄναθεμά σε μάνα μου νὰ μ' ἔχεις στὸ λαιμό σου
Τὴν προξενιά τοῦ μῶδωκες στὸ γυιὸ τοῦ караγκοῦνη
Πῶχει τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια.
Δὲ θέλω γὼ τὰ πρόβατα, δὲ θέλω γὼ τὰ γίδια,
θέλω ἄντρα περήφανο, θέλω ἄντρα παλληκάρι
Νάχει τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὸν τσαμπὰ κλωσμένο.

ΕΧΕΤΕ ΓΕΙΑ ΟΙ ΕΜΟΡΦΕΣ

"Έχετε γειά οι έμορφες και σεΐς οι μαυρομάτες
 'Αφήνω γειά γειτόνισσες και σεΐς γειτονοπούλες
 'Αφήνω και στή μάνα μου τρίγια γιαλιά φαρμάκι
 Τόνα νά πίνει τὸ πουρνὸ τ' ἄλλο τὸ μεσημέρι
 Τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο τώρα τὸ βράδι βράδι
 Κι' ἐγὼ πάω στὰ Γιάννενα, στοῦ μπέη τὰ σαράγια
 — Γειά σου, χαρά σου μπέη μου — Καλῶς τὴ βλαχοπούλα
 — 'Εγώειμ' ἡ βλάχα ἡ έμορφη, ἡ βλάχα ἡ παινεμένη
 πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια
 Στόνα βουνὸ τὰ πρόβατα, στ' ἄλλο βουνὸ τὰ γίδια
 Κι' ἀνάμεσα στὰ δυὸ βουνὰ ἀλέθουν ἔξη μύλοι
 Οἱ τρεῖς ἀλέθουν με νερό κι' οἱ ἄλλοι τρεῖς με γάλα
 Καὶ στὸν ἀφρὸ τοῦ γαλατιοῦ τρεῖς βλαχοπούλες πλαίνουν.
 'Η μιὰ πλαίνει τοὺς ἄρρωστους κι' ἡ ἄλλη τοὺς λαβωμένους
 Κι' ἡ τρίτη ν ἡ καλλίτερη τοὺς ἄρραβωνιασμένους,
 — Λύκος νά φάει τὰ πρόβατα καὶ τσάκαλος τὰ γίδια
 Μπροστὰ στὸν ἄσπρο σου λαιμό, στὰ δυὸ σου μαῦρα μάτια,
 "Έχεις ἐλιά στὸ μάγουλο μαραίνεις παλληκάρια.

ΚΟΡΗ ΠΟΥ ΠΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ

Κόρη πὸυ πᾶς στὸν πόταμο, 'Ελένη γιὰ νά πλύνεις
 Πάρε κι' ἐμέ τὰ ρούχα, 'Ελένη μὴ τ' ἀφήνεις
 Νά μὴ τὰ πλύνεις με νερό, μὸν με τὰ δακριά σου
 Καὶ με τὸ μοσχοσάπουνο πὸυ λούζεις τὰ μαλλιά σου
 Νά μὴ τ' ἀπλώσεις σ' δεντρί μήτε καὶ σ' κλωνάρι
 Παρὰ σὲ πικρομυγδαλιὰ π' ἀνθίζει τὸ Γεννάρη
 Νά πέφτουν φύλλα πάνου σου καὶ τ' ἄνθη στήν ποδιά σου
 Νά πέφτουν πικρομύγδαλα μέσα στήν ἀγκαλιά σου.

Ποβλ. 'Ε. Τζιάτζιου «Τραγ. Σαρακατσ.» ἀριθ. 131

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Δρος Π. Ὑποδιευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ*

(Πορίσματα ἀπὸ εἰδικὴ ἔρευνα)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γον

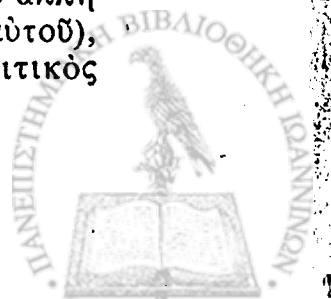
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α'—ΟΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

1.—Ἡ ἔρευνα ἐπὶ τῶν προτιμήσεων τῶν παιδιῶν στὰ διάφορα εἶδη βιβλίων εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ προσφέρῃ πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὰ διαφέροντα τῶν μαθητῶν κατὰ ἡλικίες καὶ φύλο, πού μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τοὺς γονεῖς, τοὺς ἐκπαιδευτικούς, τοὺς ἐκδότας, τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς βιβλιοπώλας. Τὸ παιδί ἀφοσιώνεται στὴ μελέτη τῶν βιβλίων ἐκείνων, πού ἀνταποκρίνονται στὰ σχετικὰ διαφέροντα τῆς ἡλικίας του. Οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ δωρηταὶ παιδικῶν βιβλίων ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν τὶς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν κατὰ ἡλικίες καὶ φύλον, ὥστε τὸ ἔργο ἢ δῶρο τοὺς ν' ἀποβῇ εὐεργετικὸ στὸ παιδί. Σ' αὐτὴ τὴν ἀναγκαιότητα ἔρχεται ν' ἀνταποκριθῇ ἡ μελέτη μας αὐτὴ μὲ τὰ δεδομένα εἰδικῆς ἔρευνάς μας, τὴν ὁποία ἐνεργήσαμε σὲ παιδιὰ ἡλικίας 8—15 ἐτῶν (ἀγόρια καὶ κορίτσια) τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς τοῦ Νομοῦ.

2.—Οἱ προτιμήσεις τῶν παιδιῶν ἔχουν ὑπολογισθῆ ἑπισημαστικὰ μὲ ὀμαδικὸ κριτήριον (test), στὸ ὁποῖο ἔχουν ὑποβληθῆ 1.409 ὑποκείμενα—(μαθηταὶ Γης, Δης, Εης, ΣΤ' Δημοτ. Σχολείου καὶ Αης καὶ Βας Γυμνασίου). Τὸ test περιέχει 16 τίτλους βιβλίων, τοὺς ὁποίους συντάξαμε μὲ βάση τοὺς τίτλους τῶν κυκλοφορούντων παιδικῶν βιβλίων. Προσπαθήσαμε νὰ δώσωμε τέτοιους (εἰκονικοὺς) τίτλους, ὥστε: α) νὰ φανερώνουν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου καὶ β) νὰ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰς κατηγορίας θεμάτων. Ἐτσι τὰ παιδιὰ μποροῦσαν, διαβάζοντας τὸν τίτλον, νὰ εἰκάσουν τὸ περιεχόμενον καί, μεταξὺ τῶν ποικίλων θεμάτων, νὰ ἐκλέξουν ἐκεῖνα, πού τὰ ἐνδιέφεραν. Γιὰ τὴν ὀριστικὴν διατύπωση τῶν 16 τίτλων ἐκάμαμε τὶς ἐξῆς ἐνέργειες: α) ἐμελετήσαμε τίτλους καὶ ὑπότιτλους ἀρκετῶν παιδικῶν βιβλίων, πού ὑπάρχουν στὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ πού ἔχουν ἤδη διαβάσει τὰ παιδιὰ (στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλη ἔρευνά μας γιὰ τὴν ὁποία ὀμιλοῦμε στὸ τρίτον μέρος τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ), β) συνεργασθῆκαμε μὲ ἐκπαιδευτικόν, πού εἶναι καὶ λογοτέχνης καὶ κριτικὸς

(*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 55.

και ενδιαφέρεται για τὸ θέμα και γ) ἐρωτήσαμε δοκιμαστικά ὀλίγα παιδιά Γης και Δης τάξεως Δημοτ. Σχολείου νὰ μᾶς εἰποῦν, ἀκούοντας τὸν κάθε τίτλο, γιὰ ποιὸ θέμα θὰ διαπραγματεύεται τὸ σχετικὸ βιβλίον. Οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων πλησιάζουν, ἀλλὰ δὲν συμπίπτουν μὲ τοὺς τίτλους βιβλίων, πού ἤδη κυκλοφοροῦν, και ἀναφέρονται σὲ 16 κατηγορίες θεμάτων:

1) σὲ μύθους:	<i>Παραμύθια τοῦ παπποῦ γιὰ τὰ ζῶα</i>
3) σὲ ἡρωϊκὰ θέματα:	<i>Ἄπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη</i>
3) σὲ ἠθικὰ θέματα:	<i>Τὰ πέντε ἀδελφία</i>
4) σὲ ταξιδιωτικά:	<i>Ταξίδι στὶς Ἰνδίες</i>
5) σὲ ἠθογραφικά:	<i>Ὁ μυλωνᾶς κι' ἡ πελατεία του</i>
6) σὲ ἱστορικά:	<i>Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα</i>
7) σὲ βιογραφικά:	<i>Φλέμινγκ, ὁ σωτήρας τῆς ἀνθρωπότητος</i>
8) σὲ ἐξερευνήσεις:	<i>Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος</i>
9) σὲ περιπέτειες:	<i>Ὁ πλοίαρχος Τούν κι' οἱ περιπέτειές του</i>
10) στὴ ζωὴ τῆς ὑπαίθρου, ἔθιμα:	<i>Συντροφιά μὲ τοὺς βοσκούς τῶν βουνῶν μας</i>
11) σ' ἐφαρμογές τῶν ἐπιστημῶν στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ:	<i>Τὰ μεγάλα ἠλεκτρικὰ ἔργα</i>
12) στὴν κοινωνικὴ και κρατικὴ ὀργάνωση:	<i>Τὸ Ἰσραήλ, ἓνα κράτος πού γεννιέται στὴν ἔρημο</i>
13) σὲ θρησκευτικὰ θέματα:	<i>Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη</i>
14) σὲ δραστηριότητες, ὅπου ἥρωας εἶναι τὸ παιδί:	<i>Ὁ Τόνης γίνεται ἥρωας</i>
15) σὲ θέματα αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως:	<i>Μπροστὰ στὸν Παρθενῶνα</i>
16) σὲ θέματα ὑγείας:	<i>Ὁ ἄνθρωπος φροντίζει γιὰ τὴν ὑγεία του</i>

Μὲ τὴν ποικιλία τῶν 16 θεμάτων παρέχεται ἡ δυνατότητα στὰ παιδιά νὰ ἐκλέξουν τὰ βιβλία ἐκεῖνα, πού ἀνταποκρίνονται στὰ διαφέροντά τους, και ἔτσι νὰ ἔχουμε τὰ ἀνάλογα ποσοστὰ προτιμήσεων κατὰ ἡλικίες. Θεωρήσαμε ἀπαραίτητο νὰ περιορίσωμε τὸν ἀριθμὸ προτιμήσεων σὲ τέσσερις τίτλους, γιὰ ν' ἀναγκάσωμε τὸ παιδί νὰ σκεφθῆ ὄριμα στὴν ἐκλογὴ του και κατὰ συνέπεια νὰ ἐκδηλώσῃ ἔτσι τὰ βαθύτερα και κυρίαρχα διαφέροντά του. Νομίζομε ἐπίσης ὅτι μὲ τὶς τέσσερις προτιμήσεις καλύπτονται τὰ διαφέροντα πρὸς τὰ διάφορα εἶδη βιβλίων και ὅτι ἡ ἀναλογία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προτιμωμένων βιβλίων πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν προτεινομένων γιὰ ἐκλογὴ εἶναι κανονικὴ.

Τὸ test θεωρεῖται κατάλληλο γιὰ παιδιά ἡλικίας 8—15 ἐτῶν (Γης Δημοτικοῦ ἕως Βας Γυμνασίου), διότι περιέχει τίτλους βιβλίων, πού ἀναφέρονται στὰ διαφέροντα τῶν ἡλικιῶν αὐτῶν. Ἄν συμβαίη νὰ ὑπάρχουν τίτλοι βιβλίων, πού προφανῶς δὲν ενδιαφέρουν τὰ παιδιά μιᾶς ὀρισμένης ἡλικίας, τοῦτο εἶναι χρήσιμο, γιὰ νὰ φανῆ μὲ τὰ ποσοστὰ προτιμήσεων ἡ ἀδιαφορία τῶν παιδιῶν, λόγῳ τῆς ἡλικίας των, σὲ ὀρισμένα θέματα.

Μὲ τὰ δεδομένα αὐτὰ τὸ κριτήριον τοῦτο (test) ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρωτηματολογίων και στοὺς σκοποὺς τῆς ἐρευνᾶς μας.

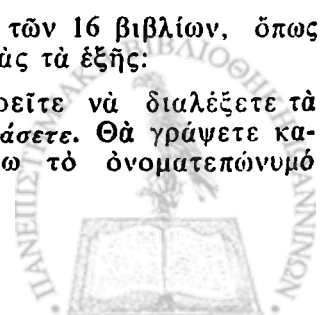
3.—Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ test ἔγινε ἀπὸ τοὺς δασκάλους και καθηγητὰς τῆς τάξεως μὲ βάση τὴν ἐξῆς ὁδηγία:

Ἐπισημάνσεις γιὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ test

Τὸ test ἐπιδίδεται σὲ μαθητὰς Γης Δημοτικοῦ Σχολείου ἕως Βας Γυμνασίου. Προτιμοῦμε τὴν πρώτη διδακτικὴ ὥρα (στὴν ἀρχή).

Γράφομε στὸν πίνακα τοῦ σχολείου εὐανάγνωστα τοὺς τίτλους τῶν 16 βιβλίων, ὅπως ἀκριβῶς στὴ συνημμένη κατάσταση. Λέγομε στοὺς μαθητὰς τὰ ἐξῆς:

—«Θὰ σᾶς διαβάσω τοὺς τίτλους 16 βιβλίων. Ἄπ' αὐτὰ μπορεῖτε νὰ διαλέξετε τὰ 4 (τέσσαρα), πού θὰ θέλατε νὰ τὰ εἶχατε, γιὰ νὰ τὰ διαβάσετε. Θὰ γράψετε κατόπιν σ' ἓνα φύλλο-χαρτί τοὺς 4 τίτλους μόνον και κάτω τὸ ὀνοματεπώνυμό

σας και το επάγγελμα του πατέρα σας. Στον πίνακα θα μείνουν οι τίτλοι των βιβλίων, για να τους βλέπετε κατά την εκλογή σας.

—Προσέξατε, διαβάξω

—Τώρα, ως διαβάση και ένας μαθητής

—Σε 5—10 λεπτά, θα διαλέξετε και θα γράψετε 4 βιβλία, όποια θέλει ο καθένας σας. Συμπληρώσατε, στο τέλος, το ονοματεπώνυμό σας και το επάγγελμα του πατέρα σας».

Φροντίζομε να υπάρχη ήσυχία στην τάξη, όταν σκέπτεται ο κάθε μαθητής για την εκλογή του. Δεν υποδεικνύομε έμεις με κανένα τρόπο τα καλύτερα βιβλία· κάθε παιδί έχει τις προτιμήσεις του· αυτό έρευνούμε.

Συγκεντρώνομε τις απαντήσεις σ' ένα φάκελλο και σημειώνομε την τάξη και το σχολειόν.

Γράφομε στον πίνακα (1) τα εξής:

Παιδικά βιβλία: Διαλέξατε 4

1. Παραμύθια του παππού για τα ζώα.
2. Από τους αγώνες του Μπότσαρη.
3. Τα πέντε αδέρφια.
4. Ταξίδι στις Ίνδιες.
5. Ο Μυλωνάς κι' η πελατεία του.
6. Οι Πέρσαι κατεβαίνουν στην Ελλάδα.
7. Φλέμινγκ, ο σωτήρας της ανθρωπότητας
8. Μέσα στο πυκνό δάσος.
9. Ο πλοίαρχος Τούν κι οι περιπέτειές του.
10. Συντροφιά με τους βοσκούς των βουνών μας.
11. Τα μεγάλα ηλεκτρικά έργα.
12. Το Ισραήλ, ένα νέο κράτος που γεννιέται στην έρημο.
13. Ο Χριστός στην Παλαιστίνη.
14. Ο Τόνης γίνεται ήρωας.
15. Μπροστά στον Παρθενώνα.
16. Ο άνθρωπος φροντίζει για την υγεία του,

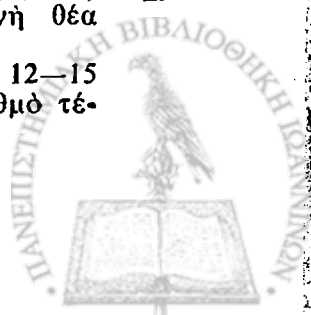
Το test εφαρμόστηκε τον Μάιο του 1961 α) σε μαθητάς ξξ (6) Δημοτικών Σχολείων διαφόρων συνοικιών της πόλεως Ίωαννίνων, β) σε μαθητάς έννέα (9) Δημοτ. σχολείων των χωριών διαφόρων σημείων του Νομού και γ) σε μαθητάς δύο (2) Γυμνασίων της πόλεως (2). Ο αριθμός των μαθητών που άπληντησαν κατά τάξεις, φύλον και σχολειόν είναι έπαρκής (300 σε κάθε τάξη) για τέτοιες έρευνες. Ο έπόμενος πίνακας μάς δίνει λεπτομερή στοιχεία.

Γη Τάξη   Δη Τάξη   Εη Τάξη   ΣΤη Τάξη
 ἄρρενες θήλειες ἄρρενες θήλειες ἄρρενες θήλειες ἄρρενες θήλειες

	Γη Τάξη	Δη Τάξη	Εη Τάξη	ΣΤη Τάξη
Δημοτ. Σχολεία πόλεως Ίωαννίνων : (Πρότυπα Ζ.Π.Α., 4ον, 5ον, 6ον)	118	122	116	115
Δημ. Σχολεία υπαίθρου: Γραμμένου, Πολυγύρου, Νεοχωρίου, Σερβιανών, Νεοκαισαρείας, Καλπακίου, Παρακ α λ ά μ ο υ, Πεδινής, Πε τ σ ά λ η ς.	44	53	47	57
	162	175	163	172
	337	335	308	293

1. Στα σχολεία της πόλεως έδώσαμε έτοιμον πίνακα (σε μεγάλο φύλλο χάρτου) με τους 16 τίτλους, τον όποιον κάθε δάσκαλος κρεμοῦσε στον τοίχο σε κοινή θέα των μαθητών.

2. Χρήσιμο θα ήταν να είχε έπιδοθη το test και σε έξωσχολικά παιδιά 12—15 έτων (εργαζόμενα) αλλά είναι δύσκολο να βρῆ κανείς τον ίκανοποιητικό αριθμό τέτοιων παιδιών. Τα παιδιά Γυμνασίου θα έπρεπε να ήταν περισσότερα.

Ἀπὸ τοὺς μαθητὰς Γυμνασίων ἔχομεν ἀπαντήσεις:

Ἀγης τάξεως: ἀρρένων: 23 θηλέων: 16 Σύνολον: 39
 Βας τάξεως: » 76 » 21 » 97

4.—Ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν παιδιῶν ἔχομε τὰ ἐξῆς ποσοστὰ προτιμήσεων:

I.—Πίνακας προτιμήσεων (%)

Τίτλος βιβλίου	Γη τάξη		Δη τάξη		Εη τάξη		ΣΤη τάξη		Αη Γυμν.		Βα Γυμν.		Σύν.
	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.	ἄρρ. θ.		
1. Παραμύθια τοῦ παπποῦ γιὰ τὰ ζῶα: Σχολεῖα πόλεως	18	30	11	37	18	24	4	22	4	6	3	—	177
Σχολεῖα χωριῶν	54	51	34	35	38	39	31	27					
2. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη: Σχολεῖα πόλεως	61	34	59	29	65	38	58	45	43	6	41	9	458
» χωριῶν	52	17	43	32	56	56	61	54					
3. Τὰ πέντε ἀδέλφια: Σχολεῖα πόλεως	31	49	18	64	20	41	19	42	43	69	12	38	446
» χωριῶν	36	43	36	46	38	46	24	31					
4. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες: Σχολεῖα πόλεως	41	28	60	25	40	53	44	36	35	44	49	38	493
» χωριῶν	41	15	26	33	24	12	12	16					
5. Ὁ μυλωνᾶς κι' ἡ πελα- τεία του: Σχολεῖα πόλεως	12	20	4	20	5	18	16	24	13	19	12	9	172
» χωριῶν	27	28	15	7	22	12	8	13					
6. Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα: Σχολ. πόλεως	38	13	43	28	42	17	32	7	61	6	33	5	325
» χωριῶν	27	28	55	33	36	12	41	18					
7. Φλέμινγκ, ὁ σωτήρας τῆς ἀνθρωπότητος: Σχ. πόλεως	8	8	14	7	24	25	40	23	30	25	54	48	306
» χωριῶν	9	13	21	12	8	9	24	16					
8. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος: Σχολεῖα πόλεως	26	52	32	33	20	41	19	35	35	69	17	48	427
» χωριῶν	25	45	19	44	22	39	26	45					
9. Ὁ πλοίαρχος Τὸν κι' οἱ περιπέτειές του: Σχολεῖα πόλεως	18	10	23	8	50	21	40	23	83	12	53	67	408
» χωριῶν	7	9	2	2	14	14	22	7					
10. Συντροφιά μὲ τοὺς βο- σκούς τῶν βουνῶν μας: Σχολεῖα πόλεως	7	19	3	22	4	15	4	18	4	25	24	14	159
» χωριῶν	9	11	8	12	12	19	18	22					
11. Τὰ μεγάλα ἠλεκτρικὰ ἔργα: Σχολεῖα πόλεως	5	8	15	2	7	6	7	3	—	—	4	5	62
» χωριῶν	18	13	21	7	12	9	10	22					
12. Τὸ Ἰσραήλ, ἓνα νέο κρά- τος πού γεννιέται στὴν ἔ- ρημο: Σχολεῖα πόλεως	9	9	8	9	3	6	3	12	—	37	10	9	115
» χωριῶν	5	6	4	2	10	5	6	7					
13. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαι- στίνη: Σχολεῖα πόλεως	43	64	40	69	37	41	34	45	30	31	16	24	474
» χωριῶν	57	51	47	65	46	63	35	53					
14. Ὁ Τόνης γίνεται ἥρωας: Σχολεῖα πόλεως	43	20	41	9	48	25	36	14	13	6	26	24	305
» χωριῶν	18	21	23	16	20	7	33	11					
15. Μπροστὰ στὸν Παρθε- νῶνα: Σχολεῖα πόλεως	20	17	20	27	10	17	18	25	—	25	18	33	230
» χωριῶν	18	25	21	19	14	16	16	26					
16. Ὁ ἄνθρωπος φροντίζει γιὰ τὴν ὑγεία του:													

Σχολεία πόλεως	19	16	11	11	6	12	23	26	4	19	29	29	205
» χωριῶν	16	23	23	35	26	44	31	31					

II.—Βιβλία, πού συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις

Γη ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Παιδιά πόλεως

Ἄρρενες

Θήλειες

1. Ἀπό τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	61 ο)ο	1. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	64 ο)ο
2. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	43	2. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος	52
3. Ὁ Τόνης γίνεται ἥρωας	43	3. Τὰ πέντε ἀδελφία	49
4. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες	41	4. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	34

Παιδιά χωριῶν

1. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	57 ο)ο	1. Παραμύθια τοῦ παπποῦ γιὰ τὰ ζῶα	51 ο)ο
2. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	52	2. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	51
5. Παξίδι στὶς Ἰνδίες	41	3. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος	45
4. Τὰ πέντε ἀδελφία	36	5. Τὰ πέντε ἀδελφία	43

Δη ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Παιδιά πόλεως

Ἄρρενες

Θήλειες

1. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες	60 ο)ο	1. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	69 ο)ο
2. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	59	2. Τὰ πέντε ἀδελφία	64
3. Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα	43	3. Παραμύθια τοῦ παπποῦ γιὰ τὰ ζῶα	37
4. Ὁ Τόνης γίνεται ἥρωας	41	4. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος	33

Παιδιά χωριῶν

1. Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα	55 ο)ο	1. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	65 ο)ο
2. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	47	2. Τὰ πέντε ἀδελφία	46
3. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	43	3. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος	44
4. Τὰ πέντε ἀδελφία	36	4. Παραμύθια τοῦ παπποῦ γιὰ τὰ ζῶα	35

Εη ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Παιδιά πόλεως

Ἄρρενες

Θήλειες

1. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	65 ο)ο	1. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες	53 ο)ο
1. Ὁ πλοίαρχος Τουν κι' οἱ περιπέτειές του	50	2. Τὰ πέντε ἀδελφία	41
3. Ὁ Τόνης γίνεται ἥρωας	48	3. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος	41
4. Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα	42	4. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	41

Παιδιά χωριῶν

1. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	56 ο)ο	1. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	63 ο)ο
2. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη	46	2. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη	56
3. Τὰ πέντε ἀδελφία	38	3. Τὰ πέντε ἀδελφία	46
4. Παραμύθια τοῦ παπποῦ γιὰ τὰ ζῶα	38	4. Ὁ ἄνθρωπος φροντίζει γιὰ τὴν ὑγεία του	44

ΣΤη ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Παιδιά πόλεως

Ἄρρενες

1. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη 58ο)ο
2. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες 44
3. Φλέμινγκ, ὁ σωτήρας τῆς ἀνθρω-
πότητος 40
4. Ὁ πλοίαρχος Τόνη κι' οἱ περιπέ-
τειές του 40

Θήλειες

1. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη 45ο)ο
2. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη 45
3. Τὰ πέντε ἀδελφία 42
4. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες 36

Παιδιά χωριῶν

1. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη 61ο)ο
2. Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα 41
3. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη 35
4. Ὁ Τόνης γίνεται ἥρωας 33

1. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη 54ο)ο
2. Ὁ Χριστὸς στὴν Παλαιστίνη 53
3. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος 45
4. Τὰ Πέντε ἀδελφία 31

Αη ΤΑΞΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Παιδιά πόλεως

Ἄρρενες

1. Ὁ Πλοίαρχος Τούν κι' οἱ περιπέ-
τειές του 83ο)ο
2. Οἱ Πέρσαι κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα 61
3. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη 43
4. Τὰ πέντε ἀδελφία 43

Θήλειες

1. Τὰ πέντε ἀδελφία 69ο)ο
2. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος 69
3. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες 44
4. Τὸ Ἰσραήλ, ἓνα νέο κράτος ποὺ
γεννιέται στὴν ἐρημο 37

Βα ΤΑΞΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Παιδιά πόλεως

Ἄρρενες

1. Φλέμινγκ, ὁ σωτήρας τῆς ἀνθρω-
πότητος 54ο)ο
2. Ὁ πλοίαρχος Τούν κι' οἱ περιπέ-
τειές του 53
3. Ταξίδι στὶς Ἰνδίες 49
4. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη 41

Θήλειες

1. Ὁ πλοίαρχος Τούν κι' οἱ περι-
πέτειές του 67ο)ο
2. Φλέμινγκ, ὁ σωτήρας τῆς ἀν-
θρωπότητος 48
3. Μέσα στὸ πυκνὸ δάσος 48
4. Τὰ πέντε ἀδελφία 38

5.—Ἀπὸ τὰ στιτιστικά δεδομένα μπορούμε νὰ ἔχουμε τὰ ἑξῆς συμπε-
ράσματα:

α) Τὰ ἀγόρια προτιμοῦν διαφορετικὰ βιβλία ἀπὸ τὰ κορίτσια, διότι γιὰ κανένα σχεδὸν βιβλίο δὲν συμπίπτουν τὰ ποσοστὰ προτιμήσεων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν, ἐνῶ ἢ μεταξύ των διαφορά κυμαίνεται ἀπὸ 5—70%. Ἡ διαφοροποίηση προτιμήσεων μεταξύ τῶν δύο φύλων αὐξάνεται εὐθέως ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν· ἔτσι ἢ διαφορά στὰ ποσοστὰ προτιμήσεων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ΣΤης τάξεως Δημοτικοῦ καὶ Αης καὶ Βας Γυμνασίου εἶναι σημαντικὴ σ' ὅλους τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων (18—70%).

β) Ἡ διαφοροποίηση τῶν προτιμήσεων εἶναι σαφῆς κατὰ ἡλικίες, ἀλλ' ὄχι πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὰ παιδιά ἡλικίας 8—12 ἐτῶν, διότι: 1) Τὸ βιβλίο «Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μπότσαρη» κατέχει τὴν πρώτη σειρά στὶς ΒΓη, Εη καὶ ΣΤη τάξεις ἀρρένων (ἀπὸ 56 ἕως 65% προτιμήσεις) καὶ τὴν δεύτερη (παιδιά πόλεως) καὶ τὴν τρίτη σειρά (παιδιά χωριῶν) στὴν Δη τάξη (43—59%). 2) Τὸ βιβλίο «Ταξίδι στὶς Ἰνδίες» συναντᾶται στὰ τέσσαρα πρῶτα βιβλία, ποὺ συγκεντρώνουν τὶς περισσότερες προτιμήσεις ἀπὸ τὰ ἀγόρια τῶν Γης

Δης και ΣΤη τάξεων (παιδιά πόλεως ή χωριών). 3) Το βιβλίο «ο Χριστός στην Παλαιστίνη» συναντάται στα τέσσερα πρώτα βιβλία προτιμήσεων των κοριτσιών των Γης Δης Εης και ΣΤ τάξεων και κατέχει ως επί το πλείστον την πρώτη ή δεύτερη σειρά προτιμήσεων, και 4) το βιβλίο «Τα πέντε αδέρφια» συναντάται επίσης στα τέσσερα πρώτα βιβλία προτιμήσεων όλων των τάξεων (θηλέων). Η διαφοροποίηση είναι πολύ σημαντική, όταν προχωρούμε στην ηλικία 12—15 ετών (παιδιά Αης και Βας Γυμνασίου), διότι στις προτιμήσεις των παιδιών αυτών αναφαίνονται νέα βιβλία στις πρώτες σειρές και μάλιστα με μεγάλα ποσοστά. Η διαφοροποίηση προτιμήσεων όμως στις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, αν δεν είναι πολύ σημαντική, είναι αρκετά σαφής από το γεγονός ότι στα τέσσερα πρώτα βιβλία της σειράς προτιμήσεων κάθε τάξεως δεν συναντούμε τα αυτά βιβλία, ούτε το αυτό ποσοστό προτιμήσεων για τα βιβλία εκείνα, που συμβαίνει να προτιμώνται από αξιολογο αριθμό μαθητών όλων των τάξεων.

γ) Η διαφοροποίηση στις προτιμήσεις βιβλίων από τα παιδιά της πόλεως και από τα παιδιά των χωριών είναι αρκετά σημαντική για τα αγόρια και μόλης σαφής για τα κορίτσια. Και ή διαφοροποίηση αυτή είναι καταφανέστερη όσο προχωρούμε προς τις μεγαλύτερες ηλικίες. Έτσι συναντούμε στις προτιμήσεις των αγοριών Γης τάξεως τρία ίδια βιβλία. (Από τους αγώνες του Μπότσαρη, ο Χριστός στην Παλαισταίνη, ταξίδι στις Ίνδιες), Δης τάξεως δυο ίδια βιβλία (Από τους αγώνες Μπότσαρη, οί Πέρσαι κατεβαίνουν στην Ελλάδα), Εης τάξεως ένα ίδιο βιβλίο. (Από τους αγώνες του Μπότσαρη) και ΣΤης τάξεως ένα ίδιο βιβλίο (Από τους αγώνες του Μπότσαρη). Η διαφοροποίηση προτιμήσεων από τα κορίτσια πόλεως και χωριών είναι μόλις σαφής, γιατί συμβαίνει στις περισσότερες τάξεις να συναντούμε από τα τέσσερα πρώτα βιβλία προτιμήσεων τα ίδια (τα αυτά) όλα, τα τρία ή τα δύο ή ελάχιστη διαφορά αναφέρεται μόνον στα ποσοστά προτιμήσεων.

δ) Αν λάβουμε υπ' όψη, ότι σε τέτοιες έρευνες ή απόκλιση των διαφερόντων των μαθητών μιας τάξεως διαπιστώνεται από τις προτιμήσεις των 3)4 (75%) ή άνεκτικώτερα των 2)3 (60% περίπου), μπορούμε να έχωμε σαφή διαφέροντα των παιδιών κατά τάξεις επί των έξι βιβλίων:

Γη ΤΑΞΗ

1. Από τους αγώνες του Μπότσαρη 61% (ἄρρ. πόλεως)
2. Ο Χριστός στην Παλαιστίνη 64% (θήλ. πόλεως)

Δη ΤΑΞΗ

1. Ταξίδι στις Ίνδιες 60% (ἄρρ. πόλεως)
2. Ο Χριστός στην Παλαιστίνη 69% (θήλ. πόλεως)
3. Τα πέντε αδέρφια 64% (θήλ. πόλεως)
4. Ο Χριστός στην Παλαιστίνη 65% (θήλ. χωριών)

Εη ΤΑΞΗ

1. Από τους αγώνες του Μπότσαρη 65% (ἄρρ. πόλεως)
2. Ο Χριστός στην Παλαιστίνη 63% (θήλ. χωριών)

ΣΤη ΤΑΞΗ

1. Από τους αγώνες του Μπότσαρη 61% (ἄρρ. χωριών)

Αη ΤΑΞΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

1. 'Ο πλοίαρχος Τούν κι' οί περιπέτειές του 83% (ἄρρ.)
2. Οί Πέρσαι κατεβαίνουν στην 'Ελλάδα 61% (ἄρρ.)
3. Τὰ πέντε ἀδέλφια 69% (θήλ.)
4. Μέσα στο πυκνό δάσος 69% (θήλ.)

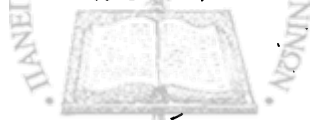
Βη ΤΑΞΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

1. 'Ο πλοίαρχος Τούν κι' οί περιπέτειές του 67% (θήλ.)

'Από τὰ στοιχεῖα αὐτὰ διαφαίνεται, ὅτι σὲ κάθε τάξη καὶ εἰδικὰ σὲ τις κατηγορίες ἀγοριῶν—κοριτσιῶν καὶ παιδιῶν πόλεως—ὕπαιθρου δὲν συγκεντρώνουν τὸ ἀπαραίτητο ποσοστὸ προτιμήσεων παρὰ ἓνα ἢ δύο (σ' ἐλάχιστες περιπτώσεις) βιβλία, ἐνῶ ὡς πρὸς α) τὰ ἀγόρια καὶ κορίτσια τῶν χωριῶν τῆς Γης τάξεως, β) τὰ ἀγόρια χωριῶν Δης τάξεως, γ) τὰ κορίτσια πόλεως καὶ τὰ ἀγόρια χωριῶν Εης τάξεως, δ) τὰ ἀγόρια—κορίτσια πόλεως καὶ τὰ κορίτσια χωριῶν τῆς ΣΤης τάξεως, καὶ ε) τὰ ἀγόρια Βας Γυμνασίου, δὲν ἔχομε συγκέντρωση τῶν 2)3 τῶν προτιμήσεων σὲ κανένα ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ ἐρωτηματολογίου μας. Ἡ τελευταία αὐτὴ παρατήρηση μᾶς ὀδηγεῖ στο συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διασπορὰ προτιμήσεων: εἶχαμε ζητήσει ἀπὸ τὰ παιδιά, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ test, νὰ ἐκδηλώσουν τίς προτιμήσεις των γιὰ 4 βιβλία ἀπὸ τὰ 16 τοῦ πίνακος· ἡ συγκέντρωση τῶν 2)3 τῶν προτιμήσεων θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ τοῦλάχιστον γιὰ 4 βιβλία ἀπὸ κάθε κατηγορία μαθητῶν, (τάξεις, φύλον, πόλη, χωριά)· τὰ στοιχεῖα μᾶς φανερῶνουν, ὅτι ἓνα ἢ δύο μόνον βιβλία συγκεντρώνουν ἀπὸ τίς μισὲς σχεδὸν κατηγορίες παιδιῶν τὰ 2)3 τῶν προτιμήσεων. Αὐτὴ ἡ διασπορὰ προτιμήσεων φανερῶνει τὴν ποικιλία τῶν κινήτρων παραγόντων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκλέγουν ἐξωσχολικὰ βιβλία τὰ παιδιά καὶ δυσχεραίνει τὸν καθορισμὸ τῶν θεμάτων παιδικῶν βιβλίων, ποὺ προτιμῶνται κατὰ ἡλικίαις παιδιῶν.

Παρὰ τὴ σημαντικὴ διασπορὰ προτιμήσεων, μπορούμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι τὰ παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου προτιμοῦν βιβλία, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἥρωικά, σὲ θρησκευτικά, σὲ ταξειδιωτικά καὶ σὲ οἰκογενειακὰ θέματα, ἐνῶ τὰ παιδιά 12—15 ἐτῶν ἐνδιαφέρονται περισσότερο γιὰ τὰ περιπετειώδη, ἐξερευνητικά καὶ ἱστορικὰ θέματα. Τὰ θέματα, ποὺ ἀναφέρονται α) σὲς ἐφαρμογές τῶν ἐπιστημῶν στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ (τὰ μεγάλα ἠλεκτρικὰ ἔργα), β) στὴν υἰγεία τοῦ ἀνθρώπου, γ) στὴ ζωὴ μεγάλων ἀνδρῶν, δ) στὴν κοινωνικὴ καὶ κρατικὴ ὀργάνωση (τὸ Ἰσραήλ...), ε) στὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση (Παρθενῶνας) καὶ στὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ (βοσκοί, μυλωνᾶς) δὲν ἐλκύουν τόσον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν 8—15 ἐτῶν. Ἀπὸ τὰ ποσοστὰ ὁμως προτιμήσεων πρὸς τὰ τελευταῖα αὐτὰ θέματα, παιδιῶν, ποὺ συμβαίνει νὰ ἔχουν γνωρίσει ἀντικείμενα καὶ πράξεις σχετιζόμενες μὲ τὰ θέματα αὐτά, καταδεικνύεται ὅτι τὸ περιβάλλον καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἀσκοῦν μεγάλη ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τῶν προτιμήσεων τῶν παιδιῶν σὲ διάφορα βιβλία. Ὄπως δὴποτε ὁμως τὸ παιδικὸ βιβλίον παραμένει γιὰ τὰ παιδιά ὡς μέσο ψυχαγωγίας, πνευματικῆς τέρψεως περισσότερο καὶ ὀλιγότερο ὡς μέσον ἀποκτήσεως γνώσεων κοινωνικῶν, ἀπιστημονικῶν κλπ. Παρὰ ταῦτα, ἡ προσφορὰ βιβλίων στὰ παιδιά ποὺ ἀνταποκρίνονται στὰ διαφέροντα τῆς ἡλικίας των, συντελεῖ στὴ διαμόρφωση τῆς πεποιθήσεως, ὅτι τὰ βιβλία παρέχουν πνευματικὴ τέρψη, καὶ στὴν καλλιέργεια τῆς φιλαναγνωσίας, ἡ ὁποία θὰ συνεχισθῇ καὶ ἀργότερα γιὰ βιβλία, ποὺ θὰ ἱκανοποιοῦν τὰ ἐπιστημονικά, κοινωνικά, αἰσθητικά καὶ μεταφυσικά διαφέροντα τῆς νεανικῆς καὶ ὄριμης ἡλικίας των.

(Συνεχίζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΙΣΤΕΡΓΙΟΥ ΒΑΛΙΟΥΛΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ*

4

Λίγες βδομάδες ἀπ' τὸ διορισμὸ μου, ἄρχισαν οἱ ἀτέλειωτες, μονότονες κ' ἐκνευριστικὲς ἐκεῖνες βροχὲς ποὺ πέφτουν κάθε χινοῦ πορὸ στὸν κάμπο. Ἐνα μου-
χρὸ σύννεφο ἀκούμπησε μόνιμα τὴ γκριζὰ κοιλιὰ του πάνω στὶς στέγες τοῦ χω-
ριοῦ κι' ἄρχισε νὰ τὶς μουσκεύει μὲ κείνη τὴ λεπτὴ, ἀδιόρατη καὶ θανατηρὴ ὑγρὴ
σκόνη του. Εἶμουν ἀπαρηγόρητος ποὺ στερήθηκα τοὺς καθημερινοὺς μακρυνοὺς
περιπάτους, μὲ παιδεύει ἢ θλίψη κ' ἡ μοναξιά. Τὰ μαθήματα τέλειωναν στὶς πέν-
τε τὸ βράδυ καὶ ξανάρχιζαν στὶς ὀχτὼ τὸ πρωί. Πῶς νὰ διάβαιναν ὅλες ἐκεῖνες
οἱ ἀδειανὲς ὥρες;

Τὸ διάβασμα εἶταν μιὰ καλὴ λύση, δὲν εἶχα ὅμως βιβλία καὶ στὸ σχολειό,
ἐχτὸς ἀπ' τὸ λεξικὸ τοῦ «Ἐλευθερουδάκη», δὲν εὔρισκε κανεὶς παρὰ τρία-τέσσερα
παιδιάστικα κι' ἀνιαρά.

Τὶς πρώτες μέρες πῆγαινα στὸ καφενεῖο. Οἱ χωριανοὶ μὲ δέχονταν μὲ χα-
ρούμενα ξεφωνητὰ κ' ἐπέμεναν πεισματικὰ νὰ καθήσω κοντὰ τους, νὰ μὲ τρα-
τάρουν. Πῶς νὰ τοὺς πείσει κανεὶς ὅτι δὲν εἶταν προσβολὴ ν' ἀρνηθεῖ; Τὸ «οὐ-
ζάκι» τὸ σέρβιραν σὲ κρασοπότηρο καὶ τὸ «κρασάκι» σὲ νεροπότηρο. Ἄν δεχό-
μουν ἀπ' τὸν ἕνα, ἔπρεπε νὰ κάνω τὸ ἴδιο κι' ἀπ' τὸ δεύτερο κι' ἀπ' τὸν τρίτο
καὶ τότε ἔμπαινε σ' ἐνέργεια ὁ φωνογράφος, τραβιόντουσαν βιαστικὰ τὰ τραπέ-
ζια καὶ τὰ καθίσματα στὶς γωνιές. πηδοῦσα στὴ μέση καί,

— Ὅπα, δάσκαλε...

— Μπράβο, δάσκαλε...

— Δὸς του νὰ καταλάβει, δάσκαλε...

Παλαμάκια, ξεφωνητὰ, κραυγές, καζούρα. Ἐφευγα τρικλίζοντας, ἔπεφτα
στὸ κρεβάτι ντυμένος καὶ τ' ἄλλο πρωινὸ, παρεχτὸς ἀπ' τὸν κεφαλόπονο καὶ τὶς
ξυνίλες, ἐνωθὰ ντροπὴ καὶ τύψεις. Σκέψου, λέει, νὰ τὸ μάθαιναν οἱ δικοὶ μου ἢ
ὁ Ἐπιθεωρητής...

Ὅπως δὲν εἶταν νὰ ἐξακολουθήσει αὐτὴ ἡ κατάσταση. Κλείστηκα
λοιπὸν στὸ γραφεῖο καὶ διάβαζα τὸ λεξικὸ. Κι' ὅταν ἡ θάλασσα τῆς λάσπης πῆ-
χτωσε ὅσο νὰ σχηματισθεῖ ἕνα στενὸ, μαλακὸ μονοπάτι, κατέβηκα στὶς Σέρρες,
πῆρα μισθὸ κι' ἀκούμπησα τὰ τρία τέταρτά του στὰ βιβλιοπωλεῖα. Ἐπιστρέφον-
τας ἔφερα μαζί δυὸ τεράστια δέματα μὲ βιβλία κ' ἐξασφάλισα ἀπασχόληση γιὰ
πολὸν καιρὸ. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ τὸν ἄλλο καὶ τοὺς παρόλλους μῆνες.

Οἱ χωριανοὶ ἐξήγησαν μὲ τὸ δικὸ τους τρόπο τὴ ἀπόφασή μου. Δὲν τοὺς
καταδεχόμουν, λέει. Καὶ κατέβασαν πικραμένοι τὶς κεφαλές. Μὲ τὸ πέρασμα
τοῦ καιροῦ, ὡστόσο σκόρπισαν οἱ παρεξηγήσεις, κάποτε—κάποτε πῆγαινα στὸ
καφενεῖο καὶ καθόμουν μαζί τους ὡς ἀργά, ἄρχισαν νὰ ἄρχονται καὶ κείνοι ὕστε-
ρότερα κι' ἄκουαν μὲ κατάνυξη τ' ἀποσπάσματα (ποὺ τοὺς διάβαζα.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 63.

Τους είχα νιώσει κι' αυτοί με τή σειρά τους με δικαιολόγησαν. 'Ανάμεσα μας αναπτύχθηκε σιγά—σιγά μιὰ βαθειὰ ἐκτίμηση πού ἐφθανε ὡς τὰ ὄρια τῆς ἀγάπης. Στὸ μεταξὺ ὁμως ἔμαθα ν' ἀγαπῶ τὸ διάβασμα κ' ἐξακολουθοῦσα νὰ ξοδεύω τὸ μισθό μου σὲ βιβλία καὶ τὸν καιρό μου στὴ μελέτη. Ὡς τὴν ἐποχὴ πού στρατεύθηκα εἶχα κάνει μιὰ σοβαρὴ βιβλιοθήκη ἀπ' ὅσα ἀγόραζα ἀλλὰ κι' ἀπ' ἐκείνα πού μοίραζαν με τάλληρα καὶ δελτία οἱ ἐφημερίδες κείνου τοῦ καιροῦ. Ἐξαιτίας τῶν δελτίων ἀναγκαζόμουν ν' ἀγοράζω ἕνα σωρὸ ἀπὸ δαῦτες. Κάθε τόσο λοιπὸν ἐφθάναν φορτώματα ὀλόκληρα στὸ χωριὸ καί, φυσικά, τὶς διάβαζα. Κ' εἶταν κάθε κομματιζῆς ἀπόχρωσης. Ἡ σύγκριση ἀνάμεσα στὶς ἀπόψεις καὶ τὴν εἰδησεογραφία τους ἀκόνισε τὴν κρίση μου καὶ μ' ὀδήγησε σὲ συμπεράσματα πού βοήθησαν στὴ δημιουργία τῶν προϋποθέσεων πού θὰ μ' ἔφεραν στὸ στρατόπεδο τῶν πολιτῶν τῆς «δεύτερης» κατηγορίας.

Εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἀντιμετώπισα τὸ πρόβλημα τοῦ χιτρινοῦ πού εἶταν μικρό. Μιὰ αἶθουσα ὅλη κι' ὅλη, πὼς νὰ στεγάσει 158 μικροὺς διαβόλους; Σὲ θρανία καθόντουσαν οἱ μισοὶ κι' αὐτοὶ τέσσερις—τέσσερις ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι εἶταν ἀραδιασμένοι σὲ στενόμακρους πάγκους. Τὰ βιβλία καὶ τὰ τετράδια τ' ἀνοίγαν στὰ γόνατα, τὶς τσάντες τὶς ἀκουμποῦσαν καταγῆς. Ἐποπτικὰ μέσα, τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς κάθε λογῆς, μηδέν. Καὶ στὸ ταμεῖο πενταροδεκάρες, ὅσο γιὰ γραφικὴ ἔλη.

Ἐκανα μιὰν ἐκθεση—ἀναφορὰ στὴν Ἐπιθεώρηση, συνεννοήθηκα με παλιότερους συναδέλφους, μίλησα με τὰ μέλη τῆς Σχολικῆς Ἐφορίας, κατάληξα στὸ συμπέρασμα πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένω καμμιά βοήθεια ἀπ' τὸ Κράτος. Κάτι θὰ μπορούσε νὰ γίνει, ἴσως, με τὴν Κοινότητα, τὸ χωριὸ ὁμως δὲν εἶχε δικιὰ του. Γνωρίζοντας τὴν παροιμία πὼς «ὅταν δὲν πηγαίνει τὸ βουνὸ στὸ Μωάμεθ, πηγαίνει ἐκεῖνος στὸ βουνό», κίνησα μιὰ Κυριακὴ καὶ, βαδίζοντας ποδαρόδρομο τρεῖς ὥρες, πῆγα στὴν ἔδρα της. Στάθηκα τυχερός, κείνη τὴν Κυριακὴ πάντρενε ὁ Πρόεδρος τὴν κόρη του καὶ σὲ τέτοιες στιγμὲς γίνεται κανεὶς γουβαροντᾶς καὶ πονόψυχος. Μὲ βοήθησε πολὺ κι' ὁ Γραμματέας, ἕνα θαυμάσιο παλληκάρι ἀπ' τὴν Ἠπειρο. Μὲ σύστασέ του πέταξα τὸ δόλωμα πὼς ἂν μοῦδιναν χρήματα, θὰ γάραζα σὲ μιὰ μαριμάρινη πλάκα τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου καὶ θὰ τὴν ἐντοίχιζα στὸ καινούργιο χιτρίο. Καὶ τὸ θάμα ἔγινε.

Ὡς τὰ μεσάνυχτα γλεντοῦσα στὸ σπίτι τοῦ Προέδρου καὶ τ' ἄλλο πρωινὸ παρακάθησα στὴ συνεδρίαση τοῦ Συμβουλίου πού πήρε τὴν ἀπόφαση νὰ μᾶς δώσει, σὰν «πρώτη» δόση, 100.000 δραχμὲς. Ζαλίσιχα. Χέρι—χέρι ἢ ἀπόφαση πήγε στὴ Νομαρχία, ἐγκρίθηκε, ξαναγύρισε στὴν Κοινότητα, ἔγινε πραγματικότητα. Ὁ Μηχανικὸς Σχολικῶν Κτιρίων, φρεσκοαρραβωνιασμένος με μιὰ συγγένισά μου, σχίστηκε νὰ ετοιμάσει τὰ σχέδια καὶ τὴ Μελέτη καὶ σὲ σύντομο διάστημα τὸ ἔργο δημοπρατήθηκε. Ὑστερα ἀκολούθησαν τὰ τυπικὰ πού τράβηξαν μακρότερα: Ἐγκριση, ἀνάθεση, ἐγκατάσταση.

Ἐπὶ τέλους, κάποιον πρωινὸ, ἔφτασε κι' ὁ Ἐργολάβος. Ἐπιθεώρησε τὸν «τόπο τῶν ἔργων» κ' ὕστερα πῆγε κι' ἀγόρασε «γιὰ τὸ καλὸ τῆς δουλειᾶς» ἕν, ἀρνί. Ὡς τὸ μεσημέρι τὸ ἀρνὶ ροδοψήθηκε καὶ γάρον στὶς ἡρωικὲς προσπάθειες ὅλων μας καταβροχθίστηκε μαζί με δυὸ κάσσοις μπῦρες. Τὸ συνήθιζε, λέει, αὐτὸ τὸ γλεντοκόπι ὁ κ. Ἐργολάβος, γιὰ νὰ τοῦ πηγαίνει «γούρικη» ἢ δουλειά...

Σὲ λίγες μέρες ἔφτασαν ξυλεία, τοιμέντα, τοῦβλα, πέτρες, σίδερα. Τρεῖς ἐργάτες ἄρχισαν τὶς ἐκσαφῆς κ' ετοίμαζαν λάσπη, τρεῖς μαστόροι ἔχτιζαν με πέτρες τὰ θεμέλια.

Μὲ τὴν πρώτη ὁμως «πιστοποίηση» τὰ χρήματα τοῦ ταμεῖου μας ἐξατιμίσθηκαν. Τὰ μέλη τῆς Σχολικῆς Ἐφορίας κοιταζόμασταν μεταξὺ μας με ἀπόγνωση, με

τὸ προαίσθημα πὼς δὲ γλυτώναμε τὸ ξύλο ἀπ' τὸν ἐργολάβο πὸ εἶταν χειροδύναμος σὰ γορίλλας. Λυγάριαζα νὰ γυρέψω τηλεγραφικῶς μετάθεση γιὰ τήν... ἑλληνικὴ παροικία τοῦ Γιοχάνεσπουργκ ὅταν ξαφνικὰ ἔγινε ἓνα δεύτερο θάμα.

Κάμποσοι χωριανοὶ καλλιέργησαν κείνη τὴ χρονιά αὐθαίρετα τὶς χέρσες ἐκτάσεις ἀνάμεσα στ' ἀναχώματα τοῦ Στρυμῶνα. Τοῦ δημοσίου εἶταν τὰ χωράφια, κανένα δὲν ἔβλαψαν οἱ ἄνθρωποι κι' ὅπως τοὺς ἦρθε βολικὴ ἡ χρονιά, τὰ χρυσὰ στάχυα κυμάτιζαν σὲ μιὰν τεράστιαν ἔχταση κατάφορτα ἀπ' τὸ βαρὺν καρπὸ.

Ζηλιάρηδες καὶ φθονεροὶ ὥστόσο ὅσοι δίστασαν νὰ κάνουν τὸ ἴδιο, ξεσηκώθηκαν, δημιούργησαν φασαρῖες στὴ Νομαρχία, πέτυχαν μιὰν ἀπόφαση νὰ μπάσουν ἑστὰ σπορτὰ τὶς ἀγέλες τῶν γύρω χωριῶν καὶ νὰ τὰ καταστρέψουν.

Τὸ πληροφορηθήκαμε λίγο ἀργά, ὅμως πάλι δὲν καθήσαμε μὲ χέρια σταυρωμένα. Τρέξαμε στὴν Κοινότητα, πήγαμε στὸν Ἐπιθεωρητὴ, κάναμε διαβήματα στὸ Νομάρχην, κινητοποιήσαμε ἓνα—δύο βουλευτὲς, πετύχαμε μιὰ δεύτερη ἀπόφαση πὸ χάριζε τὴ σοδειὰ τῶν «αὐθαιρέτως καλλιεργηθεισῶν ἐκτάσεων ἐντὸς τῶν ἀναχωμάτων τοῦ ποταμοῦ Στρυμῶνος» στὸ σχολεῖό μας. Ὅσπου ἐγκριθεῖ ὅμως ἡ ἀπόφαση, οἱ ἀγελάδες, τὰ βώδια καὶ τὰ βουβάλια τῆς περιοχῆς μῆταν καὶ ξαναμῆταν ἑστὰ σαρωμένα καὶ τὰ ρήμαξαν.

Ὅσπου καὶ μόνο ἀπ' ἐκεῖνα πὸ ἀπόμειναν, πήραμε ἄλλες 100.000 δραχμὲς κι' ἀπ' ἐκεῖ κ' ὕστερα μπορούσαμε ν' ἀντικρύζουμε ἄφοβα μαζὶ μὲ τὸ μέλλον καὶ τὸν ἐργολάβο πὸ βασισμένος στὶς διαβεβαιώσεις μας ὅτι «δὲν γεννᾶται ζήτημα χρημάτων», ἔξακολουθοῦσε νὰ φέρνει ὑλικά καὶ συνεργεῖα τεχνιτῶν, νὰ κερνᾶ μπῦρες καὶ τσιγάρα, χωρὶς νὰ ἔχει ἰδέα γιὰ τὶς λαχτάρες μας...

Καὶ τὸ σχολεῖο τέλειωσε. Ἡ Κοινότητα ἐντάξει στὴν ὑπόσχεσή της, μᾶς ξανάδωσε καὶ δεύτερη φορὰ χρήματα. Τρεῖς μεγάλες αἰθουσες διδασκαλίας καὶ δύο γραφεῖα εἶχε τὸ νέο χτίριο, χτισμένο σὲ συνέχεια μὲ τὸ παλιό. Στὶς γιορτές, τὶς συγκεντρώσεις καὶ τὶς κινηματογραφικὲς προβολὲς (εἶταν στὸ πρόγραμμα νὰ πάρουμε καὶ κινηματογραφικὴ μηχανή) τὸ χωρίσμα ἄνοιγε σὰ φουσαρμόνικα κ' οἱ δύο αἰθουσες γινόντουσαν μιὰ.

Τὸ Κράτος εἶδε πὼς δὲ σήκωνε παραπέρα τσιγκουνιά, ἀναγκάστηκε νὰ διορίσει καὶ δεύτερο δάσκαλο, τὰ φτωχὰ χωριατόπαιδα θὰ μπορούσαν πιά νὰ ἐλπίζουν πὼς κάτι θὰ μάθαιναν...

Στὸ μεταξὺ πότε ἀπὸ ἐράνους, μὲ ἄδεια καὶ χωρὶς ἄδεια, πότε ἀπ' τὴν Κοινότητα πὸ δὲ μᾶς ξεχνοῦσε κι' ἄς ξεχάσαμε ἐμεῖς ἐκείνη τὴν πλάκα μὲ τὰ ὀνόματα, ὅλο καὶ τοιμολογοῦσαμε ἀπὸ κάποιο μικροποσό, ὀλοένα καὶ πλουτίζαμε τὸ σχολεῖο μὲ τ' ἀπαραίτητα βιβλία, ἐποπτικὰ ὄργανα, θρανία.

Κάναμε καὶ δύο μεγάλες ἐκδρομές, τὴν πρώτη μὲ λεωφορεῖα στὸ Τσάγεζυ, ἐκεῖ πὸ χύνεται ὁ Στρυμῶνας, κ' εἶδαν τὰ παιδιὰ γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ τους θάλασα, τὴ δεύτερη μὲ τραῖνο στὴ Θεσσαλονίκη. Σάστιζαν τὰ καῦμένα μὲ τὸ πῆθος καὶ τὸ μακρὸς τοῦ κόσμου, ὅπως κάποτε σάστιζα κ' ἐγώ...

Κοντὰ στὸ τέλος τῆς τρίτης χρονιάς, στρατεύθηκε ἡ κλάση μου κ' ἔφυγα. Ἐκλαιαν τὰ καῦμένα τὰ παιδάκια ὅταν εἶδαν νὰ πέρνω τὸ δρόμο πὸ δὲν εἶχε γυρισμό. Δάκρυσα κ' ἐγώ, δάκρυσαν κ' οἱ χωριανοὶ πὸ κουνούσαν τὶς τραγιάσκες τοὺς στὸν ἄερα.

Πολλοὶ μὲ συνόδεψαν ὡς ἔξω ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ μακρύτερα...

Εἶμουν συγκινημένος καὶ περήφανος. Ὅσα εἶχα προγραμματίσει γιὰ τὸ σχολεῖο τὴν πρώτη ἐκείνη νύχτα πὸ δὲ μ' ἔπαιρνε ὁ ὕπνος, εἶχαν σχεδὸν πραγματοποιηθεῖ.

Στὴ θέση μου, ἀποσπασμένος προσωρινά, ἦρθε ἓνας στυφὸς καὶ κατσούφης συνάδελφος, κοντοχωριανὸς τοῦ Ἐπιθεωρητῆ, γεννημένος στὰ ἴδια «ἅγια χώματα» τοῦ Μωριά. Ἰδρυσε τὴν Ε.Ο.Ν., δίδαξε τραγούδια τῆς πατρίδας του, ἔδειξε,

τσακώθηκε με τους πλειότερους χωριανούς που τους κρατούσε σε απόσταση κι' όταν του'κανε επιθεώρηση ο πατριώτης του (στα τρία χρόνια που μόχθησα δλομόναχος κανείς δεν ήρθε να ιδεί τι κάνω), ο νέος «κύριος Διευθυντής του Διταξίου Δημοτικού Σχολείου Β...» πρόσφερε στον κ. 'Επιθεωρητή φρούτα απ' τα δέντρα που πρωτοκάρπισαν:

—'Από το σχολικό μας κήπο κ. 'Επιθεωρητά...

Συγκινήθηκε ο κ. Προϊστάμενος και στο τέλος της χρονιάς του'δωσε το «γέρας», μίαν τιμητική διάκριση που απονέμεται κάθε χρονιά στους δυο δραστηριώτερους δασκάλους της περιφέρειας.

Πικράθηκα όταν τ'μαθα κι' όταν μου δόθηκε ή εύκαιρία βαοντοφώναξα το παράπονό μου. Το αποτέλεσμα ήταν πώς... «ούτος έμφορείται υπό αναρχικών ιδεών...»

Πώς άπλοποιούνται τα πράματα...

'Αν όμως δεν αναγνωρίστηκαν οι κόποι μου τουλάχιστο μου'μεινε ή ικανοποίηση πώς καλοπέρασα στο διάστημα αυτό. Το παρακάτω περιστατικό λέει περισσότερα απ' όσα θα ήθελα να ειπώ μ' άλλο τρόπο.

Δέν είχα συμπληρώσει χρόνο στο χωριό, όταν κάποιο βράδι, κ' ύστερ' απ' το φαγητό ένιωσα δυνατό πόνο στο άριστερό πλευρό του κάτω σαγωνιού μου. Δέν είχα φύγει ακόμα από το καφενείο του Θανάση, τα βιβλία που αγόρασα κείνο το μήνα τα είχα ξεκοκκαλίσει και δέν είχα πώς να περάσω την ώρα.

—Τι έχεις, δάσκαλε; ρώτησε κείνος σαν απομείναμε μονάχοι κ' επί τέλους πρόσεξε την πονεμένη έκφραση του προσώπου μου.

—Το δόντι μου... έκανα με σβησμένη φωνή.

—'Α, γά... Στάσου να σου δώσω εγώ ένα γιατρικό.

Πήγε στον πάγκο και ξαναγύρισε μ' ένα κρασοπότηρο γεμάτο από ένα άχρωμο υγρό.

—Αυτό τ'χω μόνο για την άφεντιά μου, είπε με καμάρι καθώς θρονιαόστηκε αντίκρυ.

Δοκίμασα μιὰ στάλα, ή γλώσσα και τα ούλα μου πήραν φωτιά λές και ρούφηξα κεζάπι.

—Το θυμάμαι, είπα καθώς αναθυμήθηκα το «έθιμο» κείνης της Κυριακής, στην δλόπρωτη γνωριμιά μου με τους χωριανούς.

—Μην το καταπιεις άμέσως, βάστα το ώσόντου μουδιάσουν τα δόντια σου. Θα ιδεις, είπε κείνος μ' ένα είδος περηφάνειας.

Με κορόϊδευε;

Κράτησα το δυνατό πιότο στο στόμα γέροντας το κεφάλι μου προς το πονεμένο δόντι κ' ύστερα το κατάπια. Το ένιωσα να κατεβαίνει σα μολύβι αναλωτό ως τα κατάβαθα.

—'Αλλο, πιε άλλο, συνέχισε ο Θανάσης κ' έσπρωξε το ποτήρι πιδ κοντά μου.

Τράβηξε μιὰ δεύτερη γουλιά, ύστερα μιὰ τρίτη, μιὰ τέταρτη. Μόλις μου'καιε λίγο παραπάνου, το κατάπινα και κείνο γλυστρούσε—το ένιωθα—σ' όλο το μάκρος του οισοφάγου και μου τσουρούφλιζε τα σωθικά.

Σε δέκα λεπτά το ποτήρι είχε άδειάσει κ' εγώ ένιωθα μιάν παράξενη ζάλη. Μιὰ χαρούμενη διάθεση, μιὰ εύφορία πλημμύριζε την ψυχή μου, κάτι άλλόκοτο που δέν το ξανάνωσα τις άλλες φορές που μεθούσα. 'Ηθελα να τραγουδήσω, να χορέψω, να μιλήσω και να διηγηθώ παλιές ιστορίες και καλαμπούρια, δέν ήταν στο χέρι μου να κρατήσω τη γλώσσα μου. Το δόντι δέν έπαψε να πονά, ο πόνοσ όμως ήταν υποφερτός κι' ο Θανάσης κατενθουσιασμένος.

—Θα σου δώσω λίγο ακόμα, είπε σαν άρχισα να ιστορώ μιάν έρωτική πε-

ριλέτεια πού είχα τὸ περασμένο καλοκαίρι, τότε πού δούλευα εἰσπράχτορας κοινοτικοῦ φόρου.

Καὶ χωρὶς νὰ περιμένει ἔγκριση ξαναπῆγε στὸν πάγκο καὶ γέμισε γιὰ δευτέρα φορὰ τὸ ποτήρι.

— Λοιπόν; ρώτησε καὶ τσίτωσε τ' αὐτιά.

Ἡ κοπέλλα τῆς ἱστορίας μου εἶταν ἄγνωστη στὸ Θανάση, τὸ χωριό της βρισκόταν ἀνάμεσα Δράμας καὶ Σερρών καὶ δὲν εἶταν φόβος νὰ τὴν ἐκθέσω (μοῦκοψε ὡς ἐκεῖ). Κι' ἄρχισα νὰ περιγράψω μὲ λεπτομέρειες τὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ, πλάι στὰ θεόρατα γέρικα πλατάνια ὅπου καθόμουν κ' ἔτρωγα ἢ κουτσόπινα μὲ τὴ συντροφιά μου, μεσημέρι καὶ βράδι, τὸ στενὸ δρομάκι ἀντίκρου μὲ τὸ δίπατο στίτι τῆς Μαρίας, τὴ βρύση, κοντὰ στὸ μεσιανὸ πλατάνι ἀπ' ὅπου ἡ ξανθειὰ κοπέλλα γέμιζε τὴ στάμνα της δέκα κ' εἴκοσι φορές ὅσο βρισκόμουν ἐκεῖ, τὰ παράθυρα μὲ τὰ κάγκελλα ἀπ' ὅπου σκαρφάλωσα κάποια νύχτα τὸ μπαλκόνι νὰ τὴ συνταντήσω, τὸ σάλτο ποῦδωσα κατ' εὐθεία στὸ καλντερίμι ὅταν θάρεψα πὼς κινδύνευα— πὼς δὲ σκοτώθηκα, ἀλήθεια...

Ἐκεῖνος ἔσκαγε στὰ γέλια κι' ὀλοένα ἔσπρωχνε κοντὰ μου τὸ ποτήρι καὶ μ' ἔβιαζε νὰ συνεχίσω.

— Λοιπόν, λοιπόν;

Ὅταν σηκώθηκα νὰ φύγω, τὸ δεύτερο ποτήρι εἶταν στεγνὸ ὅπως στεγνὰ εἶταν καὶ τὰ χεῖλη, τὰ μάτια, τὸ λαρύγγι, τὸ μυαλό μου. Πάλι σβούριζε τὸ ταβάνι ψηλά, πάλι κυνηγιόντουσαν οἱ πόρτες καὶ τὰ παράθυρα, τὸ πάτωμα κουνιόταν σκαμπανεβαστὰ λὲς κ' ἔπλεε πάνω σὲ τρικυμισμένη θάλασσα καὶ μόνο ἀπ' τὸ πρόσωπο τοῦ Θανάση δὲν ἔλεγε νὰ χαθεῖ ἢ ν' ἀπαλύνει κείνη ἡ σαρκαστικὴ ἔκφραση. Γελοῦσε χωρὶς διακοπή, χτυποῦσε τὰ χέρια στὰ μεριά του κι' ὀλοένα φώναζε δυνατὰ.

— Βρέ, τὸ δάσκαλο... Βρέ τὸ μαγάσα τὸ δάσκαλο... Βρέ τὸ φουκαρὰ τὸ δάσκαλο...

Ἔστερα μ' ἔριξε στὴ ράχη του σὰν τσουβάλι καὶ μὲ πῆγε ὡς τὸ σχολεῖο.

— Ἄντε, νάνι τώρα...

Βυθίστηκα σ' ἓνα λήθαργο πού κράτησε ὡς τὰ χαράματα (ἓνας παλιογαίδαρος θεώρησε ὑποχρέωσή του νὰ μ' εὐχαριστήσῃ μὲ τὶς ἀγριοφωνάρες του γιὰ τὸ δροσερὸ νερὸ πού ἤπια ἀπ' τὸ ἀρτεσιανὸ τῆς αὐλῆς) χωρὶς ἄλλες συνέπειες. Τὸ δόντι ὡστόσο ξανάρχισε νὰ πονᾷ, στὴν ἀρχὴ ὅσο γιὰ νὰ θυμίζει πὼς κάτι δὲν πάει καλὰ στὴ «στοματικὴ κοιλότητα» κι' ὅσο διάβαινε ἡ ὥρα, δυνατώτερα. Κατὰ τὶς δέκα δὲ μπορούσα πιά νὰ ὑποφέρω, κι' ἂν δὲν ξανάπινα ὅπ' ἐκεῖνο τὸ βιτριόλι, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ βγάλω, νὰ γλυτώσω.

Ἐδιώξα στὴν αὐλὴ τὰ παιδιὰ καὶ τράβηξα γραμμὴ στοῦ Θανάση.

— Ὦχ...

— Τὸ δόντι πάλι;

Τώρα στὸ καφενεῖο εἶταν κι' ἄλλοι πεντέξ χωριανοί, ὁ βροχερὸς καιρὸς τοὺς ἐμπόδισε νὰ βγοῦν στὰ χωράφια τους.

Ὁ Θανάσης σούφρωσε τὸ πρόσωπο, λοξοκοίταξε μὲ ὕφος πού ἔλεγε πολλὰ γιὰ τοὺς πελάτες του καὶ βαδίζοντας πλάι—πλάι, τάχα ἀνέμελα, τράβηξε γιὰ τὸ «κρυφὸ ντουλάπι» μὲ τὸ θησαυρό του.

— Θὰ σοῦ φέρω ἀπ' τὸ χτεσινοβραδυνὸ γιαιτρικό, δάσκαλέ μου...

Ἀρνήθηκα, θὰ γινόμουν ρεζίλι.

— Νὰ τὸ βγάλουμε, Θανάση...

Μέχρι νὰ καταλάβω τι μὲ περίμενε καὶ νὰ μετανιώσω, βρέθηκα καρφωμένος σὲ μιὰ ψάθινη καρέκλα. Τέσσερις μπρατσωμένοι λεβέντες κρατοῦσαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια μου ἄσάλευτα, ἀνάμεσα στὰ δόντια μου σφήνωσαν ἓνα κομμάτι ξύ-

λο κι' ὁ Θανάσης, κρατώντας μιὰ σκουριασμένη τανάλια, ἀπ' ἐκείνες ποὺ βγάζουν καρφιὰ καὶ κόβουν σύρματα, ἀγωνιζόταν νὰ γραπώσει τὸ πονεμένο δόντι καὶ νὰ τὸ ξεριζώσει. Τὸ στόμα μου γέμισε σάλια, λίγο καὶ θὰ πνιγόμουννα, ἡ τανάλια πηδοῦσε ἀπὸ δόντι σὲ δόντι, κάθε τόσο ἔσκυβαν καὶ κοιτοῦσαν τὸ στόμα μου τρία καὶ τέσσερα κεφάλια, σ' ἓνα εἶδος συμβούλιου:

— Ὅχι, ρέ, δὲν εἶν' αὐτό...

— Μωρ' αὐτὸ εἶναι, δὲν βλέπετε τὴν κουφάλα;

Κάποτε γράπωσε ἓνα κι' ἄρχισε νὰ τὸ τραβᾷ. Γούρλωσαν τὰ μάτια μου, ἀπ' τὸ λαρύγγι μου ἔβγαιναν ἀναρθρα μουγκρητά, τὸ δόντι ὁμως δὲν ἔλεγε νὰ σαλέψει ἀπ' τὴ θέση του μ' ὅλες τὶς φιλότιμες προσπάθειες τῶν «ὀδοντογιατρῶν» μου.

— Μωρ' ποῦ θὰ μᾶς πάει...

— Στρίψτο, Θανάση, φέροτο πρὸς τὰ ἔξω...

Μὲ βασάνισαν πάνω ἀπὸ εἴκοσι λεφτὰ τῆς ὥρας κ' ἐγὼ δὲν εἶχα μῆτε τὴ θέληση, μῆτε τὴ δύναμη ν' ἀνισταθῶ. Ἀφέθηκα στὴ μοίρα μου καὶ παρακαλοῦσα τὸ θεὸ νὰ μὲ λυπηθεῖ καὶ νὰ μοῦ βγάλει ἢ τὴν ψυχὴ ἢ τὸ δόντι, τὸ γρηγορότερο κι' ἀδιάφορα ποιό.

Τὰ δάκρυα ἔτρεχαν ποτάμι, τὰ αἵματα κυλοῦσαν ἀπ' τὶς κῶχες τῶν χειλιῶν κι' ἀυλάκωναν τὰ μάγουλα καὶ τὸ λαιμό, κοκκινίζοντας τὸ γιακᾶ τοῦ πουκαμίσου μου, τὸ κάτω σαγῶνι κροτάλιζε πάνω στὸ ξύλο σὰ λελεκιού. Ὁ Θανάσης γλώμισσε, ἴδρωσε, ὕστερα ἀνέβηκε σὲ μιὰ καρέκλα, στήριξε τὸ ἓνα γόνατο στὴν ψάθα τῆς, στ' ἄλλο στὸ στήθος μου κ' ἔριξε τὸ βάρος ὀλόκαιρου τοῦ κορμιοῦ του πάνω στὸ χέρι μὲ τὴν τανάλια.

Κ' ἐπὶ τέλους, τῶβγαίε...

Δὲν πρόλαβα μῆτε νὰ φτύσω, κι' ὁ Μανώλης, ἓνας πέμπτος τῆς παρέας, μὲ μπουκώσε μιὰ χουφτα ἀλάτι

— Μὴν τὸ φτύσης, θὰ σταματήσει τὴν αἰμοραγία καὶ δὲ θὰ μολυνθεῖς... εἶπε καθὼς ἐγὼ ἔπαιρνα δρόμο γιὰ τὸ γραφεῖο ποῦ σχολειοῦ, τρελὸς ἀπὸ τὸν πόνο.

Τὰ σχολιαροῦδια ἀπολαμβάνουν ξέγνοιιστα τὴν ἐλευθερία τους, εὐχαριστημένα γιὰ τὴν ἄργητά μου. Φαίνεται πὼς θὰ εἶταν πολὺ γουστοζικο τὸ θέαμα τοῦ δασκάλου τους ποῦ ἔτρεχε μὲ τῶνα χέρι κάτω ἀπ' τὸ σαγῶνι καὶ τ' ἄλλο νὰ πατᾷ μὲ δύναμη τὸ κρανίο.

Οἱ πιὸ ζωηροὶ ἔβαλαν τὶς φωνές:

— Τοῦν τσίμπησι μυῖγα τοῦν δάσκαλου... Τοῦν τσίμπησι μυῖγα α α...

Ὡς τὸ μεσημέρι βογγοῦσα κλειδωμένος στὸ γραφεῖο καὶ μόνο τ' ἀπόγεμα ξαλάφρωσε ὁ πόνος. Ἐνῶσα φορὴν ὅταν συλλογίστηκα πὼς εἶταν δυνατό νὰ μοῦ εἶχαν βγάλει κατὰ λάθος κανένα γερό. Αὐτὸ δὲ ἔλεγαν καὶ ξανάλεγαν κάνοντας κρύα ἀστεία, τὴν ὥρα ποῦ μὲ βασάνιζαν.

Ὅχι, δὲν εἶχα καὶ τούτη τὴν ἀτυχία. Ὅταν ὁμως ξαναγύρισα στὸ καφενεῖο καὶ μοῦδειξαν τὸ λάφυρό τους, μάτωσε ἡ καρδιά μου βλέποντας ἓναν τεράστιον τραπεζίτη, ὀλόγερον, μὲ τρεῖς μακρὺς ρίζες, ποῦ μοναδικὴ ζημιὰ του εἶταν ἓνα μικροῦτσικο μαῦρο στίγμα ἴσο μὲ κεφάλι καρφίτσας.

Ἄν εἶταν νὰ κατέβαινα στὶς Σέρρες, θὰ τὸ εἶχα σώσει.

Καὶ δὲν τῶχα ἀσφαλίσει μῆτε γιὰ... ἑκατὸ χιλιάδες δολλάρια.

5

Σὰν ὑποψήφιος πολίτης δεύτερης κατηγορίας, εἶχα τὴν παράξενη ἀντίληψη πὼς οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπρεπε σὲ περίοδο εἰρήνης ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐκπαίδευση τοῦ στρατοῦ καὶ σὲ καιρὸ πολέμου μὲ τὴν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας. Εἶχα διδαχθεῖ ἀκόμα πὼς κάθε τόσα χρόνια ὁ λαὸς ὀδηγείται στὶς κάλπες κ' ἐκλέγει τοὺς κυβερνητὲς ποῦ θαρεῖ πὼς κάνουν τὴ δουλειὰ του.

Φαντάζεται κανείς την έκπληξή μου όταν διάβαζα πώς πρώτος ο στρατηγός ή κείνος ο συνταγματάρχης, δεν είχαν, λέει, σύμφωνοι με τη θέληση του «κυρίαρχου» λαού κ' έκαναν κάθε μιὰ και δυο κινήματα κ' επαναστάσεις για να επιβάλουν τις δικές τους απόψεις πού, κατά τη γνώμη τους, ήταν κ' οι σωστότερες.

Κι' όταν πετύχαιναν τους σκοπούς τους, έπαιρναν τον τίτλο του ήρωα, του πατριώτη, του σωτήρα. Αν όμως έχαναν το παιχνίδι, τότε τους ονόμαζαν φονιάδες, προδότες, συμμορίτες, πράχτορες ξένων και τα παρόμοια. Συλλαμβάνονταν, αν δεν τ'όσκαζαν στο έξωτερικό, γινόντουσαν μιὰ-δυο έντυπωσιακές δίκες, τους ξήλωναν τα γαλόνια κ' ύστερ' από κάμποσους μήνες τους έδιναν συγχωροχάρτι και τους ξανάφερναν στις θέσεις και τους βαθμούς τους.

. Μήτε γάτα, μήτε ζημιά...

Είχε βγει ο Φλεβάρης του 1935 όταν έκανα τη διαπίστωση πώς τα πολιτικά πράματα της χώρας δεν πήγαιναν καλά. Οι δημοκρατικές έφημερίδες έγραφαν πώς οι βασιλόφρονες βυσοδομούσαν κρυφά για να παλινορθώσουν τη μοναρχία κ' οι άλλες, του «λαϊκού» κόμματος, πώς ένα πρωτόκολλο κυκλοφορούσε από χέρι σε χέρι κ' υπογράφονταν από τους δημοκρατικούς αξιωματικούς με σκοπό την κατάλυση της νόμιμης εξουσίας.

Όλοφάνερο πώς κάτι μαγειρευόταν, κάτι βάραινε πάνω από τη μοίρα της Ελλάδας.

Κι' άξαφνα ξέσπασε το «κίνημα».

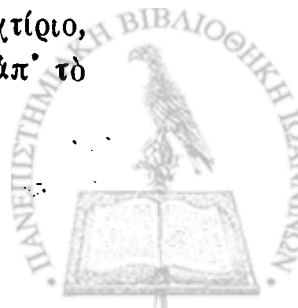
Στην Αθήνα συγκρούστηκαν ώρισμένες φρουρές, το Δ' Σώμα στρατού στασίασε, ο στόλος προσχώρησε στην επανάσταση, ή Κρήτη ξεσηκώθηκε, ή Λάρισα ήταν έτοιμη να κάνει το ίδιο μόλις έφτανε ο Πλαστήρας.

Το χωριό, μακριά απ' τον κόσμο εξαιτίας της λάσπης και της έλλειψης κάθε έπικοινωνίας, χωρίς τηλέφωνο, χωρίς ραδιόφωνα, δεν ήταν και τόσο σπουδαίος τόπος για να μαθαίνει κανείς τα νέα. Το «ράδιο ταρσί», όπως ονόμαζε ο κόσμος τις διαδόσεις, σέρβριε καθημερινά τις πιό άλλοπρόσαλλες και παράδοξες είδήσεις, και σε μπερδευαν πλειότερο. Το μόνο σίγουρο πού ακούαμε ήταν τα δλονύχτια άγκομαχητά και σφυρίγμα των μακρινών τραίνων πού περνούσαν βαρυσφορτωμένα στρατεύματα και πολεμικό ύλικό απ' τη λοιπή Ανατολική Μακεδονία προς τις Σέρρες, Σιδηρόκαστρο και Βυρώνεια.

Σε χρόνια ύστερινά γνώρισα κάμποσους από τους ανώτερους αξιωματικούς πού ήταν ανακατεμένοι σε κείνο το κίνημα. Ένας τους, ο συνταγματάρχης Χ. Παπ., μου ιστόρησε με κάθε λεπτομέρεια όλα όσα μεσολάβησαν πριν απ' το κίνημα, τα λάθη και τις παραλείψεις της ήγερσίας, τις «προδοσίες» ώρισμένων αξιωματικών, τους δισταγμούς άλλων. Τότε όμως δεν ήξερα τίποτε. Κ' έκανα ο,τι έκανα κ' όλοι όσοι αγαπούσαν τη δημοκρατία: Πίστεψα πώς ο κίνδυνος ήταν μεγάλος κ' ότι άλλη λύση δε χωρούσε απ' την επανάσταση.

Ένα πρωινό έφτασαν καταλασπωμένοι καμιά τριανταριά καβαλάρηδες. Ό επί κεφαλής του ούλαμου άνθυπίλαρχος ήρθε κατ' ευθεία στο σχολειό, συστήθηκε χωρίς να προφέρει καθαρά τ' όνομά του και διάταξε ν' αδειάσω άμέσως το σχολειό και να του παραδώσω τα κλειδιά.

Στην Ελλάδα συνηθίζεται αυτό, πρόχειρο μέρος να στεγασθούν πρόσφυγες, επαναστάτες, βομβόπληχτοι, πλημμυροπαθείς κ' εγκληματίες έχουμε πάντα το σχολειό. Δεν παραξενεύτηκα λοιπόν απ' τη διαταγή και βιάστηκα να συμμορφωθώ. Στις έρωτήσεις μου σχετικά με την κατάσταση, ο κ. άνθυπίλαρχος άρνήθηκε ν' άπαντήσει και καθώς με συνόδευε ως το πλατύσαλο, νοικοκύρης πιὰ στο χτίριο, μου δήλωσε «φιλικά» πώς το καλλίτερο πού είχα να κάνω ήταν να φύγω απ' το χωριό γιατί «πολά μπορούσαν να γίνουν από στιγμή σε στιγμή».

Δέν περίμενα νά τ' ἀκούσω δεύτερη φορά, λαχταρούσα νά βρεθῶ ἐκεῖ ὅπου θά παρακολουθοῦσα ἀπό πολύ κοντὰ τήν ἐξέλιξη.

Τ' ἄλλο πρωινὸ κ' ὕστερ' ἀπὸ ἓνα μαρτυρικὸ ταξίδι μέσ' ἀπὸ λάσπες ποῦ ἔφταναν ὡς τὰ γόνατα, παρουσιάστηκε στήν Ἐπιθεώρηση καὶ πῆρα ἐντολὴ νά μείνω στήν ἔδρα τῆς ὠσότου «δοῦμε τί θά γίνει».

Ὅπως ἀνάφερα κί' ἄλλοτε, οἱ δικοί μου εἶταν βενιζελικοὶ ὡς τὸ κόκκαλο. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τους, ὁ Λευτέρης Βενιζέλος εἶταν γεμάτος ἰκανότητες, ἀρετὲς καὶ καταπληχτικὴ τιμιότητα. Κάτι παρόμοιο φαντάζονταν κ' οἱ Κινέζοι γιὰ τὸ Βουδα. Δὲ μπορούσα νά μὴν εἶμαι ἐπηρεασμένος μ' ὄλο ποῦ πολλὰ ἐρωτηματικὰ εἶχαν ἀρχίσει κιόλας νά τριβελίζουν τὸ μυαλό μου. Παρακαλοῦσα λοιπὸν νά πετύχει ἡ ἐπανάσταση, χωρὶς μ' αὐτὸ ν' ἀποδειχνεῖται πὼς τὴν εἶχα κιόλας ὀργάνωσει...

Στὶς Σέρρες δὲν εἶταν διαφορετικώτερα τὰ πράματα ἀπ' ὅ,τι στὸ ταπεινὸ καὶ ξεμοναχιασμένον χωριουδάκι. Ἡ δεξιὰ κυκλοφοροῦσε σκόπιμα χίλιες δυὸ διαδόσεις, τὴ μιὰ ἀθλιότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶταν πὼς τὰ τμήματα τῶν «ἐθελοντῶν» ἀγωνιστῶν τῆς δημοκρατίας, εἶχαν στὰ σακκιδιά τους τανάλιες καὶ πένες γιὰ νά ξεριζώνουν εὐκολὰ τὰ χρυσὰ δόντια τῶν «ἐχθρῶν». Εἶταν τόσο τερατώδεια μιὰ τέτοια συκοφαντία ὥστε μπορούσε νά εἶναι σίγουρος κανεὶς πὼς δὲν ἔπεφτε ἔξω στήν ἀλήθεια τῆς. Ὡστόσο ἡ διάδοση αὐτὴ μ' ἔκανε ἐπιφυλακτικὸν ὅταν τύχαινε νά συναντήσω «ἐθελοντές».

Ἐγκαταστάθηκα στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς μου ποῦ βρισκόταν στὸ κεντρικώτερο σημεῖο τῆς ἐπαναστατημένης πολιτείας. Κάπου παραδίπλα βρισκόταν τὸ «Κρόνιο», ἓνα ἀπὸ τὰ κεντρικώτερα καφενεῖα ποῦ ἀποτελέσει πάντα, σ' ὅλες τὶς καταστάσεις, τὸ γενικὸ στρατηγεῖο τῶν Σερραίων χασομέρηδων. Πάνω στὰ μάραμα τῶν τραπεζιῶν τοῦ καταστρώθηκαν σχέδια καταπληχτικά, ὅσα δὲν εἶχαν γίνει μῆτε στὸ στρατηγεῖο τοῦ Χίτλερ λίγα χρόνια ὕστερότερα.

Ξάφνου μαθεύτηκε πὼς ὁ στόλος βομβάρδισε τὴν Καβάλα. Βρέθηκαν ἀνθρωποι ποῦ εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους τὶς μποῦκες τῶν κανονιῶν τῶν πολεμικῶν μας νά ξεροῦν φωτιὰ καὶ σίδηρο πάνω στὸν ἄμαχο πληθυσμὸ τῆς μεγάλης ἐργατοῦπολης καθὼς ἐκεῖνος ἔπαιρνε ἀλαφιασμένος τὰ βουνά.

Ἐνας ἄλλος, ἀδελφὸς σημαίνοντα ἐπαναστάτη, μᾶς πληροφόρησε πὼς στὶς πλειότερες φρουρὲς τῆς Ἀθήνας εἶχαν ἐπικρατήσῃ οἱ ἐπαναστάτες κί' ὅτι οἱ θέσεις τῶν βασιλοφρόνων μιὰ - μιὰ ἔπεφταν ὕστερ' ἀπὸ σκληρὲς μάχες κί' ὀδομαγίες. Ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ ὁ «ἐξωμότης» τῆς δημοκρατίας Κονδύλης καὶ τ' ἀνδρείκελλά του θά συλλαμβάνονταν κί' ἡ τύχη ποῦ τοὺς περίμενε εἶταν γνωστὴ. Ὡστόσο περνοῦσαν οἱ μέρες καὶ καμμιά ἐπιβεβαίωση δὲν ἔφτανε ἀπὸ πουθενά. Ὑστερα μαθεύτηκε πὼς στήν Ἀθήνα τουλάχιστο, τὸ κίνημα «κατεστάλη», ὅτι ὁ Βενιζέλος δὲν πῆγε στήν Κρήτη, ὁ Πλαστήρας ὅμως ὅπου νῆταν θά ξεκινούσε ἐπὶ ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλων δυνάμεων γιὰ νά συντρίψει τοὺς ἀντιδραστικούς. Ποῦ καὶ ποιὲς δυνάμεις θά ὀδηγοῦσε, κανεὶς δὲν εἶταν σὲ θέση νά μᾶς τὸ πεῖ. Στὴ Θεσσαλονίκη τὰ πράματα δὲν εἶταν καὶ τόσο καλά. Κάποιος, λέει, θαυμάσιος ἐπιτελικὸς ἀξιωματικὸς, ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος στὸ Σῶμα Στρατοῦ, δέιλιασε, λέει, τὴν τελευταία στιγμὴ, δὲν ἔδωσε τὸ σύνθημα καὶ μ' ὄλο ὅτι ὁ Σωματάρχης εἶταν ἔτοιμος νά προσχωρήσῃ στὸ κίνημα, ὑποχρεώθηκε νά ἐκτελέσει τὶς διαταγὲς τοῦ Ὑπουργείου καὶ νά συλλάβῃ ὅλους τοὺς γνωστοὺς στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς παράγοντες τῶν βενιζελικῶν. Νὰ γιατί ὁ Στρυμῶνας ἔγινε τὸ σύνορο καὶ τὸ σημεῖο συγκέντρωσης τῶν ἐχθρικῶν παρατάξεων. Τώρα ἐξηγοῦσα τὸ λόγο τοῦ ἐρχομοῦ κείνου τοῦ οὐλαμοῦ: Σὲ ἀπόσταση μιᾶς ὥρας μὲ τὰ πόδια, κυλοῦσε τὰ θολὰ νερά του ὁ Στρυμῶνας καὶ κάπου κοντὰ εἶταν γέφυρα. Αὐτὴν ἦρθε νά φυλάξῃ ὁ ψηλὸς ἀνθυπίαρχος μὲ τοὺς 30 καβαλλάρηδες του.

Κι' ὁ καιρὸς περνοῦσε μὲ ἀβεβαιότητα, ἀμφιβολίες, ξαφνικὲς ἐξάρσεις κ' ἐνθουσιασμοὺς ἀλλὰ κι' ἀπογοητεύσεις.

Μιά μέρα φάνηκαν στὸν οὐρανὸ δυὸ μεγάλα, ἐπιβατικά, ἀεροπλάνα. Πετοῦσαν σὲ μεγάλο ὕψος πάνω ἀπὸ τὴν πολιτεία, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐμποδίσει τὰ ὄπλο-πολυβόλα «Χότοκις» ποὺ εἴταν στημένα στὶς ταράτσες τῶν σπιτιῶν νὰ χαλάσουν τὸν κόσμον μὲ τὶς ἀστείες ριπὲς τους. Τ' ἀεροπλάνα, φυσικά, δὲν ἔδωσαν σημασία στὰ «ἀντιαεροπορικά» μας, τὸ ἴδιο ὅπως δὲ θῆδιναν σημασία κ' οἱ ἐλέφαντες στὰ κουνούπια ποὺ στροβιλίζονταν τρακόσια μέτρα μακρὰ ἀπ' τὸ σκληρόπετσο κορμί τους. Καὶ πρὶν ἀπομακρυνθοῦν ἄδειασαν κάτι λίγες μπόμπες, ὅσο γιὰ νὰ μᾶς πληροφορήσουν πὼς καὶ τ' ἀστεία ἔχουν κάποιο ὄριο. Μιά ἀπ' αὐτὲς ἔπεσε στὸν κεντρικότερον δρόμον τῆς ἀγορᾶς καὶ σκότωσε κάμποσους περαστικούς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ τὸν πατέρα φίλου μου.

Κι' ὁμως, ὁποιο στρατιωτικὸ ἢ πολιτικὸ κι' ἂν ρωτοῦσες, θῆπαιρνες τὴ διαβεβαίωση πὼς ὅπου καὶ νᾶταν, τὸ κίνημα θὰ θριάμβευε.

Ἐπὶ τέλους κάποια μέρα ἀκούστηκε τὸ μακρυνὸ κανονίδι. Οἱ δυὸ ἀντίπαλοι στρατοί, ἀφοῦ ὀλοκλήρωσαν τὶς προπαρασκευὰς καὶ τὶς ἐτοιμασίες τους, ἀρπάχτηκαν.

—Μέχρι αὔριον βράδι θὰ εἴμαστε στὴ Θεσσαλονίκη, ἔλεγαν οἱ γνωστοὶ στρατηγοὶ τοῦ «Κρόνιου».

Τὰ πράματα ὁμως δὲν περιμέναμε νὰρθοῦν ἢ ἐπόμενη βραδιά. Ἐτοιμαζόμενον νὰ πέσω στὸ κρεβάτι, ἀργὰ τὴν ἴδια ἐκείνη νύχτα, ὅταν νόμισα πὼς ἄκουσα μακρυνὸς πυροβολισμοὺς μέσα στὴν πόλη. Παραξενεύτηκα κι' ἀνησύχησα, ὡς τὰ τότε δὲν εἶχε ξανακουστῆ τοῦφεκιά. Ἐσβῆσα τὸ φῶς τῆς τραπεζαρίας καὶ ζύγωσα μὲ προφύλαξη τὴν μπαλκονόπορτα. Πίσω ἀπ' τὶς κουρτίνες θὰ μπορούσα νὰ παρακολουθῶ τὴν κίνηση τοῦ δρόμου χωρὶς νὰ μὲ βλέπουν. Κ' εἴταν ἔρημος κείνη τὴν ὥρα, δὲν κυκλοφοροῦσαν μήτε οἱ συνηθισμένους περίπολοι. Κάπου-κάπου μόνο ἀκουόταν τὸ μουγκρητὸ κάποιου αὐτοκινήτου ποὺ ἔφευγε δαιμονισμένα μὲ κατεύθυνση ἀντίθετη ἀπὸ κείνην ποὺ ἀκολουθοῦσαν ὡς τότε. Ἐφευγε δηλαδὴ πρὸς τὴ βορεινὴ ἔξοδο τῆς πολιτείας, πρὸς τὴ Δράμα ἢ τὴ...Βουλγαρία.

Ἀργότερα φάνηκαν κάμποσοι ξεμοναχιασμένοι φαντᾶροι, φορτωμένοι ὄπλα, γυλιούς, κουβέρτες, σακκίδια, παλάσκες, κράνη. Βάδιζαν μὲ μύριες προφυλάξεις, τοῖχο-τοῖχο κι' ἀπ' τὸ πιδ σκοτεινὸ μέρος τοῦ δρόμου κ' ὕστερα χάνονταν στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν ἢ τὰ στενοσόκακα.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ξανακούστηκαν μουγκρητὰ αὐτοκινήτων, πολλῶν μαζί κ' ὕστερ' ἀπὸ λίγο ποδοβολητὸ βιαστικῶν ἀνθρώπων. Ἐτρεξα πάλι στὴν μπαλκονόπορτα κ' εἶδα νὰ προχωρεῖ πρὸς τὸ κέντρο τῆς πόλης μιὰ πυκνὴ ὁμάδα πολιτῶν. Μερικοὶ κρατοῦσαν ὄπλα, ἄλλοι μικρὲς βάλιτσες. Γνώρισα κάμποσους, εἴταν ὄλοι τους στελέχοι κ' ὄπαδοὶ τοῦ «λαϊκοῦ» κόμματος, βασιλόφρονες δηλαδὴ ποὺ ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή τοῦς εἶχαν φυλακισμένους προληπτικά.

Δὲν μοῦμεινε ἀμφιβολία πὼς τὸ κίνημα εἶχε συντριβεῖ, ἢ ἀντίστασι τῶν «μαχόμενων» ἐπαναστατικῶν δυνάμεων εἶχε καταρρεύσει κ' ἡ δεξιὰ τῆς χώρας θριάμβευσε.

Κοιμήθηκα μ' ἐφιάλτες κι' ὄχι λιγοστὲς φορὲς πετάχτηκα τρομαγμένος ἀπὸ κάποιον πυροβολισμὸ ἢ οὐρλιαχτὸ πόνου, μιὰν ἀπελπισμένη κραυγή. Κι' ὅταν ξημέρωσε καὶ βγήκα στὸ δρόμον, ἔμαθα τὰ φοβερὰ νέα μ' ὄλες τὶς λεπτομέρειές τους: Δυὸ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ αὐτοκτόνησαν (ἐνῶ ἂν ἔκαναν τό...κοροῖδο, σὲ λίγον καιρὸ θὰ ἔπαιρναν συγχωροχάρτι), οἱ τοπικοὶ ἀρχηγοὶ βούτηξαν τὸ δημόσιο ταμῆο καὶ πῆγαν στὴν πρωτεύουσα τοῦ προαιώνιου ἐχθροῦ μας, τῆς Βουλγαρίας, ὅπου καὶ πέρασαν θαυμάσια ὅσον καιρὸ γινόντουσαν δίκες στὴν Ἑλλάδα κ' οἱ

στρατιῶτες σκόρπισαν στὸν κάμπο καὶ τραβοῦσαν πεζοπορῶντας γιὰ τὰ σπίτια τους.

Τότε εἶταν ποὺ πρωτόκανα γνωριμιά με κείνους ποὺ κάμποσοι τοὺς ὀνομάζουν διπλωμάτες, καπάτσους, ἔξυπνους, ἄλλοι ὁμως σκουλήκια. Οἱ πλειότεροι ἀπ' τοὺς χτεσινοὺς στρατηγούς τῶν τραπεζιῶν τοῦ «Κρόνιου», θριαμβολογοῦσαν τώρα γιὰ τὴ νίκη τοῦ Κοντούλη καὶ πάσχιζαν με ἀξιοζήλευτη φιλοτιμία νὰ μᾶς πείσουν πὼς ἔξαρχῆς εἶταν με τὸ μέρος του κι' ὅτι δὲν τὸκρυβαν καθόλου...

Κατὰ τὶς ἔντεκα οἱ θριαμβευτὲς μπῆκαν στὶς Σέρρες. Δὲν εἶχα κουράγιο νὰ σταθῶ στὸ πεζοδρόμιο καὶ νὰ τοὺς χειροκροτήσω. Πῆγα στὸ σπίτι κι' ἀπ' τὴν ἴδια μπαλκονόπορτα, πίσω ἀπ' τὴν κουρτίνα, παρακολούθησα τοὺς «ἔξαργιωμένους» πολίτες κάθε ἐποχῆς ποὺ ἔδιναν ἐξετάσεις ἐθνικοφροσύνης κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῶν ὄπλων καὶ τῶν λογῶν τῶν τσολιάδων τοῦ Κοντούλη. Ἐβριζαν, ἔφτυναν, ἔδεχναν καὶ διαπόμεναν τοὺς ἐπαναστάτες, μεγάλους καὶ μικρούς, φλογερούς κι' οὐδέτερους, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ποὺ ἔπесαν στὰ χέρια τους.

Σὲ περίοδο ἀνωμαλίας δὲν λείπουν παρόμοιες ὑπερβολές. Με τὴν ἐπιφύλαξη φυσικὰ πὼς εἶναι αὐθόρμητες καὶ γίνονται ἀπ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν εἰδικούς λόγους νὰ εἶναι ἐξοργισμένοι. Συμβαίνει ὁμως τὸ παράδοξο, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἴσως ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης λύπης τους, ἴσως γιὰ τὸ θάνατος διαλέγει κείνους ποὺ ξέρουν νὰ περνοῦν μ' ἀξιοπρέπεια μπροστὰ ἀπ' τὴ συμφορὰ, νὰ φέρνονται σεμνά. Καὶ τότε ἀναλαμβάνουν νὰ τοὺς ὑποκαταστήσουν ἄλλοι. Ντύνονται τὸ μαντί τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν ἔπιασε τὸ ἀμῶκ καὶ ὅποιον πάρει ὁ χάρος. Κάτι τέτοιους, μ' ὄλη τὴ σιχασιά ποὺ προκαλοῦν, τοὺς χρειάζονται οἱ κομματάρχες καὶ τοὺς χρησιμοποιοῦν πολὺ πιδ συχνὰ ἀπ' ὅσο μπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθεῖ.

Στὴν περίπτωσή μας κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰ ἰσχυρισθεῖ πὼς οἱ δημοκρατικοί, στὶς μέρες τῆς παντοδυναμίας τους, δημιούργησαν προϋποθέσεις γιὰ ἀντεκδικήσεις.

Κι' ὁμως τὸ κακὸ ποὺ ἔγινε, δὲ μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ. Ὁλοφάνερο πὼς εἶχε ὀργανωθεῖ κ' εἶχε ὑποδειχθεῖ. Οἱ χωροφύλακες ἀντικαταστάθηκαν μέσα σὲ λίγες μέρες ἀπὸ ἄλλους, Πελοποννήσιους καὶ Ρουμελιώτες, δασκαλεμένους νὰ χτυπήσουν ἀμειλιχτα κάθε δημοκρατικὸ στοιχεῖο καὶ νὰ ξεριζώσουν κάθε διάθεση γι' ἀντίσταση στὸ ἀντιδημοκρατικὸ πρόγραμμα ποὺ θὰ ἐφάρμοζε ἀπ' ἐκεῖ κ' ἕστερα ἢ κυβέρνηση Κοντούλη.

Κι' ὅτι ἀκολούθησε εἶταν ἀποτρόπαιο. Συλλήψεις, ξυλοδαρμοί, διαπομπέσεις, στρατοδικεῖα, ἐξευτελισμοὶ κάθε εἶδους. Κι' ἐπειδὴ τὰ ἐκτελεστικὰ ὄργανα εἶταν ἀκατατόπιστα με τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράματα, ὀργανώθηκε ἕνας ἐκπληκτικὸς χαφιεδισμὸς πάνω στὸν ὅποιο στηρίξαν ἀργότερα τὶς ἐπιδιώξεις τους ὁ δικτάτορας Μεταξᾶς, ὁ Χίτλερ, οἱ Βούλγαροι κ' οἱ Ἴταλοὶ καταχτητὲς. Ὁσὸν ὁμως ὀργανωθεῖ κι' ἀρχίσει ν' ἀποδίνει ὁ καινούργιος θεσμὸς, οἱ σοφοὶ ἐγκέφαλοι ἐφάρμοσαν ἕνα πολὺ πιδ ἀπλὸ καὶ ἀποδοτικὸ σύστημα ν' ἀνακαλύπτουν στὸ ἄψε σβῆσε τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδας, δηλαδὴ τοὺς δημοκρατικούς.

—Τί εἶσαι, ρέ; Βενιζελικὸς ἢ Λαϊκός;

—Λαϊκός, κυρ-χωροφύλακα, λαϊκός...ξεφώνιζε ὁ ἄτυχος ποῦπεφτε στὰ χέρια τους.

—Μίλα ρέ Βουλγάρικα. ἂν εἶσαι λαϊκός...

Κι' ἂν ὁ ἄνθρωπος μιλοῦσε βουλγάρικα, ἀπόδειχνε πὼς εἶταν ντόπιος, δηλαδὴ...Ἑλληνας. Ἄν ὁμως δὲ γνώριζε παρὰ μόνο ἑλληνικὰ ἢ ἂν ἤξερε τούρκικα, ἀρβανίτικα, σέρβικα, ρουμάνικα, ὄχι ὁμως καὶ βουλγάρικα, τότε πάει νὰ πεί εἶταν πρόσφυγες, δηλαδὴ τουρκόσπορος, δηλαδὴ βενιζελικὸς, δηλαδὴ ὄχι Ἑλληνας.

Κι' ἀκολουθοῦσε τὴ μοίρα τῶν προγραμμαμένων.

Σύρριζα με τὰ βορεινὰ σύνορα τοῦ Β... κυλοῦσε τὰ λιγοστὰ νερά του ἕνα

μικρὸ ποτάμι, ἡ «Μπέλιτσα». Ἀπὸ τὸ τὸ ξύλινο γεφυρὶ του, μοναδικὸ σὲ μιὰν ἑχτασὴ δέκα χιλιομέτρων, περνοῦσαν ὑποχρεωτικὰ ἄνθρωποι, ζῶα, κάρρα κι' αὐτοκίνητα γιὰτὶ οἱ ὄχτες του εἶταν ἀπότομες κι' ἀδιάβατες.

Οἱ μισοὶ κάτοικοι τοῦ Β... εἶταν πρόσφυγες ἀπ' τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη κι' ἄλλοι μισοὶ ντόπιοι, μιὰ ράτσα ἀνάμεσα στὸ σλαβομακεδονικὸ στοιχεῖο καὶ τὸ βουλγάρικο. Εἶταν καὶ κάμποσοι γύφτοι, ἀσήμαντοι ὅμως σὲ ἀριθμὸ.

Οἱ πρόσφυγες ἦταν δημοκρατικοί. Οἱ ἄλλοι καιροσκόποι. Ὅσο κρατοῦσε τὸ κίνημα, οἱ πρόσφυγες κελαιδοῦσαν στὰ καφενεῖα ἐνῶ οἱ ἄλλοι χαμογελοῦσαν μελαγχολικὰ καὶ κάπου-κάπου κουνοῦσαν τ' ἀκούρευτα κεφάλια τους μ' ἓναν τρόπο τοῦ δὲ σήμαινε μίτε κατάφαση, μίτε ἄρνηση. Ὅταν τὸ κίνημα συντρίφτηκε, οἱ πρόσφυγες σταμάτησαν τὸ κελαιδῆμα χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς τοὺς ἀκολουθήσαν στὶς προηγούμενες ζωηρὲς ἐκδηλώσεις τους οἱ ντόπιες σφίγγες. Ἀντίθετα, ἄρχισαν νὰ χάνονται ἀπὸ τὰ καφενεῖα καὶ ν' ἀνταμώνουν παρέες-παρέες στὰ σπίτια τοῦ ἐνοῦ ἢ τ' ἄλλουνοῦ ἀπὸ τοὺς «ἀρχηγούς» τους. Κεῖνοι πάλι, κατέβαιναν καθημερινὰ στὶς Σέρρες καὶ μπαινόβγαιναν στὰ Γραφεῖα τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ἢ στὰ σπίτια τῶν πιδ ἀδιάλλαχτων στελεχῶν του.

Μὲ τὸ κερὶ ἔψαχναν γιὰ ὁπαδοὺς οἱ Λαϊκοί, φυσικὸ λοιπὸν νὰ εἶταν καλὸ-δεχτοὶ οἱ κάθε λογῆ κομματικοὶ φίλοι, ἄσχετα μὲ τὴν προέλευσὴ τους. Κάτω ἀπ' τὶς ἴδιες φτεροῦσες της, ἄρχισε νὰ στεγάζεται κάθε καρυδιᾶς καρῦδι.

Κι' ὡς ἐδῶ τὸ πρᾶμα δὲ θὰ εἶχε σημασία. Ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη κιόλας μέρα μαθεύτηκαν ἄσχημα μαντάτα οἱ πιδ φανατικοὶ ἀπὸ τοὺς ὄψιμους αὐτοὺς «βασιλόφρονες» ἔστηναν ἐνέδρα στὸ γεφυρὶ τῆς «Μπέλιτσας» γιὰ φαντάρους, ἀπὸ κείνους ποὺ διαλύθηκαν στὸ Στρυμῶνα καὶ κρυβόντουσαν τὴν ἡμέρα στοὺς βάλτους καὶ τοὺς ἀχυρῶνες. Ἔτσι πῆραν κάμποσον ὄπλισμὸ κάμποσοι ἀποτρόπαιοι φονιάδες. Γιὰ ὅσα εἶταν ἀλήθεια ἀπ' αὐτά, φυσικά, δὲν ἀναζητοῦσε κανένας τοὺς ἄτυχους ποὺ πλήρωναν μὲ τὴ ζωὴ τους τὶς ξένες ἁμαρτίες. Φαντάροι εἶταν, σὲ μάχες εἶχαν πάρει μέρος, τὸ πιδ πιθανὸ εἶταν νὰ εἶχαν σκοτωθεῖ στὸ «μέτωπο».

Ἀκούοντας κάθε νύχτα πυροβολισμοὺς πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ γεφυριοῦ, κάπι ὑποπτεύθηκαν οἱ πρόσφυγες. Τὸ συζήτησαν μεταξύ τους κ' ἕνας-δύο ἀπ' τοὺς πιδ ψυχωμένους κατέβηκαν στὶς Σέρρες κι' ἀνάφεραν σχετικὰ σὲ κείνους ποὺ εἶταν σὲ θέση νὰ ἐνεργήσουν στὶς Ἀρχές.

Ἀπὸ τ' ἄλλο βράδι δὲν ξανακούστηκαν πυροβολισμοὶ χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς ἔγιναν ἀνακρίσεις ἢ πιάστηκε κανεὶς ἀπ' τοὺς δράστες. Ἀντίθετα μάλιστα, ὅπως μαθεύτηκε ὑστερότερα, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν στοιχεῖα ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴν πληροφορία, ἡ δουλειὰ συνεχίστηκε, ὅμως τώρα πὰ μὲ μαχαίρια...

Κάμποσα χρόνια ὑστερότερα ὅταν ἡ περιοχὴ μεταβιβάστηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τοῦ Χίτλερ στοὺς Βουλγάρους, οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ὄψιμοι «λαϊκοὶ» ὀργίασαν σὲ βᾶρος τοῦ προσφυγικοῦ στοιχείου ποὺ δὲ βουλγαρογράφηκε. Εἶχαν ἀνακαλύψει ξαφνικὰ πὼς εἶταν Βούλγαροι...

Ἄν ὠρισμένοι τους φοβήθηκαν κ' ἔφυγαν μὲ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Τολμποῦχιν στὴ Βουλγαρία, ἀκολουθώντας τὰ βουλγάρικα στρατεύματα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας τους, εἶταν γιὰτὶ δὲν ἤξεραν δύο βασικὰ πρᾶματα: Πρῶτα-πρῶτα πὼς θ' ἀκολουθοῦσε ὁ Δεκέμβρης, ἡ ἐπέμβαση τοῦ Σκόμπυ, ἡ Βάρκιζα. Καὶ δεύτερο, θαροῦσαν πὼς ἡ νέα Βουλγαρία, θὰ ἄνοιγε τὴν ἀγκαλιὰ νὰ τοὺς ὑποδεχτεῖ. Πὼς μποροῦσαν νὰ φαντασθοῦν ὅτι θὰ τοὺς ἐπιαναν μαζὶ μὲ ὅσους κατέβηκαν στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ πλουτίσουν, τότε μὲ τὴ νίκη τοῦ Ἄξονα, καὶ θὰ τοὺς σκότωναν; Γιὰτὶ αὐτὴ εἶταν ἡ ἢ τὴ τύχη ποὺ τοὺς περίμενε...

Τὶς λαχτάρες ποὺ τράβηξα κείνο τὸ διάστημα, δὲν εἶναι νὰ τις ξεχάσω. Κοιμόμουν ὀλομόναχος στὸ γραφεῖο τοῦ σχολειοῦ, ἡ ἐξώπορτα ὅσο κι' ἂν εἶχε ἐπιδιορθωθεῖ, ἄνοιγε μὲ τὴν πρώτη σπρωξιὰ, τὰ παράθυρα ἔμνεισκαν ὀλάνοιχτα

ὄλη νύχτα γιὰ νὰ ξεβρωμίσει ἡ αἴθουσα διδασκαλίας καὶ τὸ κοντινότερο σπίτι βρισκόταν ἑκατὸ μέτρα μακριά. Ἄν τοὺς περνοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ νὰ μὲ ξεκάνουν, κανεὶς δὲ θὰ ἔπαιρνε εἶδηση. Καὶ γιὰ ν' ἀμυνθῶ δὲν εἶχα μῆτε χαρτοκόφτη.

Ὅσο γιὰ τὶς ἄλλες συνέπειες τῆς συντριβῆς τοῦ κινήματος, εἶναι γνωστές. Ὁ Κονδύλης μὲ τὸ κῦρος καὶ τὴ δύναμη τοῦ «θριαμβευτῆ», διόρισε τὸν ἑαυτό του ἀντιβασιλιᾶ, ξεκαθάρισε ἀπὸ τὸ στρατό, τὴ χωροφυλακὴ καὶ τὸν κρατικὸ μηχανισμό τοὺς δημοκρατικούς.

Ἡ ἀριστερὰ τῆς χώρας, ἀδύνατη καὶ ἀκατατόπιστη, τάχτηκε ἐξαρχῆς ἀντιθετῆ μὲ τὸ κίνημα, τὸ καταδίκασε καὶ ὅταν ἐκεῖνο τσακίστηκε, ἀνακόλυψε πῶς δὲν εἶχε ἀπομείνει στὴ χώρα καμμιά σοβαρὴ δύναμη γιὰ ν' ἀναγκαιώσει τοὺς φιλοδιχτατορικούς κύκλους καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ πραγματοποιήσουν τὰ ἀντιλαϊκὰ σχέδια καὶ ἐπιδιώξεις τους.

Τῆς εἶχε ξεφύγει μιὰ μικρολεπτομέρεια, γνωστὴ ὥστόσο ἀπὸ χιλιάδες χρόνια πρὶν, ὅτι δηλαδὴ «ἀπὸ τὰ δυὸ κακὰ τὸ λιγώτερο κακὸ εἶναι τὸ καλλίτερο».

Καὶ πλήρωσαν τὶς συνέπειες, πρῶτοι καὶ καλλίτεροι...

Κεῖνον τὸν καιρὸ οἱ ἔξυπνοὶ συμπατριῶτες μου εἶχαν χωριστεῖ σὲ τέσσερις —πέντε παρατάξεις καὶ ἡ κάθε μιὰ πάσχισε νὰ βγάλει δικούς της πολιτικούς ἄρχοντες. Ὅλες οἱ προσπάθειες τῶν πρὸ μυαλωμένων νὰ τοὺς φέρουν σὲ θεογονία, πῆγαν στράφι. Ἡ μέρα τῶν κοινοτικῶν ἐκλογῶν ζύγωσε καὶ καμμιά πρόοδο ἢ ὑποχώρηση δὲν εἶχε σημειωθεῖ.

Γιὰ νὰ παίξει κάποιος ἢ γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ πρότεινε, στ' ἀστεῖα, τάχα νὰ ὑποστηριχθεῖ γιὰ Πρόεδρος πρόσωπο κοινῆς... ἀηδίας. Κι' ὅσο καὶ ἂν ἡ πρόταση εἶταν παράξενη καὶ θλιβερὴ, ἔκανε τὸ γῦρο τῶν σπιτιῶν καὶ τῶν καφενειῶν, συζητήθηκε, ἄρεσε καὶ ὑποστηρίχτηκε μὲ φανατισμό.

Τὰ μεγάλα παιδιά βρῆκαν ἓνα καινούργιο παιχνίδι γιὰ νὰ διασκεδάζουν. Δὲν ἀπόμεινε παρὰ νὰ βρεθεῖ τὸ πρόσωπο ποῦ θὰ συγκέντρωνε τὴν «ἀηδία» ὄλων.

—Νὰ βγάλουμε τό... γελαδάρη.

Ποῖος τὸν ὑπόδειξε; Μῆτε τότε, μῆτε ὑστερώτερα παραδέχτηκε κανεὶς τὴν πατρότητα τῆς ιδέας. Κι' ὥστόσο κανένας δὲν ὄρθωσε τὸ ἀνάστημά του νὰ τὴν πολεμήσει.

Ὁ γελαδάρης εἶταν ἓνας ἀγράμματος καὶ ἀκοινώτητος, ὅπως θαρούσαμε χωριάτης, χωρὶς φιλοδοξίες καὶ ὄνειρα. Σπάνια τὸν ἔβλεπε κανεὶς στὸ καφενεῖο καὶ μόνο βράδι, κουρασμένον καὶ ἀνάρεχτον γιὰ ὅλα.

Σὰν πρωτάκουσε τὴν πρόταση, ἀνοιγόκλεισε ξαφνιασμένος τὰ μάτια, ἔτριψε τὸ σφρόκο καὶ ὥσπου καλοσυλλογιστεῖ καὶ ἀποφασίσει εἶχε σημειώσει κιόλα μιὰ καταπληχτικὴ ἐκλογικὴ νίκη. Πῆρε ἀπόλυτη πλειοψηφία, πρωτόφαντο στὰ χρονικά τοῦ χωριοῦ μας,

Οἱ μεγαλύτερες κουταμάρες γίνονται ἀπὸ τοὺς μυαλωμένους, εἶπε κάποιος. Καὶ τὸ πείσμα, λένε πολλοί, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει πολὺ μακριά... Ὅπως καὶ ἂν ἔχει τὸ ζήτημα, ὁ γελαδάρης ἔγινε, κάποιο παράξενο Κυριακάτικο βράδι, Πρόεδρος τῆς Κοινότητος...

Δισταχτικὸς καὶ ἐπιφυλαχτικὸς στὶς ἀρχές, μούγκριζε σ' ὅσους τὸν ζύγωναν μὲ σκοπὸ νὰ τὸν δουλέψουν καὶ ἂν κάποιος τοῦ πέταγε κεῖνο τὸ «Κύριε Πρόεδρε» λίγο πρὸ ἔντονα ἀπ' τὸ συνηθισμένο, ὀργιζόταν, ἀναψοκοκκίνιζε καὶ ξεφυσούσε ἔτοιμος ν' ἀρπαχτεῖ στὰ χέρια: Σιγά—σιγά ὅμως ἄρχισε νὰ συνηθίζει καὶ νὰ μὴ δίνει τόση σημασία στὰ πειράγματα. Κεῖνη ἡ προσφώνηση, ὅσο καὶ ἂν εἶταν χρωματισμένη μὲ κάποια δύση εἰρωνείας, εἶχε μιὰ τόσο γλυκεῖα καὶ τόσο μαυλιστικὴ γοητεία ποῦ δύσκολα μποροῦσε νὰ μὴ τὴν ἀποζητᾶ κανεὶς. Ὑστερα εἶταν καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς του, τὸ ἀνετὸ θρόνιασμα στὸ γραφεῖο τῆς Κοινότητος, τὰ ἔξοδα παραστάσεως, οἱ καφέδες, ὁ Γραμματέας ποῦ γύρευε κάθε τόσο τὴ γνώμη του

ἢ τὸν παρακαλοῦσε νὰ ὑπογράψει κάτω ἀπὸ δέκα κ' εἴκοσι χαρτιά, τὰ ἔγγραφα τῆς Νομαρχίας μὲ τὶς σφραγίδες καὶ τὶς δυσανάγνωστες ὑπογραφὰς πρὸς τὸν «Κοινὸν Πρόεδρον τῆς Κοινότητος», οἱ συνεδριάσεις τοῦ Συμβουλίου, τὰ κεράσματα, ὁ ἔνωμοτάρχης μὲ τὸ χέρι κάθε φορὰ στὸ πηλίκιο «Τὰ σέβη μου κύριε Πρόεδρε»...

Εἶταν νὰ χάνει κανεὶς τὸ νοῦ του.

Ὁ ἄνθρωπος ἐνθουσιάστηκε μὲ τὴν ἀλλαγὴ, τὸ παλιό, κουραστικὸ καὶ καταφρονημένο ἐπάγγελμα τώρα τοῦ φαινόταν ἀποκρουστικόν. Τόσο ἀποκρουστικὸ ὥστε μιὰ μέρα τ' ἀποφάσισε:

—Τώρα ποὺ πάτησα πόδι στὸ προεδρικό, δύσκολα θὰ μπορέσει νὰ μὲ ξεκολλήσει κανεὶς.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης δικαίωσε τὶς προβλέψεις του κ' ὁ γελαδάρης, μ' ὅλη τὴν κακομοιριά καὶ τὴν ἀγραμματοσύνη του, ἀπόμεινε ἰσόβιος σχεδὸν πρῶτος ἄρχοντας ἐνοῦ ἀπ' τὰ πιδ μεγάλα καὶ προοδευτικὰ χωριά τοῦ Νομοῦ.

Στὶς λίγες μέρες ποὺ εἶχε ἐπικρατήσει τὸ κίνημα, ἡ ἐπανάσταση πέταξε ὅλους τοὺς «λαοπροβλήτους» δεξιούς Προέδρους καὶ στὴ θέση τους διόρισε δραστήριους καὶ «πιστούς» στὴ δημοκρατία ὁπαδούς της. Ἡ νίκη ὁμως τοῦ Κονδύλη τοὺς ξανάφερε πίσω θριαμβευτὲς καὶ μαζί τους ξανάφερε καὶ τὸν ἀγελαδάρη. Ἀπ' ἐκεῖ κ' ὕστερα μῆτε οἱ Λαϊκοί, μῆτε ἡ 4ῃ Αὐγούστου σκέφτηκαν νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν ἀφοῦ δὲ βρισκόταν ἄλλος τόσο πιστὸς στὸ ἀντιδραστικὸ καθεστῶς καὶ τόσο ἀδίσταχτος «ἐθνικὰ σκεπτόμενος πολιτικὸς ἀνὴρ».

Ὁ γελαδάρης σταύρωσε σφιχτὰ τὰ πόδια του στὸ σβέροκο τῆς ἐξουσίας ὅπως κείνος ὁ γέρος τοῦ παραμυθιοῦ στὸ σβέροκο τοῦ Σεβὰχ Θαλασσινοῦ.

Ἡ νεολαία τῆς ἐποχῆς δὲν εἶταν διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς νεολαίες τῶν ἄλλων χρόνων. Δημοκρατικοὶ στὴν ἀπόλυτη πλειοψηφία τους, ζωηροί, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, ζωντάνια καὶ πίστη στὶς ἀνθρώπινες ἀξίες, μὲ ἠθικὲς ἀρχὲς οἱ νέοι μας ἔκαναν τὸν περίπατό τους στὸν κεντρικώτερο δρόμο τῶν Σερρῶν καὶ συζητοῦσαν φωναχτὰ διαδηλώνοντας τὶς ἀντιθέσεις τους γιὰ τὰ τόσα τερτίπια ποὺ ἐφάρμοζαν οἱ Λαϊκοὶ κ' ὁ Κονδύλης. Ἀτέλειωτες συζητήσεις, ἐκπληχτικὲς γνώμες, προτάσεις ἀνάληψης δράσης ποὺ λίγο διάφεραν μὲ «γκαγκστερικές» ἐνέργειες, σαρχασμοί. Ἡ θέση μου μαζί τους μ' ἔκανε νὰ ντρέπομαι πολλὰς φορὰς ὅταν θέλοντας νὰ ντοκουμεντάρουν τὴν αἰσχύρτητα καὶ τὴν κατάντια τοῦ καθεστώτος, ἔφεραν παράδειγμα τὸ γελαδάρη μας.

—Θαυμάστε πρόσωπα...

Θαυῶντας τὸν ἑαυτό μου ἀδικημένο καὶ ντροπιασμένο, νόμιζα πὼς ἔπαιρνα ἐκδίκηση ἂν εἰρωνευόμουνα τὸν Πρόεδρο κ' ἀποκάλυπτα τὴν πνευματικὴ γύμνια του. Καὶ δὲν ἔχανα εὐκαιρία.

Τὶ νέα ἔχουμε, κύριε Πρόεδρε; Πὼς βλέπεις τὰ πράματα;

—Ἀχαμνὰ λίγο, ἀπὸ τότες ποὺ μᾶς ἔφαγαν οἱ γειτόνοι τὸ βοσκότοπο... ἀποκρινόταν ἐκεῖνος νομίζοντας πὼς μὲ τὴ λέξη «πράματα» ἐνοοῦσα τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, ὅπως τὰ ὀνομάζαμε στὴ θρακιώτικα διάλεκτο.

Ἦ

—Μὰ πὼς κυκλοφορεῖς μ' αὐτὰ τὰ παλιόρομχα, κοτζάμ Πρόεδρος; Μᾶς ντροπιάζεις...

Κι' ὁ κ. Πρόεδρος, εἶχε δὲν εἶχε, πῆγε κ' ἀγόρασε καινούργιο κουστούμι, ἕνα μονόχρωμο μπλὲ ζασμηρι ποὺ δὲν τὸ ξανάβγαλε ἀπὸ πάνω του, χαιμῶνα—καλοκαίρι κ' ὡς κατάντησε μουσαμῆς ἀπ' τὴ λίγδα καὶ τὶς σκόνες.

Ἄλλοτε πάλι τὸν ὑποχρεώναμε νὰ κεράσει.

—Τὶ σοὶ Πρόεδρος εἶσαι ἂν δὲν κερνάς ἀπὸ καμμιὰ φορὰ...

Μὲ τὴν εἰρωνεία, εἶχα τὴν ἐντύπωση πὼς ἔγτελοῦσα τὸ δημοκρατικὸ καθήκον μου καὶ ἔπαιρνα ἐκδίκηση.

Ἄν ὁμως περνοῦσαν ὄλ' αὐτὰ γὰ κάμποσο διάστημα, ἦρθε καιρὸς πὸν ἀποδείχτηκαν σαγλαμάρες. Ὁ γελαδάρης μᾶς κοίταγε φιλύποτα καὶ δὲ βιαζόταν ν' ἀπαντήσῃ πρὶν καλοσκεφθεῖ. Κι' ὄχι μόνον τοῦτο. Μὲ τὶς καθημερινὲς ἐπαφές του, κάθε λογῆς, ἀνακάλυψε πὼς εἶχε δύναμη τεράστια καὶ ἂν τῷθελε, μπορούσε καὶ συντρίψει μὲ τὸ μικρὸ δαχτυλάκι του κάμποσες κατοσταριῆς δασκαλάκια καὶ γιατρουδάκια σὰν ἐλόγου μας.

— Προχτὲς μὲ καλεσε ὁ Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας, ὁ Διαμαντόπουλος... Κάποιος κατάγγειλε πὼς μερικοὶ ἀπὸ σᾶς δὲν κάθονται, λέει, ἦσυχα. Νὰ μὸυ χρωστᾶτε χάρη, ἔδωσα τὶς καλλίτερες πληροφορίες. Ἐκεῖνο ὁμως πὸν ἔχω νὰ σᾶς εἰπῶ...

Τὰ χρειαστήκαμε.

Μιά ἰνδοκινέζικια παροιμία λέει πὼς «ὅταν κατεβαίνει τὸ ποτάμι, τὰ σκουλήκια τρῶνε τὰ ψάρια. Κι' ὅταν φουσκώνει τὸ ποτάμι, τὰ ψάρια τρῶνε τὰ σκουλήκια...» Καὶ κείνον τὸν καιρὸ τὸ ποτάμι εἶχε κατέβει ἐπικίνδυνα, τὰ ψάρια φοφοῦσαν. Ἐνωθᾶ κιόλας ἀσφυξία...

Τρεῖς μέρες πρὶν γίνῃ τὸ ἀριστουρηματικὸ ἐκεῖνο δημοψήφισμα τοῦ Κονδύλη, ὁ Πρόεδρος ἦρθε νὰ μᾶς συναντήσῃ γὰ νὰ μᾶς καταπλήξῃ καὶ νὰ μᾶς ἐξευτελίσει.

— Ἔερετε, κύριοι, τ' ἀποτελέσματα τοῦ μεθαιριανοῦ δημοψηφίσματος;

Κάναμε περίπατο, θυμᾶμαι, κείνη τὴν ὥρα στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ, δὺς δασκάλοι, ἓνας φοιτητῆς καὶ ἓνας ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς ἐταιρίας Παραγωγικῶν Ἔργων Μόνης Γιούλεν.

— Θὰ νικήσῃ ἡ δημοκρατία, εἶπαμε μ' ἓνα στόμα μαζί.

Γέλασε ὁ γελαδάρης, ἔγειρε κωμικὰ τὸ κορμί του μπροστά, χτύπησε τὶ παλάμες στὰ γόνατα καὶ σάρασε.

— Ἐ ρε κούνια πὸν σᾶς κούναγε...

— Γιατί, ρέ, Πρόεδρε; ρωτήσαμεν ἀπορημένοι ἀπ' τὴ σιγουριά του.

— Γιατί ἔχετε βαθειὰ μεσάνυχτα καὶ ἄς κάνετε τὸν πολύξερο, συνέχισε στὸ ἴδιο τόνο ἐκεῖνος. Καὶ ρώτησε μὲ τὴ σειρά του:

— Πόσους ψήφους νομίζεται πὼς θὰ πάρῃ ἡ δημοκρατία στὸ χωριὸ μας;

— Ἐχτὸς ἀπ' τὸ δικό σου, ὅλους τοὺς ἄλλους...

— Δόστε λοιπὸν προσοχή, εἶπε σοβαρῶντας ξαφνικά. Ὑστερα ἄρχισε νὰ ψάχνεται μὲ ἓναν τρόπο πὸν ἔμοιαζε θεληματικὰ γελοῖος, τράβηξε ἀπὸ κάποιον τσέπη ἓνα τσαλακωμένο χαρτί, παραγεμισμένο μὲ ἱερογλυφικὰ σχήματα καὶ ἀριμους, τὸ ξεδίπλωσε κοιτάζοντας εἰρωνικὰ τὰ ἔκπληχτα πρόσωπά μας καὶ ἄρχισε νὰ διαβάσει.

— Ἀπὸ τοὺς 1.150 ἔγε... ἐγγεγραμμένους στοὺς καταλόγους, ψήφισαν 1.115. Ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας τρεῖς. Ὑπὲρ τῆς βασιλείας 1.115...

Σήκωσε τὰ μάτια ἀπ' τὸ παλιόχαρτο καὶ μᾶς κοίταξε μὲ κείνο τὸ πονηρὸ βλέμμα πὸν μᾶς εἶχε συνηθίσει πιά τὸν τελευταῖο καιρὸ, ὅταν ἠθέλε νὰ μᾶς ἐξευτελίσει.

— Εἶμαι ἀγράμματος καὶ νὰ μὲ σχωρῶτε πὸν δὲν τὰ καταφέρνω τόσο καλὰ στὸ διάβασμα. Ὅμως τ' ἀποτελέσματα τοῦ δημοψηφίσματος, στὸ χωριὸ μας τὸ καλύτερο, θὰ εἶναι αὐτά.

Τὸν κοιτάξαμε παραξενεμένοι, ὕστερα χαζογελάσαμε.

— Σῶπα, τζάνεμ, δὲν γίνονται τέτοια πράματα... Σὲ παιδὸν αἰῶνα ζοῦσε...

Ἐκεῖνος ὁμως γελοῦσε μὲ τὴν καρδιά του, ἔπιανε μάλιστα μὲ δὺς χεῖρα ἀνύπαρχτη κοιλιὰ του καὶ γελοῦσε, γελοῦσε...

—Θὰ τὰ ξαναποῦμε τὴ Δευτέρα, εἶπε κι' ἀπομακρύνθηκε χαχανίζοντας πάντα. Καὶ μεῖς δὲν ξέραμε ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν πάρουμε μὲ τὶς πέτρες ἢ νὰ γελάσουμε γιὰ τὴν ἀφέλεια τοῦ ἀστείου του.

Τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς τοῦ δημοψηφίσματος μᾶς «ἔπιασε τὸ δημοκρατικό» μας κι' ἀποφασίσαμε νὰ γυρίσουμε ὅλους τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ τραγουδώντας, γιὰ προεκλογικὴ προπαγάνδα τὸν ὕμνο τῆς δημοκρατίας ποὺ τὸν εἶχαμε διδαχθεῖ στὰ σχολεῖα. Ἀρχὴ ἀρχὴ περάσαμε μπροστὰ ἀπ' τὰ καφενεῖα κι' ἀπὸ τέσσερις ποὺ κινήσαμε, ἔφτασε νὰ γίνουμε τριάντα. Οἱ φωνές μας ἀγκάλιαζαν ὅλο τὸ χωριό.

Ἄπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων
 Δημοκρατία ξεκινᾷς
 Βαστᾷς ἀξίνα στῶνα χέρι
 Καὶ στ' ἄλλο σάλπιγγα κρατᾷς...

Μᾶς παρακολούθησε ὅλη ἡ δύναμη τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς, ὁ ἐνωματάρχης δηλαδὴ κι' οἱ δυὸ χωροφύλακες, ἀπὸ μακριὰ ὅμως καὶ δίχως νὰ τολμήσουν νὰ μᾶς διαλύσουν. Ὅστερα βαρέθηκαν, μᾶς παράτησαν καὶ μεῖς συνεχίσαμε τὴ θριαμβευτικὴ μας πορεία ὡς τὸ πρωὶ ποὺ βγήκε ὁ ἥλιος.

Τὸ πρωὶ τῆς Δευτέρας ὅμως, ἀποδείχτηκε πὼς ὁ γελαδάρης εἶχε δίκιο. Τ' ἀποτελέσματα τοῦ δημοψηφίσματος, ὅπως δημοσιεύθηκαν στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες, εἶταν ἐκεῖνα περίπου ποὺ μᾶς εἶχε προφητέψει ὁ Πρόεδρος ἀπὸ τρεῖς μέρες πρὶν.

Καὶ τὴν ἀμέσως τὴν ἐπομένη Κυριακὴ, οἱ ψαλτάδες ἐψελναν γιὰ πρώτη φορὰ, ὅστερ' ἀπὸ δυὸ καὶ παραπάνω δεκάδες χρόνια τὸ «πολυχρόνιο»...

Κι' ἐγὼ εἶχα μισογίνει πολίτης δεύτερης κατηγορίας.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ

ΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ ΤΗΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ

(Διήγημα)

Πέρα κεί κατὰ τὰ μέρη τοῦ Βορριᾶ εἶναι χτισμένη μιὰ πολιτεία, ἡ πολιτεία τοῦ θρύλου. Πῶς χτίστηκε κανεὶς δὲν ξέρει. Γιὰ τὸ χτίσιμό της ὅμως δούλεψαν τεχνίτες ξακουστοί. Δούλεψαν μὲ ὄρεξι ἀλλὰ καὶ μὲ τέχνη, γιατί ἦταν ἡ πολιτεία τους, ἡ πολιτεία τῶν χτιστῶν. Γι' αὐτὸ τὴν ἔχτισαν μ' ὅλη τους τὴν καρδιά, καὶ μέχρι σήμερα κανεὶς ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς της δὲν μπόρεσε νὰ τὴν τὴν γκρεμίσει. Ὁρθώνεται μπροστὰ σ' ὄλους τοὺς ἀνέμους καὶ τὶς θύελλες, σ' ὄλες τὶς ἐπιδρομὲς καὶ τὶς κατακτήσεις, χωρὶς νὰ τὴ φοβίζουν οὔτε τοῦ ἀνέμου τὸ ξερίζωμα οὔτε τῆς θύελλας ἡ τρομερὴ καταστροφή. Χωρὶς νὰ τὴν τρομάζουν τὰ βόλια τῶν ἐπιδρομέων, χωρὶς νὰ τὴν ὑποδουλώνουν οἱ κατακτήσεις.

Πάνω ἀπ' αὐτὴν ὑψώνονται βουνὰ θεόρατα μὲ δάση χιλιόχρονα, ὅπου χιλίων εἰδῶν πουλιὰ κι' ἀγρίμια ἔχουν τὶς φωλιές τους, καὶ ποτάμια, πὺ χιλιάδες χρόνια τώρα σ' ἀτέλειωτες φορὲς κάνουν τὸ γύρω ἀπὸ τὴν πηγὴ στὴ θάλασσα κι' ἀπὸ τὴ θάλασσα στὸν οὐρανὸ καὶ πάλι στὴν πηγὴ, τὴν περιβάλλουν. Μὰ ἀπ' ὅλα τὰ ποτάμια ἓνα εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο καὶ τὸ πιὸ ξακουστό, εἶναι τὸ ποτάμι τὸ Βουβό. Ἔτσι εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Ἄδως τότε, Βωβοῦσα σήμερα. Γι' αὐτὸ ὅλοι τὸ φοβόδνται, ἀφοῦ κι' ἡ παροιμία λέει. «τὸ σιγανὸ ποτάμι νὰ φοβᾶσαι».

— Ἀλλὰ τὴν πολιτεία τοῦ θρύλου, πῶχει Ἀρχόντους καὶ Τεχνίτες διαλεχτοὺς, ἓνα ποτάμι, καὶ μάλιστα βουβό, θὰ τὴν μποδίζει γιὰ νὰ διαβαίνει ἀντίπερα;

Ἔτσι μίλησε μὲ δυνατὴ φωνὴ στὴ

συνάθροιση τῶν «Διαλεχτῶν» ὁ ἄρχοντας τῆς πολιτείας τοῦ θρύλου πρὸς τὸ λαό του. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα κελίας γρήγοροι διαλαλητάδες στάλθηκαν στὰ πέρατα τῆς χώρας γιὰ νὰ πνστοὺς ἐπιδέξιους τεχνίτες τῆς πολιτείας τοῦ θρύλου, πὺ ταξίδευαν σὲ ξένα ἔρη γιὰ νὰ χτίσουν Ἐκκλησιᾶς καὶ Ἱεράτια, ἀρχοντικὰ καὶ φτωχόσπιτα, Ἰναστήρια καὶ γιοφύρια, πῶς θάπρηνὰ ξαναγυρίσουν ὅλοι πίσω στὴν τριδα τους, γιὰ νὰ δοῦν ποιὸς ἀπ' ὅλους θάχτιζε «τὸ πέρασμα στὸ σιγανὸ ποτάμι».

Δὲν ἄργησαν νὰ φτάσουν οἱ πιὸ ξακουστοὶ τεχνίτες τοῦ τόπου. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἀποφάσιζε νὰ χτίσει «τὸ πέρασμα στὸ σιγανὸ ποτάμι». Ὅλοι ἔλεγον πῶς αὐτὸ ἓνας μονάχα θὰ μπορούσαν τὸ χτίσει, ὁ Θεοφύλακτος. Ὅχι μὴ γιατί μέχρι τώρα εἶχε πυργώσει τὰ τρητα καμπαναριὰ κι' ἀψίδες, σχετὶ καὶ τρούλους σὲ μοναστήρια καὶ ἐκκλησιᾶς, ἀλλὰ γιατί μαζί του εἶχε τεχνίτες ὄλους νιοὺς κι' ὄλους λεβέντες, καὶ διὰ πὺ ἀψηφοῦσαν τὰ ὑψηλὰ κλιμακισιᾶς τῶν καμπαναριῶν καὶ τῶν κελίων, γιὰ τὸ χατήρι τῆς ὁμορφῆς τοῦ πρωτομάστορα. Ἀφοῦ ὁ Θεοφύλακτος τοὺς ἔπαιρνε πάντα μ' αὐτὴν συμφωνία: «Θέλω τεχνίτες διαλεχτοὺς ὄχι μονάχα στὴν τέχνη μὰ καὶ σὲν μορφιά, γιατί μέσα ἀπ' αὐτοὺς θὰ δὲν λέξω τὸν ἄντρα τῆς πεντάμορφῆς τοῦ πρωτομάστορα. Ἐνα πρωτομάστορα πὺ θὰ συνεχίσει τὴν ἔργου μὰ καὶ τὴ γενιά μου».

Κι' ἀπὸ τὰ παλληκάρια καὶ τεχνίτες τοὺς καλοὺς κανεὶς δὲν εἶπ

νά πάρει ὄρκο πὼς ἦταν ἄξιος γιὰ τὴν τιμὴ ποῦ θὰ τούκανε ὁ πρωτομάστορας. Ἔτσι οἱ πιὸ λεβέντες ἀπ' τοὺς τεχνίτες μαζί με τοὺς πιὸ λεβέντες ἀπ' τοὺς φίλους τους με πρωτομάστορα τὸν Θεοφύλακτο ἄρχισαν νὰ χτίζουν στὰ θολὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ γιοφύρι ποῦ θάκανε τὸ πέρασμα στὴν πολιτεία τοῦ θρύλου πιὸ κοντινὸ καὶ πιὸ εὐκολο. Πήγαιναν ὅλοι γιὰ διπλὴ νίκη. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά με τὸ γιοφύρι τους θὰ νικούσαν τὸ Σιγανὸ ποτάμι καὶ θάχτιζαν πέρασμα γιὰ τοὺς διαβάτες, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά με τὴν τέχνη τους θὰ νικούσαν τὸν πρωτομάστορα γιὰ νὰ πάρουν τὴν ὁμορφὴ κόρη του, τὴν πεντάμορφη Μαρμαρένια.

Οἱ καμάρες τοῦ γιοφυριοῦ ὅλο καὶ γήλωναν, ὅλο καὶ κλειοῦσαν. Ἡ καλύτερη τέχνη μαζί με τὴν καρδιά τῶν νιδῶν τεχνιτῶν ἦταν ἀπάνω στὸ χτίσιμο τοῦ γιοφυριοῦ. Τὸ Σιγανὸ ποτάμι εἶχε νικηθῆ. Δὲν ἔμενε παρὰ ὁ πρωτομάστορας. Κι' αὐτὸς τοὺς εἶπε πὼς εἶχε στείλει με τὸν πιὸ πιστό του δουλευτῆ γράμμα στὴ γυναῖκα τοῦ πρωτομάστορα ναρθῆ με τὴν κόρη της, τὴν ξακουσμένη Μαρμαρένια με τὸ ἀλαβάστρινο κορμί, τὸ φεγγαρένιο πρόσωπο καὶ τὰ ὀλόχρυσα μεταξωτὰ μαλλιά της, γιὰ νὰ διαλέξουν τὸ γαμπρό. Τοὺς εἶπε μάλιστα πὼς ὁποῖος θὰ εἶχε τὴν τύχη νὰ γίνει γαμπρὸς του θὰ περνοῦσε πρῶτος πάνω ἀπὸ τὸ τελειωμένο γιοφύρι με τὴν κόρη του, καὶ ὅλοι μαζί θὰ πήγαιναν στὴν πολιτεία τοῦ θρύλου γιὰ τὸ μεγάλο πανηγύρι καὶ γιὰ τὸ γάμο.

Ὅγδόντα τεχνίτες διαλεχτοί, ὅλοι παλληκάρια ἕνας κι' ἕνας, πάσχιζαν γιὰ νὰ κερδίσουν με τὸ τραγούδι καὶ τὴν τέχνη τους τὴν καρδιά τῆς ὁμορφῆς κόρης τοῦ πρωτομάστορα. Ἀπ' ὄλους ὁμως πιὸ καλὸς καὶ στὸ σφυρὶ μὰ

καὶ στὸ σφύριγμα ἦταν ὁ Καλόσφυρας, ὅπως τὸν ἔλεγαν. Στὸ σφύριγμά του χτυποῦσε πάντα ἡ καρδιά τῆς Μαρμαρένιας, καὶ στὸ σφυρὶ του ὑποχωροῦσε πάντα ὁ πρωτομάστορας. Δὲν ἔμενε παρὰ νὰ τελειώσει τὸ γιοφύρι γιὰ νὰ περάσει πάνω ἀπ' αὐτὸ ὁμορφὴ νυφούλα ἢ Μαρμαρένια. Εὐτυχισμένος τεχνίτης ὁ Καλόσφυρας. Κι' ἡ μέρα αὐτὴ δὲν ἄργησε νάρθει.

Ὅλοι ἦταν ἔτοιμοι γιὰ τὸ μεγάλο πανηγύρι· ὁ πρωτομάστορας, οἱ τεχνίτες, οἱ Δεσποτάδες, οἱ Ἄρχοντες καὶ ὁ λαὸς τῆς πολιτείας τοῦ θρύλου.

Οἱ καμπάνες ἄρχισαν νὰ σημαίνουν ἀπ' τὴ Μητρόπολη, ἀπὸ τίς γύρω ἐκκλησιές κι' ἀπὸ τὸ Μέγα Μοναστήρι. Ἡ πομπὴ ἀπ' τὴν ἀντίπερα ὄχθη τοῦ σιγανοῦ ποταμοῦ ἄρχισε νὰ κινεῖται. Μπροστὰ ὁ Καλόσφυρας με τὴ Μαρμαρένια, νυφούλα στὸ πλάϊ του. Πίσω ὁ πρωτομάστορας με τοὺς ἑβδομηντα ἑννέα τεχνίτες, καὶ παρὰ πίσω ὁ λαός.

Εἶχαν φθάσει στὴ μέση τοῦ γιοφυριοῦ, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μεγάλη καμάρα, ὅταν ξάφνου ὁ ἥλιος σκοτείνιασε, τὸ ποτάμι θόλωσε, κι' ἕνας ἄνεμος ἄρπαξε τὸ ταιριαστὸ ζευγάρι με τὸν πρωτομάστορα καὶ τοὺς ἑβδομηντα ἑννέα τεχνίτες γιὰ νὰ τοὺς πάει μακριά, στὴν πολιτεία τοῦ θρύλου, στὸ μεγάλο πανηγύρι, στὸ γάμο.

Καὶ παρὰ πίσω ὁ λαὸς δὲν ἄκουσε παρὰ τίς καμπάνες νὰ σημαίνουν, ἀπ' τὴ Μητρόπολη, ἀπὸ τίς γύρω ἐκκλησιές, κι' ἀπὸ τὸ Μέγα Μοναστήρι.

***

Ἀπὸ τότε, σοῦ λένε, πὼς ὅταν ἀκούς τὴν καμπάνα νὰ χτυπᾷ δὲν πρέπει νὰ περναῖς πάνω ἀπὸ τὴ μεγάλη καμάρα τοῦ γιοφυριοῦ· «τὸ σιγανὸ ποτάμι νὰ φοβᾷσαι».

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

ΤΟ ΠΥΡΓΩΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ

Σύντροφοι στη ζωή και στο μόχθο ήταν κι' οί δύο και σ'άν απόμοχοι έμοιζαν από τόν ίδιο πόλεμο. Κι' όπως μάλιστα ή βασιλεία τους έπεσε λίγο μετά τήν κατοχή, τούτες οί εικασίες δέν ήταν και τόσο άπίθανες.

Κι' οί δυο δούλευαν στην ίδια «υπηρεσία» του Δήμου. Βρώμικοι, ψωραλέοι, κοκκαλιάριδες, μάζευαν τὰ σκουπίδια άπ' τήν άκρινή συνοικία από έκει πού δέν έβγαινε άκόμα τó κάρρο.

Κι' ó μπάρμπα Θρασύβουλος και τ' άλογο, ó Καρᾶς.

Άπό τόν άνθρωπο έλλειπαν δυο δάχτυλα από τó δεξι χέρι κι' από τó ζωό τó άριστερό αυτί.

Κι' οί δυο έδω βασανίζονταν στα μονοπάτια μέ τις λακούβες και τὰ κοτρώνια, έδω χαίρουνταν ανάμεσα σε πρασινάδες και λουλουδισμένες αυλές, έδω όνειροπολούσαν άγναντεύοντας πέρα τή γαλανή θάλασσα και τόν άνοιχτόν όρίζοντα.

Ένα λουλούδι τής έποχής—κατά προτίμηση κόκκινο—κοσμούσε πάντα τó ξυλωμένο πέττο του ένός κι' ένα άλλο—άδέρφι του—τó φαγωμένο μέτωπο του άλλου. Τὰ λουλούδια ήταν μπόλικα στις γειτονιές κι' ή διάθεση—δόξα σοι ό Θεός—πάντα καλή και λουλουδένια.

Έ! Τή βρώμα τή ζωή. Τι θάρρεψε πώς θά σε ρίξη στα σκουπίδια και θά σε κάνει ένα μ' αυτά; Όχι, δέ θά σε πάει κατά κεί πού θέλει εκείνη. Όχι όπως έρχεται, αλλά όπως τή στοχάζεσαι, όπως τή νοιώθεις κι' όπως τή ντύνεις έσύ. Ξεχωρίζεις άπ' αυτή ότι καλό έχει, ένα λουλούδι, ένα χαμόγελο, μιá άνάμνηση, ή έστω μιá χειμερινή σου φαντασίωση, τὰ παίρνεις μέσα σου και τὰ κάνεις κτήμα δικό σου.

Κρατᾶς ό,τι ώραίο σου πρόσφερε, ό,τι ποθοῦσες ν' άποχτήσης, ό,τι νόμιζες πώς σου ταίριαζε, τó ύψώνεις σύμβολο κι' ιδανικό και σκορπᾶς αϊγλη στις αποτένιες μέρες της, δίνοντας άξία στην άσήμαντο έαυτό σου.

... Ήσουν κάποτε και σύ...

* * *

Τ' άλογο δέν είχε μιλιά να σου ήγηθει τήν ιστορία του. Όμως έσύ, ά είχες καιρό κι' όρεξη, μπορούσες νά ήπλάσεις άλάργα.

Πάνω στα κοκκαλιάρικα καποϊτου ήταν ή στάμπα μέ καυτό σιδερένιο άριθμό. Κάπου 754 νομίζω. Αβέβαια από τόν πόλεμο θά πέρασε δόρας. Θά είδαν πολλά τὰ μάτια του έπαθε πολλά τó πεσί του. Θά κουβίσε πυρομαχικά πάνω στις άπρόσβουνοκορφές τής Άλβανίας, θά ρφτασε μέ κουραμάνες και κονσέρβες νασμένους φαντάρους. Θά μετέφερετ δέσμους και φάρμακα για τούς πλυμένους.

Θά έσυρε κανόνια. Ή πάλι μι πάνω στη ράχη του, να είχε κάποιον ρωϊκό άναβάτη και να τόν άφησεσ χιόνια και στα βράχια μαζί μέ τ' αυτί του να πιάνει για πάντα τις μικές ιαχές και τις κλαγγές των όρι. Γι' αυτό και ξαφνιάζονταν τόσο και τίναζε τρομαγμένο τó κεφάλι. Καρᾶ, γειά σου και χαρά σου μέ τó λούδι στο μέτωπο. Άκόμα τó βί τó ψομί σου λεβέντη.

Ό Θρασύβουλος όμως είχε μιá έλεγε.

Έλεγε λοιπόν κάποτε... και? όχι; Και ποιό τó περίεργο;—Μήτ ήσουν και σύ φουκαρά μου νέος ήτε; Δέν ξεκίνησες μέ όνειρα στις να κατακτήσεις κάτι, να φτάσε

που; Δὲν πάσκισης ψάχνοντας γιὰ κάτι καλύτερο; Δὲν εἶχες μάτια νὰ βλέπεις, μεράκια νὰ σὲ μεθοῦνε;—Ναί, κι' ὁ ἄνθρωπός μας, εἶχε καὶ μάτια καὶ χέρια καὶ ὄνειρα.

Ἡ ζωὴν δὲν ἔχει μόνο σκουπίδα νὰ τὰ μαζεῦεις. Ἄλλο τώρα ἂν ξέπεσες σ' αὐτά. Ὅμως κάποτε ἦσουν καὶ σύ... Ἄλλὰ τί πρᾶμα ἦσουν; Μήπως πλούσιος γιὰ νὰ καυχιέσαι; Ὅχι κάτι τέτοιο φτηνὸ καὶ συνηθισμένο. Τὸ παραμῦθι τοῦ πλούτου ὁ Θρασύβουλος τὸ περιφρονούσε κι' ἀλήθεια ἂν ἦταν ἀκόμα. Δὲν ταίριαζε στὴν ψυχοσύνθεσή του. Καὶ τί ἀξία παρακαλῶ θὰ εἶχε ἂν ἦσουν πλούσιος; Μπορεῖ νὰ τὰ βρῆκες, νὰ τὰ κλεψες, μπορεῖ νὰ σουπέσε τὸ λαχεῖο. Τόσα καὶ τόσα «μπορεῖ» χωροῦσε τὸ πλατὺ καὶ ὑποπτο θέμα τοῦ πλούτου, πὺ τίποτε δὲν πρόσθεταν στὸ ἄτομό μου.

Ἦσουν μήπως ἀνδρεῖος κι' ἔκανες κάποτε μιὰ γενναία πράξη πὺ αὐτὴ καὶ μόνη ὕψωσε τὴν ἀξία σου καὶ τὴ σφράγισε γιὰ πάντα μὲ τὸ οἰκόσημο τῆς παλληκαριᾶς; Κι' αὐτὸ τὸ περιφρονούσε. Χιλιοειπωμένα πρᾶματα, φτηνά. Ἡ παλληκαριὰ δὲν εἶναι τέχνη. Καὶ τοῦτος εἶχε μιὰ ψυχὴ ἀπόλυτα καλλιτεχνική. Ἦταν καλλιτέχνης τῆς ζωῆς, τῆς φαντασίας τοῦ μύθου.

Ἦταν ἕνας ἰδαλγός.

* *

—Καὶ πὺ λὲς κυρία...

Τ' ἄλογο ἔξυνε τὸν ψωριασμένον λαϊκὸ στὸν κορμὸ τῆς ἀνθισμένης ἀκακίας, κι' αὐτὴ τίναζε πάνω στὰ κασόνια τὰ λευκά μυρωμένα ἄνθη σπάταλα.

Τὰ σκουπίδια φάνταζαν σὰν ἄρμα σὲ παράτα ἀνθεστηρίων. Ὁ γέρος συνέλιζε.

—Καὶ πὺ λὲς κυρία, ἐκεῖνο τ' ὄλογο χρυσο δαχτυλίδι τὸ πυργωτό, τὸ φοροῦσε ἕνας πασιᾶς στὴν Πόλη. Τέτοιο δαχτυλίδι δὲν ματαφόρεσε ἄνθρωπος, γιὰ τί δὲ βρέθηκαν χέρια νὰ τὸ ξαναφτιάξουν.

Γύρω τριγύρω γιρλάντες ἀπὸ ρουμπίνια, κι' ἀπάνω τὸ διαμάντι ἄστραφτε σὰν ἥλιος. Ἦταν ἀυγερινὸς καὶ πούλια

τῆς τέχνης. Τὸ πυργωτὸ δαχτυλίδι μὲ τ' ὄνομα. Ἡ φήμη του ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν Πόλη. Ἀπὸ κέντρο, ἀπὸ τὸ Βόσπορο, ἀπὸ τὰ Πριγκηπόνησα, ἔρχονταν νὰ τὸ ἴδουν καὶ νὰ τὸ θαυμάσουν. Καμάρωνε ὁ κάτοχος μὲ τὸν ἀυγερινὸ στὸ χέρι καὶ δὲν ἔπαυε νὰ διαλαλεῖ μαζί καὶ τ' ὄνομα τ' ἀξίου τεχνίτη. Τόσες λίρες χρυσές, τόσα ρουμπίνια, σὲ κείνο τὸ μαγαζὶ ἐκεῖνος ὁ χρυσικός. Θρασύβουλο τὸνε λένε τὸν κερατᾶ.

Ἄρχισαν οἱ ἀρχόντοι νὰ πλημμυρίζουν τὸ μικρὸ μαγαζὶ μὲ τὴ μεγάλη φήμη καὶ νὰ δίνουν παραγγελίες. Ἄρχισε κι' ὁ τεχνίτης νὰ ψηλώνει τὸ νοῦ του, τὴν ἀξία τῆς Τέχνης του, κι' ὅλα μαζί νὰ φτάνουν στοὺς αἰθέρες καὶ νὰ περπατοῦν στὰ σύννεφα.

Κάρφωσε καὶ μιὰ ταμπέλα πάνω στὴν πόρτα «Χρυσοχοεῖον τὸ Πυργωτὸ Δαχτυλίδι» καὶ τὸ στενὸ σοκάκι ἔλαμψε ξαφνικά.

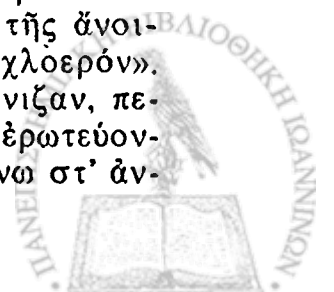
—Μετὰ χαρᾶς νὰ σᾶς φτιάξω τὰ δαχτυλίδια, σὰν κι' αὐτὸ, ἀκόμα καλύτερα, ἀλλὰ μοῦ χρειάζεται, τόσος καιρὸς, τόσο χρυσάφι τόση ἔμπνευση.

Τέχνη εἶναι αὐτὴ, δὲν εἶναι δουλειά. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι στολίδι τοῦ κόσμου τούτου, εἶναι ἀστὲρι τ' οὐρανοῦ.

Ἄκουγαν οἱ ἄνθρωποι μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα καὶ κουβαλοῦσαν χρυσάφι, γιὰ νὰ τὸ μεταβάλει τοῦτος ὁ ἀξίος τεχνίτης σὲ φωτεινὰ ἀστέρια. Ὅμως κάπου ἐκεῖ, ἀθέατη ἀνάμεσα σ' ὅλους ἔστεκε κι' ἡ μοῖρα κι' ἄκουγε κι' ἔβλεπε κι' αὐτὴ. Φθόνησε; Νευρίασε; Θέλησε νὰ τὸν ταπεινώσει γιὰ τὴν περιφάνεια του; Γιατὶ τὼκανε ἡ ἄτιμη;

* *

—Ἄντε καλὲ σκουπιδιάρη πὺ σ' ἔφαγε ἡ λίμα, τέλειωνε νὰ μαζέψεις καὶ τοῦτο, βρώμισε ὁ τόπος. Ἐνα ψόφιο γατάκι σκουλικιασμένο, περίμενε τὴ σειρά του στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ξαπλωμένο πάνω στὸ πράσινο χορταράκι καὶ στὰ εὐωδιασμένα, χαμωμήλια τῆς ἀνοιξίτης, παραδεισιακά, «εἰς τόπον χλοερὸν». Γύρω του χρυσόμυγες ζουζούνιζαν, πεταλοῦδες μ' ἐξωτικά φτερά ἐρωτεύονταν, μικρὰ ἑαρινὰ ἔντομα, πάνω σι' ἄν-

θουλάκια τρελλόπαιζαν, ὅλοι ἐν χορῶ καὶ ἀγαλλιάσει, κάτω ἀπὸ τὸν λαμπερὸ ἥλιο, σύνθεταν τὴν πολυχορδὴ καὶ πολύτροπη συμφωνία τῆς πλάσης.

—Καὶ ποῦ λές κυρία—κι' ἔδειχνε τὰ σακατατεμένα χέρια του μὲ τὰ μαῦρα νύχια—τοῦτα τὰ χέρια ἔφτιαχναν μιὰ φορά κι' ἕναν καιρὸ, λογιῆς, λογιῆς τζοβαίρια, νὰ χάνεται ὁ νοῦς σου.

Ποῦ νὰ εἶχες καὶ σὺ ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα. Πολὺ θὰ σοῦ πῆγαινε.—

—Καλὰ θὰ ἦταν ἀλλά...—Τέλος πάντων.

Μιὰ μέρα πῆγε πάλι ὁ πασιῦς:—Ἄκουσε ἴδω μάλιστα. Τέτοιο δαχτυλίδι δὲν θὰ κάνεις σὲ κανέναν ἄλλον. Θὰ τῶχῳ μόνον ἐγώ. Πᾶρε πόσα γρόσια θέλεις καὶ πὲς πὼς δὲν μπορεῖς. Ἄλλοι-ὡς θὰ σοῦ κόψω τὰ χέρια—.

—Κρᾶτα τὰ γρόσια σου ἄρχοντά μου κι' ἡ τέχνη μου δὲν πουλιέται, οὔτε ψευτίζει. Ἄλλο τέχνη κι' ἄλλο παράδες. Τὸ πρῶτο τῶχῳ ἐγώ καὶ δὲν τ' ἀλλάζω μὲ τίποτε. Τὸ δεύτερο τῶχῳ ἐσὺ καὶ χάρισμά σου—.

—Μὴν εἶσαι Τζάνουμ τόσο φαντασμένος κι' ὁ θεὸς δὲν τὰ θέλει κάτι τέτοια νταϊλίκια—.

—Πῶς; Τὰ δάχτυλα μάλιστα, σοῦ τᾶκουε ὁ παπᾶς στὴν πόλη;

* *

Ἡ μυρουδιά ἀπὸ τὸ γατί, ὅπως τῶριχνε στὸ κασόνι, ἔπνιξε τὸν ἀέρα. Ἐνα σκουλικάκι πετάχτηκε καὶ καρφώθηκε κουλουριασμένο στὸ κόκκινο τριαντάφυλλο ποῦ ἀνέμιζε—σημαία χαρούμενη—στὸ μέτωπο τοῦ ἀλόγου καὶ φάνταξε ἴδιο σάν κεφαλάκι μαργαριταρένιας καρφίτσας.

Αὐτὸ τὸ «μάστορη» ὅταν τᾶκουγε, ἤξερα πὼς τὸν ἔκοβε στὰ δύο. Ἐπεφτε καὶ καρφώνονταν ἴδιο μαργαριταρένια καρφίτσα στὰ φύλλα τῆς καρδιάς του.

—Ὅχι. Ὁ πασιῦς δὲν ἔφτασε κι' αὐτόν. Γιὰ φοβέρα τῦλεγε. Ἡ μοῖρα ὅμως δὲ δίστασε νὰ φτάσει. Τὰ πλήγωσε μὲ τὴ ρόδα τῆς δουλειᾶς κι' αὐτὰ—μηστύριο πρᾶμα—σάπισαν κι' ἔπεσαν μόνα τους.

—Κι' ὕστερα μάλιστα;

—Τι ὕστερα; Δὲν ἔχει τίποτε ὕστερα.

Ἡ τέχνη τέτοια ποῦ τὴν κάτεχε αὐτὸς καὶ τέτοια ποῦ τὴν ἤθελε δὲ γίνονταν μὲ μισὸ χέρι. Τὰ παρακατιανὰ ἦταν γιὰ τοὺς ἄλλους. Κι' ἀπ' αὐτοὺς εἶχε μπόλικους ἢ πόλη.

Αὐτὴ—νὰ ποῦμε—ἔφτασε στὸ κοριφωμά της. Κι' αὐτὴ τὸν ἐκδικήθηκε γιὰ τὴν ἀλαζονικὴ του κατάστασι. Ξεπέρσε τὰ ὄρια καὶ περηφανεύτηκε πολὺ. Ὡς αὐτοῦ καὶ μὴ παρέκει... Δὲν ἔχ' ἄλλο σκαλοπάτι πιὸ πάνω. Κάθησε ἢ θέλεις χαμηλότερα ἢ φύγε.

Κι' ἔφυγε. Ἐφυγε ἀπὸ τὴ σκληρὴ ἐξουσία τῆς τέχνης ποῦ τὴν εἶχε κάνει καύχημα καὶ μοῖρα.

Ἦρθε ἐδῶ ἄγνωστος, φτωχὸς ἀπισμένος μὲ μιὰ πίκρα στὴν καρδιά— ἕνα δαχτυλίδι στὴν ὄνειροπόλα σκέψι, ἀρραβῶνα παλαιά, μὲ τὸ ἰδανικὸ πὺ κάποτε—ἔστω καὶ μὲ τὴ φαντασία—τᾶκανε δικό του.

—Καὶ ποῦ λές... ἐγὼ ποῦ μὲ βλέπετε ἡμουν ὁ πρῶτος χρυσικὸς τῆς πόλης. Δὲν μὲ πιστεύεις; Πᾶνε καὶ ρῶτα. ἢ μὲ θυμοῦνται ἀκόμα.

—Δὲ ὑπάρχει λόγος, μάλιστα. Γιὰτι νὰ μὴ σὲ πιστέψω; Κάτι ξέρω ἐγὼ ἀπὸ φιλοδοξίες, ἀπὸ τέχνη—πᾶ νάθεμά την μ' ὁποιαδήποτε μορφὴ πὸ τοὺς λάτρεις της. ἀπὸ τὰ θύματά της καὶ κάτι γιὰ τοὺς ἰδαιλοὺς τῆς ζωῆς.

Πάλι καλὰ ποῦ σὲ σένα ἄφησε ἕνα χρυσὸ δαχτυλίδι νὰ στολίζει τὴν ζερὴ ζωὴ σου.

Τὰ ὄνειρά σου πέταξαν ψηλά, ἢ πονετικά καὶ καλόβουλα, σοῦ ἔστειλε ἕνα μαγικὸ μήνυμα ἀπὸ τὸ ἰδανικὸν τὸ ἀντάμωσαν ἐκεῖ, στὴ σφαῖρα τῶν πραγματοποιήτων πόθων.

Ναί, ἦσουν ἕνας γνήσιος καλλιγνης. Σὲ γνωρίζω καὶ σὲ σέβομαι—

* *

Οἱ δύο σύντροφοι τοῦ μόχθου, ἢ πόμαχοι τῆς ζωῆς, ποῦ δούλευαν ἢ ἴδια ὑπηρεσία τοῦ Δήμου, ζεκινῶν πάλι γύρα στὶς γειτονιὲς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ χρέος τους. Τὰ κασόνια μὲ τὰ κίτρινὰ πίδακα καὶ τὰ λευκά ἀνθη τῆς ἀκρί-

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΓΙΑ ΕΝΑ "ΠΥΡΣΙΝΕΛΛΕΙΟ,, ΙΔΡΥΜΑ

Μιά και τὸ ζήτημα τοῦ Δημαρχιακοῦ Μεγάρου, ἔτσι πού ἦρθαν—κακῶς, κατὰ τὴ γνώμη μας—τὰ πράγματα, συνυφάνθηκε μὲ τὴν ἐκτέλεση τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Πυρσινέλλα, τὸ πρόβλημα τῆς ἀνέγερσης μιᾶς μεγάλης καὶ πρωτότυπης Πνευματικῆς Στέγης στὰ Γιάννινα ἐπανέρχεται τώρα στὴν ἐπικαιρότητα. Πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια, θεώρησα καθῆκον μου νὰ ἐκθέσω, μακρὰ ἀπὸ κάθε πολιτικὴ τοποθέτηση, τὶς ἀπόψεις μου πάνω στὸ θέμα αὐτὸ (ἀρθρογράφησα σχετικὰ στὴν ἐφημερίδα «Πρωϊνὸς Λόγος»). Δυστυχῶς, τὰ πράγματα, πού, στὸ μεταξύ, ἔχουν μεσολαβῆσει, ἐδικαίωσαν ἐκείνους τοὺς φόβους (συσχέτιση τῆς κληροδοσίας μὲ χρονίζοντα θέματα τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς Δημοτικῆς δραστηριότητος) πού ἐκφράσαμε τότε. Καί, τώρα, πού τὸ ζήτημα τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ κληροδοτήματος, σύμφωνα μὲ τὴν θέληση τοῦ εὐεργέτη, ξανασυζητεῖται—ἔστω καὶ μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ Δημαρχιακοῦ Μεγάρου—νομίζομε πὼς δὲν θὰ εἶναι ἄσκοπο νὰ ἐπαναλάβουμε ἐκείνες τὶς ἀπόψεις μας, τροποποιημένης, φυσικά, ἀνάλογα μὲ τὴν ὑπάρχουσα τώρα πραγματικότητα. Γιατί, ἂν θέλουμε νὰ κρατήσουμε τὸ ζήτημα τοῦτο ἔξω ἀπ' τὶς «ἐπ' εὐκαιρία» συναρτήσεις του μὲ τὶς ἄλλες ἀνάγκες, πού ἀντιμετωπίζει ὁ Δῆμος μας, δὲν ἔγινε στὸ μεταξύ καὶ τίποτε πού ν' ἀνατρέπει ἐκ βάθρων τὶς ἀπόψεις μας ἐκείνες. Πάντοτε, ἐπιμένουμε, πὼς οἱ ἀνάγκες γιὰ ἓνα αὐτόνομο, πρωτότυπο καὶ ἰδιόρρυθμο πνευματικὸ πανηπειρωτικὸ ἴδρυμα εἶναι καὶ σήμερα οἱ ἴδιες πού εἶταν πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια.

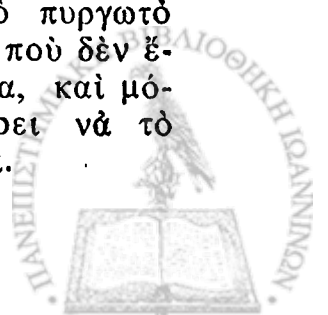
Λοιπὸν, πιστεύαμε καὶ πιστεύομε, πὼς ὁ Δῆμος, ἐνισχύοντας τὴν κληρονομιά τοῦ Πυρσινέλλα, ἔπρεπε νὰ προσφέρει ἓνα ἀπ' τὰ κεντρικὰ οἰκόπεδα, ὅπου νὰ χτίζονταν ὄχι τὸ Δημαρχεῖο, ἀλλὰ ἓνα πνευματικὸ κέντρο. Στὸ κέντρο αὐτό, πού θὰ γίνονταν μὲ ἀρχιτεκτονικὸ χαρακτῆρα ἠπειρωτικὸ καὶ σύμφωνα, ἀπ' τὴν ἄποψη τῆς χρησιμοποίησής του, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς διαθήκης τοῦ Πυρσινέλλα, νὰ συγκεντρώνονταν ὅλη ἡ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ δραστηριότητα τῆς πόλης. Ἐκεῖ, νὰ στεγάζονταν μόνιμα μιὰ μεγάλη αἴθουσα, πού νὰ εἶταν κατάλληλη γιὰ συναυλίες, γιὰ θέατρο καὶ γιὰ διαλέξεις, ἄλλη μιὰ, ἐπίσης ἀξιόλογη καὶ πολυδάπανη, γιὰ μιὰ μόνιμη ἐκθεση λαϊκῆς ἠπειρωτικῆς Τέχνης καί, ἀκόμα, μιὰν ἄλλη τρίτη αἴθουσα, πού θὰ χρησίμευε γιὰ πνευματικὸ ἐντευκτήριο. Τὸ ἴδρυμα τοῦτο, ἔχοντας ἀνεξαρτησία ὡς πρὸς τὴν διοίκηση (ὀργανισμὸς ἢ κάτι παραπλήσιο) καὶ τὰ οικονομικά, ν' ἀποτελοῦσε μιὰ ξεχωριστὴ πνευματικὴ ὄντοτητα ὄχι μονάχα μέσα στὴ ζωὴ τῆς πόλης, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὸν τόπο μας.

Ὅσο γιὰ τοὺς πόρους, πού θὰ χρειάζονται γιὰ τὴν λειτουργία καὶ

βροντοῦσαν καὶ χόρευαν στὴ ράχη τοῦ ἀλόγου μὲ τὸν ἀριθμὸ στὰ καπούλια καὶ τὸ κομμένο αὐτί.

Πίσω ἀκολουθοῦσε ὁ μπαρμπα Θρασύβουλος—καλὴ του ὦρα—μὲ τὸ κόκ-

κινο ρόδο στὸ πέττο καὶ τὸ πυργωτὸ δαχτυλίδι στὴν ψυχὴ, τέτοιο πού δὲν ἔφτιαξαν ποτὲ ἀνθρώπου χέρια, καὶ μόνον ἡ πλάστρα φαντασία ξέρει νὰ τὸ σμιλεῦει τόσο ἀριστοτεχνικά.

για την παραπέρα ανάπτυξή του, πιστεύω πώς, αφού γίνονταν πρώτα τό ἴδρυμα τοῦτο, αὐτοὶ θὰ ἐξευρίσκονταν κατόπιν. Στὴ χώρα μας, πού ἡ φωτεινὴ ἱστορία τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν ἔχει δημιουργήσει—εἰδικώτερα στὴν Ἑπειρο—μιὰ εὐκλεῆ παράδοση πού ἀνεβάζει πολὺ ψηλὰ τὸν ἄνθρωπο, θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν πολλὰ τέτοια ἴδρύματα, ὥστε νὰ μὴ μένουν στὴν πορεία τῶν χρόνων, ἀδικαιώτως αὐτὲς οἱ ἐξάρσεις. Κι' ἐδῶ, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιταγῆς, θὰ πρέπει νὰ πιστεύουμε πώς, τὸ ἴδρυμα τοῦτο («Πυρσινέλλειο», ὡς ποῦμε κάτι πού ἀκόμα, δυστυχῶς, δὲν ἔγινε), θὰ εἶχε καὶ τὴν κρατικὴ ἀντίληψη καὶ τ' ἄλλα τόσα στηρίγματα πού προσφέρει, σχεδὸν κατὰ προνομία, ἢ μέχρι τὶς μέρες μας ζῶσα εὐποιῖα τῆς Ἑπείρου. Μάλιστα, οἱ προτάσεις μας αὐτὲς πιστεύω, πώς, εἰδικώτερα τώρα, θὰ ἐπαιρναν ἀκόμα πιὸ εὐρύτερη βάση. Γιατί, θὰ ἐπροσέφεραν, χωρὶς ἄλλο, ἓνα «ἔδαφος» εὐκαιρίας καὶ γιὰ τὶς προθέσεις τῆς Κυβέρνησης νὰ δημιουργήσει, στὰ κυριώτερα ἀστικά κέντρα τῆς ὑπαίθρου, μεγάλες ἐστίες πνευματικῆς καὶ θεατρικῆς ζωῆς. Γι' αὐτὸ, μιὰ τέτοια προσπάθεια, πού, ἐνῶ θ' ἀποσκοποῦσε στὸ ν' ἀξιοποιήσει, κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, τὴν κληροδοσίαν τοῦ ἀειμνήστου εὐεργέτη, θὰ προκαλοῦσεν, ἐν ταυτῶ, καὶ τὶς ἀληθινὰ μοναδικὰς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ὑποχρετικὴν ὑποστήριξη τοῦ κράτους, πᾶρμα πού, ὅπωςδήποτε, θὰ εἶχε νὰ συμβάλει στὴν ἀνάπτυξη, αὐτῆς τῆς σωτήριας κίνησης, καὶ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς χώρας μας.

Κάτω ἀπ' τὸ νέο πρίσμα (πού ἐκθέσαμε παραπάνω), νομίζω πώς πρέπει νὰ ἐπανεξετασθεῖ, ὅσο εἶναι ἀκόμα δυνατόν, τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἐγραψα, συνοπτικά, τὶς ἀπόψεις μου αὐτὲς, χωρὶα καμμιά πρόθεση ν' ἀντιδικήσω οὔτε μετὰ τὴν Δημοτικὴ Ἀρχή, οὔτε νὰ δώσω ἀφορμὴ γιὰ συζητήσεις πού θὰ εἶναι ἐξω ἀπ' τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν καλύτερη ἀξιοποίηση τῆς κληρονομίας τοῦ Πυρσινέλλα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΙΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ 'ΝΑΙ Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΜΑΣ ΓΛΩΣΣΑ

Ἐπισημ. «Ἑπειρο. Ἐστία»

Ὅτι πρέπει νὰ ζωμε μιὰ μόνο γλῶσσα, στὴν ὁποία ὅλοι νὰ γράφωμε, εἶναι τόσο αὐτονόητο, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται κανὴν συζήτηση. Καὶ ὅμως σὲ μᾶς τοὺς Ἑλληνας συμβαίνει τὸ ἀντίθετο.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅσο καὶ ἂν τὰ τελευταῖα χρόνια πῆρε κάποιον καλὸ δρόμο μετὰ τὴν καθιέρωση τῆς λεγόμενης δημοτικῆς στὰ λογοτεχνικά κείμενα, τόσο ἀπ' αὐτοὺς πού ἀπομοναχοῖ τους πῆραν τὸν τίτλο τοῦ «λογοτέχνη», ὅσο καὶ κυρίως ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀναγνωρισμένους σὰ συγγραφεῖς, σὰ λόγιους, σὰ φίλους καὶ μελετητὲς τῶν «γραμμάτων», ὥστόσο κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ εἰπεί πὼς λύθηκε ριζικά· κάθε ἄλλο μάλιστα. Καὶ οἱ λόγοι εἶναι πολλοί:

Πρῶτο-πρῶτα τὸ σχολεῖο, ἢ «Παιδεία». Δὲν μπόρεσε δυστυχῶς ἀκόμα τὸ Κράτος νὰ ἐπιβάλλει γενικὰ σὰν κύρια γλῶσσα τὴν Δημοτικὴν στὸ Σχολεῖο.

Ἐπειτα, εἶναι ἀκόμα πολλοί, παραπολλοὶ (ἀπ' αὐτοὺς πού ὁ πολὺς λαὸς τοὺς λέει «γραμματιζόμενους», ἄλλοι «σχολαστικούς» καὶ ἄλλοι «λογιώτατους») πού ἐπιμένουν καλὰ καὶ

σώνει ἄλλη γλῶσσα νὰ μιλοῦν καὶ ἄλλη—καθαρεύουσα κι' ἀκόμα τὴν ὑπερκαθαρεύουσαν— νὰ γράφουν. Ἀφήνω πού μερικοὶ ἀπὸ δάσκαλοι μεταχειρίζονται τὴν τελευταία τούτη καὶ ἐπισημ. οὐμία τους!!

Στὰ ἐπιστημονικά, ἐξἄλλου, συγγράμματα πολλῶν λογίων, Καθηγητῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν λεγόμενων «εἰδικῶν» δὲν γίνεται ἐπὶ μόνον τῆς καθαρεύουσας χρῆση. Ποῦ αὐτῆς—τὰ τελευταῖα χρόνια—ἐμφανίζεται, ἐὰν ἀλήθεια, καὶ κανὴν βιβλίον τοὺς γραμμένον ἐπὶ δημοτικῆ, καὶ μάλιστα καλογραμμένον. Εἶναι καλὴ ἀρχή. Δὲν κόβεται τὸ ζήτημα καὶ μετὰ μαγαῖρι. Ἡ γλῶσσα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐλίσσεται. Ὁ καθεὶς ἀπὸ μᾶς τοὺς καλῶς βλέπει ποῖα ἦταν ἐδῶ καὶ πενήντα λογοῦσες χρόνια τούτη καὶ ποῖα εἶναι σήμερον.

Ὁ κύριος ὅμως φταίχτης γιὰ τὴν διαίρεσιν αὐτήν, γιὰ νὰ μὴν τὴν ποῦμε πολυγλωσσία καὶ τούτη ἦταν—δὲ θέλει ρώτημα—τὸ Σχολεῖον ἐλαττωματικὴ Παιδεία μας. Ἀποκεῖ ξεκινᾷ τὸ κακό, γιὰ τὸν μαθητὴν, ἀντὶ ν' ἀπασχολῆται μὲ τὴν ἀσπαστικὴν γλῶσσαν, χάνει πολὺν καιρὸν μετὰ τὸ νὰ μάθῃ τὴν καθαρεύουσαν καὶ τὴν Ἀρχαίαν.

Μὰ, θὰ μοῦ πῆτε: Πῶς, δὲν πρέπει νὰ δασκώμαστε οὔτε τὴν ἀρχαίαν, τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων μας; Νὰ μὴν ἐνωτιζώμεθα τὴν φῆσιν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας;

Πιστεύομε πώς ναί· τὴν «ἀρχαίαν» φωνικά, πρέπει νὰ τὴν μαθαίνωμε· ὄχι ὁμῶς καὶ νὰ χάνει ὁ μαθητὴς τόσες ὥρες, ὅπως σήμερα, γιὰ τὴν ἐκμάθησίν της. Κι ἀκόμα νὰ διδάσκειται τοῦτη πλεῖστον στὰ θεωρητικὰ σχολεῖα καὶ λιγότερες ὥρες στὰ πρακτικὰ. Ὅσο γιὰ τὶς ἔννοιες τῶν σοφῶν προγόνων μας, ποὺ περιέχουν τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα, τοῦτες—ἀν θέλωμε νὰ μὴν κρυβώμαστε πίσω ἀπὸ τὰ δάχτυλά μας—ἀποκλειστικὰ μόνο μὲ καλὲς λογοτεχνικὲς μεταφράσεις στὴ δημοτικὴ μας εἶναι δυνατὸ νὰ τὶς ἀφομοιώνωμε καὶ νὰ τὶς κάνωμε κτῆμα-μας. Καὶ πρέπει τοῦτο νὰ γίνεται σ' εὐρεία κλίμακα.

Νὰ μὴν ἔχουν ὁμῶς, ἄραγες, κι' αὐτοὶ ποὺ διευθύνουν τὰ τῆς Παιδείας μας τὰ ἐλαφροντικὰ τοὺς, γιατί δὲν καθιέρωσαν ἀκόμη γενικὰ τὴ Δημοτικὴ μας γλῶσσα στὰ σχολεῖα; Ἡ ἀπάντησι πρέπει νὰ εἶναι ναί· ἔχουν. Εἶναι τὸ ὅτι τοῦτη γράφεται σὲ χίλια δυὸ καλοῦπια καὶ μὲ κάποια δυστυχῶς προσπάθεια ἀπὸ μερικοὺς ἀπὸ μᾶς νὰ τὴν χαλνοῦμε καὶ νὰ τὴν χωριατεύωμε τόσο, ποὺ μερικὲς κάποτε λέξεις, ἀκόμα καὶ φράσεις νὰ μὴν τὶς καταλαβαίνει καὶ ὁ ἴδιος ὁ λαὸς μας, ὅταν τὶς διαβάσει.

Δὲν μιλάω, βέβαια, σημειώνοντας τοῦτο, γιὰ τοὺς γλωσσικούς, τοπικούς, ἰδιοματισμούς. Ἐπιῶτοι, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι χαριτωμένοι. Πρέπει ὁμῶς νὰ γράφονται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸν διάλογο, ἀνάλογα μὲ τὸ ἀπὸ ποῦ κατὰγεται τὸ πρόσωπο ποὺ κουβεντιάζει, ἢ μόρφωσι ἔχει, ποῦ εἶναι τὸ ἐπάγγελμά του, ΚΑΙ ἐφόσον ὁ λογοτέχνης κατέχει καλὰ τοὺς ἰδιοματισμοὺς τούτους καὶ δὲν προσπαθεῖ νὰ φτιάκει μόνους του τεχνητοὺς τέτοιους, δικούς του. Γι' αὐτὸ ὁ γέννημα καὶ θρέμμα λογουχάρη Ἀθηναῖος καλὸν εἶναι νὰ μὴν καταπιάνεται μ' αὐτούς.

Ἀντιζηροῦμε, λοιπόν, καὶ μὲ τὴν καθιέρωσι τῆς Δημοτικῆς ἄλλο βᾶσανο, ἄλλη δυσκολία: τὴν πολυγραφία της.

Ποῖο, λοιπόν, ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη της πρέπει νὰ ὀρισθεῖ γιὰ τὸ γράψιμο;

Ἡ ἀπάντησι νομίζω ὅτι εἶναι: Κατ' ἀρχὴν νὰ γράφωμε ὅπως μιλάμε.

Μὰ, θὰ μοῦ πῆτε, ἄλλοιὼς «μιλάτε» σεῖς, ἄλλοιὼς «κουβεντιάζει» ὁ ἄλλος κι' ἄλλοιὼς «κρένει» ἐκεῖνος.

Σωστὸ εἶναι τοῦτο. Καὶ ἀπαντᾶμε: Νὰ καθιερωθεῖ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ μιλιέται στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τὸ λαὸ τῆς Ἀθήνας, τὸν γέννημα καὶ θρέμμα Ἀθηναῖο. ἔννοεῖται. Τέτοια γλῶσσα παραδείγματος χάρι, βελτιωμένη φωνικά—ἀκόμα καλλίτερα τοῦτο, γιατί ἐκεῖ θὰ φτάσει τοῦτη σύντομα—εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ μεταχειρίζονται ὀρισμένοι λόγιοι λογοτέχνες στὰ ἑβδομαδιαῖα ἄρθρα τοὺς, στὶς καθημερινὲς ἐφημερίδες τῆς Πρωτεύουσας.

Λοιπὸν ἡ γλῶσσα ποὺ μιλιέται στὴν Ἀθήνα, στὸ δρόμο, στὰ μαγαζιά, στὰ καφενεῖα της ἀπὸ τοὺς γνήσιους Ἀθηναίους κι' ἀπὸ κείνους ποὺ ζοῦν πολλὰ χρόνια σὲ δαύτη, αὐτὴ εἶναι ἡ καλλίτερη λαλουμένη γλῶσσα. Σ' αὐ-

τὴν νὰ προσπαθοῦμε ὅλοι μας σιγά-σιγά νὰ προσμοσοῦμε. Αὐτὴν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὡς πρότυπο τῆς Δημοτικῆς ὅσοι γράφομε. Ἄλλωστε ἡ Ἀθήνα πάντοτε, ἀπ' ὅτου μιλιέται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα—εἶναι ἱστορικὰ βεβαιωμένο τοῦτο—ξεχώριζε γιὰ τὴν καλλίτερη λαλιά της. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς τοὺς «χωριάτες» δὲν τὸ ἀντελήφθηκε τοῦτο, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ πάτησε τὸ χῶμα τῆς Ἀθήνας;

Θυμοῦμαι, ὅταν ἐδῶ καὶ (ἀλλ' ἄς μὴν τ' ἀναφέρω καλλίτερα πόσα) χρόνια πρωτοπῆγα γιὰ σπουδὲς στὴν Ἀθήνα, τί ἐντύπωσι μού εἶχε κάνει ἡ ὀμιλία τῶν συνομηλικῶν μου παιδιῶν, ποὺ κατὰ πρότυπον συνναστράφηκα ἐκεῖ. Σὰ μουσικὴ χτυποῦσε τοῦτη στ' αὐτιά μου! Κι' ἔλεγα μέσα μου—ἐγὼ ὁ ὀρεσίβιος Ἀθαμᾶν—(Ἰδέστε τον στοὺς διαλόγους τοῦ πρώτου μου μυθιστορήματος «Ματωμένη Ἀνάστασι» πὼς μιλάει τοῦτος). Ἄχ! Νὰ μπορούσα κι ἐγὼ νὰ μιλάω σὰν τὰ παιδιὰ τῆς Ἀθήνας.

***

Μερικοὶ ἀπ' τοὺς λίγους κριτικούς ποὺ μού ἔκαμαν τὴν τιμὴ νὰ διαβάσουν τὸ πρῶτο μου βιβλίον ποὺ τόλησα νὰ βγάλω, μὲ κατηγοροῦσαν, καλοπροαίρετα βέβαια, (κριτικοί, νὰ συνεννοοῦμαστε, ἀπ' τὴν περιφέρεια ποὺ ζῶ, γιατί οἱ ἄλλοι τῆς Ἀθήνας, ἐξὸν δύο, ποὺ νὰ καταδεχτοῦν ν' ἀπασχοληθοῦν μὲ μᾶς τοὺς Ἐπαρχιωτῆς!), μερικοὶ, λέγω, μὲ κατηγοροῦσαν, ὅτι δὲν μεταχειρίσθηκα «ἀμιγῆ» δημοτικὴ γλῶσσα στὸ μυθιστόρημά μου τοῦτο, ἀλλὰ ἔχωσα ἀνάμεσα καὶ λέξεις τῆς καθαρεύουσας (λές κι' εἶταν τοῦτες μολυσμένες) καὶ ὅτι διέπραξα τὸ σφάλμα τοῦτο γιατί, λέει, σὰν ἀρχαῖος σὲ κείμενο μακρὸν, ὅπως εἶναι τὸ μυθιστόρημα, δὲν μπόρεσα νὰ ξαγκιστρωθῶ τέλεια ἀπ' τὴν καθαρεύουσα.

Ἐ, λοιπὸν, ὄχι. Τὸ ἔκαμα καὶ ἐξακολουθῶ νὰ τὸ κάνω τοῦτο ἐνσυνείδητα, γιατί πιστεύω πὼς καθῆκον ὅλων μας, ὅσοι πιάνομε τὴν πέννα, εἶναι νὰ τὴν καλλιτερεύωμε καὶ νὰ τὴν πλουτίζωμε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας, ποὺ εἶναι ἀναντίρροπα φτωχὴ σὲ λεξιλόγιον.

Ἐποστηρίζω δὲ καὶ πὼς ἅμα μὴ λέξι τῆς καθαρεύουσας, ποὺ πολὺ καλὰ τὴν καταλαβαίνει ὁ λαὸς καὶ τυχαίνει νὰ εἶναι πλησιέστερη γραμματικὰ πρὸς τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ συνεπὲς γνησιώτερη ἀπ' τὴν ἄλλη τὴν παρόμοια, ποὺ μεταχειρίζεται συνήθως ἐκεῖνος, ἔχω, λέγω, τὴ γνώμη, ὅτι πρέπει νὰ τὴν προτιμᾶμε. Λίγο-λίγο θὰ ἐπικρατήσει μὲ τὸν καιρὸ ἐτούτη, ἢ γνησιώτερη.

Ἐποστηρίζω καὶ τὸ ἄλλο, τὸ σπουδαιότερον: Ὅτι δηλαδὴ ὀρισμένους λέξεις καὶ φράσεις τῆς καθαρεύουσας, ἀντίστοιχες τῶν ὁποίων δὲν διαθέτει ἡ καθομιλουμένη—καθὸ φτωχὴ εἶπαμε σὲ λεξιλόγιον—εἶναι ἀνάγκη καὶ πρέπει νὰ τὶς μεταφνεύωμε ὀλοσούσωμε στὴ δημοτικὴ καὶ ὅταν γράφομε καὶ ὅταν μιλοῦμε. Θὰ γίνουν σιγά-σιγά ἔτσι κτῆμα της. Ὑστερα, ἀποφεύγωμε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ τὶς περιφράσεις ποὺ εἴμαστε ἀναγκασμένοι κάποτε νὰ κάνομε γιὰ νὰ ἀποδώσωμε τὴν ἔννοια ποὺ θέλομε.

Σάν χτυπητό παράδειγμα φέρω: τὸ πῶς; λοχουγάρη, θὰ γράφωμε στὴ Δημοτικὴ αὐτὸ πού ἐννοοῦμε μὲ τὸ ἐπίρρημα «ἀσκαρδαμυκτί!» Τὸ «κατάματα» δὲν ἀποδίδει τέλεια τὴ σημασία του, γιατί δὲν ὑποννοεῖ καὶ ἀκούνητα τὰ βλέφαρα. Εἴμαστε, λοιπόν, ἀναγκασμένοι νὰ τὸ ἀποδώσωμε περιφραστικά: π.χ. «τὸν κῦτταζε κατάματα, ἔχοντας ἀκούνητα τὰ ματόκλαδα». Θὰ μὲ ρωτήσετε: Νὰ βάλωμε λοιπόν τὸ ἀσκαρδαμυκτί; Καὶ γιατί ὄχι; Μήπως σήμερα καὶ τὸ ποῖο χωριατόπουλο παιδί στ' αὐτοκίνητα δὲ λέει: «πήραμε καὶ θ' ὀδὸν ἕνα ἐπιβάτη» ἢ «τέρμα κύριοι» ἢ «ἐν τὰ ξει» κλπ.;

Ὅλες, λοιπόν, οἱ λέξεις τοῦτες ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ τὴν καθαρεύουσα συχνὰ ἐπαναλαμβάνόμενες θὰ πολιτογραφηθοῦν σιγά-σιγά στὴ Δημοτικὴ.

Τέλος «προαιρούμαι» νὰ πληροφορήσω μερικὸς Κριτικούς καὶ Ἀναγνώστες μου ἐπίσης, ὅτι εἶναι καὶ κάτι λέξεις τῆς ἀρχαίας (σάν τὸ «προαιρούμαι» καληώρα πού ἐπίτηδες τὸ σημείωσα ἐδῶ) πού ἂν καὶ τόσο ὄργατες περιεσώθηκαν σὲ κάμποσους τόπους τῆς πατρίδας μας καὶ τὶς μεταχειρίζεται καὶ ὁ πειὸ ἀγράμματος ἀκόμα ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ. Λέει, λογουχάρη, τοῦτος: «δῶστε ὅ,τι προαιρεῖστε». Ἡ «βάλε τὸ κούτσουρο στὸν πυρομάχο». (Πυρομάχος εἶναι τὸ ψηλότερο πρὸς τὰ πίσω λιθάρι τῆς γωνιάς πού «μάχεται ἐναντίον τοῦ πυρός») ἢ ἔχει τόσα «τέκνα» σοῦ λέει. Ἀκόμα μεταχειρίζεται πλειότερο τὴ λέξη «θύρα» ἀντὶς «πόρτα» ἀλλοῦ τὰ «παιδιά». Καὶ τόσα ἄλλα.

***

Τὸ θέμα πού ἔθιξα ἐδῶ σὲ λίγες γραμμὲς εἶναι τόσο πλατὺ καὶ ἔχουν γραφεῖ τόσα πού ν' ἀποτελεῖ τοῦλάχιστο ἀφέλεια νὰ θελήσει κανεὶς νὰ τὸ περιορίσει σὲ στενὰ πλαίσια. Ἡ πρόθεσή μου ἄλλωστε ἦταν νὰ διατυπώσω μὲ λίγα λόγια σὲ τί σαμπέρασμα ἔχω ὁ ἴδιος καταλήξει πάνω στὸ ζήτημα: ποῖο εἶδος δημοτικῆς γλώσσας πρέπει ὀριστικὰ νὰ ἐπικρατήσει ὄχι μόνο στὰ λογοτεχνικά κείμενα, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα γενικὰ τὰ παντὸς εἶδους γραψίματα. Καὶ τὸ συμπέρασμά μου εἶναι: Ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ τῆς Ἀθῆνης ὅπως ἐκεῖ μιλιέται ἔτσι καὶ νὰ γράφεται γενικὰ ἀπὸ ὅλους, σάν ἡ καλλίτερη Δημοτικὴ.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΓΝΑΝΤΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μάρκον Μέσκου: «Μαυροβούνι» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1963

Ἀπ' τοὺς πιὸ νέους, ὁ Μ. Μέσκος, ἔχει μιὰν ἀσκητικὴν ποίηση, πού τὸν ξεχώρισε ἀπ' τὴν πρώτη ἐμφάνισή του. Προβληματίστηκε γόνημα στὴν αἰσθητικὴ οἰκοδόμηση καὶ στάθηκε ἀδύστηρος ἀπέναντι στὴν λυρικὴ του φύση. Ἐτσι, κατώρθωσε τώρα νὰ φτάσει ὡς τὴν ἀπο-

σάρκωση τοῦ λόγου, γὰ νὰ φτιάχνει τὴν ἀναπνοὴν τοῦ μονάχα—ἢ σχεδὸν μονάχα—μὲ κάτνεῦρα σκληρὰ καὶ εὐαίσθητα πού δονοῦνται ἀπὸ τὴν οὐσιαστικότητά των βιωμένων συγκινήσεων. Καθαρὴ καὶ ἄμεση ποίηση βγαλμένη ἀπ' τὴ δική μας ὑπαρξιακὴ ἀγωνία. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Μ. Μέσκου περιέχουν ἕνα προσωπικὸ μῆνυμα, κάποια πεισματικὴ (θὰ ἐλεγγεῖ ἐναντίωση, πού τοῦ κρατεῖ ὄρθιο τὸ κορμί στὴ μάχη γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Καί, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἕνας ποιητὴς σάν τὸν Μέσκο δὲν κάνει μὴ γαλορρήμονες χειρονομίες. Στέκεται στὴν ἴδι τὴ ζωὴ του, πρᾶγμα πού τὸν κάνει ἀπόλυτὸ συνεπὴ καὶ ἀπόλυτα εὐθύβολο. Ἐτσι, ἡ ὄρα αὐτὴ ἀτσάλωση, πού μᾶς ἔρχεται ἀπ' τὴν δεσσο, ἀξιοποιεῖ μιὰ χτυπημένη εὐαίσθησι καὶ μιὰ φιλτραρισμένη λυρικότητα, στὸν πνευματικὸ χῶρο κάποιας εὐρύχωρης ποιητικῆς κοινωνικῆς συνείδησης. Ἀστραφτεροὶ στίχοι, ἐλειπτικὴ νύξη γιὰ πνευματικὴ προέκταση καί, πρὸ παντός, λιτότητα στὴν ἐκφραση. Αὐτὴ εἶναι ἡ στέρεα υορφή ἀπόνα ἐπικὸ βάθος πού ἐλλοχεύει πίσω ἀπ' τὴν ἡρεμὴ διάθεσ τοῦ ποιητῆ, στὰ πιὸ καλά ποιήματα τῆς παπάνω συλλογῆς του.

Ἐφτάπηχα τείχη
σίδερο, γρανίτης σκληρὸς τὸ πιὸ ἀδιεπάραιτο
[μέταφ
μιὰ πόρτα ὄχι ὄρθιος νεκρός...

Τρία μερόνυχτα νὰ ζήσουμε καὶ ἄς μὴ ἀπνέει
[πνέει
μῆτε τριζόνι...

Ὁ ἔρωτάς μας θάνατο τὸ τελευταῖο πρᾶγμα ἴσως

Ἀηδόνια δὲν ἀκούω. Γιὰ σὲ μικρὴ βορῆ
θὰ τὸ σκεπτῶ πολὺ ἄλλη φορὰ
ἂν ξενυχτήσω κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα σου.

Προσωπικά, γαίρομαι βαθύτατα πού καὶ πρῶτα ποιητικὰ βήματα τοῦ Μ. Μέσκου, ἔγραφα μιὰ φιλία του καί, πιθανόν, μιὰ ἐξοχη γορμία γι' αὐτόν. Καὶ πιστεύω πῶς, μὲ τὰ περὶ ῆρια πού δημιουργεῖ ὁ ἴδιος, μοῦ δίνει τὴν καλύτερη ὑπόσχεση γιὰ τὴν παραπέρα πορεία του. Ἡ μόνη σύστασή μου ἐδῶ εἶναι: πιὸ αὐθροκαὶ ἀνοιχτὸς μαζὶ στὴν ποίησή του. Εἶναι ῆριμος γιὰ τὴν εὐρύτερη σύνθεση, πού θὀδικαίωσε—καὶ πού θὰ τὸν ἐκφράσει ἐν ταῦτις τολμηρὲς αἰσιοδοξίες γι' αὐτόν.

Τάκης Σωτήρχου: «Μετοικεσία» (ποιήματα), Ἀθήνα, 1963

Ποιητὴς, πού ἀναπνέει μέσα σ' ἕνα πού καὶ λυρισμὸ βαθύτατης ἐνόρασης καὶ λιτὴ ἐξαγίασης τῆς προσωπικῆς ζωῆς στὸν πού μας, εἶναι ὁ Τ. Σωτήρχος. Σ' ὅλη τὴν κλιματῶν τῶν τῶν κυριαρχεῖ μιὰ χριστιανικὴ ῆρωση πού δίνει νέο βάθος καὶ νέο πλάτος

γενική θεώρηση της ζωής. Έτσι, η ποίηση του Σωτήρχου, κυριαρχημένη πάντα απ' τη νηφαλιότητα μιας ειρηνικής διάχυσης, δίνει καινούργιους κραδασμούς που ζητούν καινούργιους ψυχικούς δέκτες. Το πολυσήμαντο, έν προκειμένω, είναι πού, η ποίηση αυτή δέν απομένει στην ύμνωδία και στην επίκληση— πράγμα πού έγινε σέ παρόμοιες περιπτώσεις λογοτεχνικής άγωγής—, αλλά προχωρεί στην ένεργητική ζωή, γιά νά διανοιξει μεγάλους όρίζοντες ένατένισης και πορείας έντός της κοινωνικής πραγματικότητας. Άκόμα, ό πρώος και όρατά πνευματώδης τούτος λόγος, είναι έλλη ν ι κ ό ς και χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ό ς στην καταγωγή. Γι' αυτό, στό φώς και στην καθαρότητα των πανανθρώπινων αίτημάτων πού αναφέρεται, ένυπάρχει ή γνώση απ' την άξεπέραστη πάντα έξείνη βιοθεωρία πού συναντά τον άνθρωπο μ' έναν τρανό προσορισμό στην πλάση. Έτσι, ό χρόνος γίνεται ψυχική διάρκεια γιά μιάν ανάβλεψη πάνω απ' την ύλική μας βαρβαρότητα. Καί, κοντά, μένουν μονάχα τά θεϊκά στοιχεία νά μεγεθύνονται άπεριόριστα στην ύπαρξιακή μας άγωνία. Δηλαδή, μιá ποιήση πού, στις ευτυχέστερες ώρες της, είναι βαθύτατα ολοκληρωμένη ως μεγάλη έκφραση της ανθρώπινης ψυχής. Γιά τό λόγο τούτο—θά ήθελα νά παρατηρήσω—, πιστεύω πώς πρέπει νά την κυττάζουμε ειδικότερα και πώς, επίσης, ό ίδιος ό ποιητής πρέπει νά την αντιμετώπισει λίγο πιο άσκητικά ως πρòς την έκταση του λόγου. Γιατί, άναντίλεκτα, πρόκειται γιά μιá καινούργια φωνή πού την περιμένουν πολύ οι άπαμβλυμένες ακοές των ανθρώπων στον αίώνα μας.

• Η καταγωγή μου βρίσκεται μέσα στό μέλλον
όπως ένα λουλούδι στό άγέννητο φώς

• Στέχω γυμνός
και ύψώνομαι στην πρώτη πατρίδα

• Πάντων ήμῶν πού περιμένουμε την άνατολή
[του ήλιου

...τά χέρια μας δυό μονοπάτια της άγάπης
τίς ύφανές νά σκεπάσουν πολιτείες.
Εισάκουσον Κύριε τους ποιητές
κι' έλέησέ μας μ' ένα κόκκο συνάπεως.

• Είναι κλειστές οι πόρτες και τά στόματα
σφραγισμένα μέ πολύ μαρτύριο.
Εισάκουσε Κύριε τους ποιητές
τώρα πού ό κίνδυνος έγινε όμοτράπεζος
και ή φρίκη ροῦχο καθημερινό.
Πάντων ήμῶν πού γυρεύουμε
μιάν άγκαλιά γιά τά όνειρα

• Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΑ» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1963

• Η άγνότητα κι' εύαισθησία, συνδυασμέ-

νες μέ την καθαρότητα και τό φωτεινό μέτρο άπόναν αϊθέριο λυρισμό, ή ποίηση της γλαυκής Χρυσάνθης Ζιτσαίας. Τώρα, μ' έναν λιτό στοχασμό και μέ κάποια ώριμη βιοθεωρία, έγινε χρυσάλλινη ούσιαστικότητα και πυκνωμένης ποιότητας έναστρος λόγος.

Αυτή ακριβώς ή άνόθευτη ψυχή, πού έμφύσησε την ζείδωρο πνοή στ' ανθρώπινα, είναι μιá ποιητική προαγωγή χωρίς την δυναστεία της έγκεφαλικής έποπτείας, απ' την όποία τόσο άνυπόφορα πάσχει ένας φοβερά σημαντικός αριθμός απ' τους σημερινούς ποιητές μας. Νομίζω πώς, έν προκειμένω, στη συλλογή τούτη της άειθαλούς ποιήτριας, ύπάρχει αυτό πού δίνει, στην «μοντέρνα» ποίηση—συμβατικά χρησιμοποιούμε και δώ τις άκέρως καθιερωμένες αυτές λέξεις—την ανθρώπινη καρδιά ζεστή και πάλλουσα, γιά νά έχουμε έτσι ποιήματα φτιαγμένα μέ την άνοσπνοή μιás έξαίρετα εύαίσθητης και άσκητικά λιτής ψυχής. Καί, όπως είταν φυσικό, ή Χρ. Ζιτσαία, φύση λεπτή και ξιάστερη καθώς είναι, δέν στάθηκε έξω απ' τό μήνυμα του καιρού μας γιά την άγωνία και γιά την πάλη της ύπαρξης στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Την διάφανη μήμη και την άνάερη μουσική άπόναν κατακάθαρο, άπόναν βουνίσιο λυρισμό, την έδωσε μ' έναν ποιητικό στοχασμό πού συνιστά την άπείραχτη έκφραση, χωρίς νά γίνεται, έν τούτοις, όρατή καμιά ιδεολογική της πρόθεση. Η Ζιτσαία, πρò παντός, μένει μιá πιστή Έρεια στο ναό της ανθρώπινης ψυχής και γράφει μονάχα μέ τους χτύπους της καρδιάς της. Κι' είναι, όλόκληρη, μιá ζωή άνθινη, ολοκληρωμένη απ' την όμορφιά κι' απ' τις άγωνίες ενός έσώτερου βίου υπερευαίσθητης κράσης. Τα «σχεδιάσματα», ώραία στη μορφή και γιομάτα στις έννοιες συγκίνηση και πνευματική προέκταση ως την άπεριόριστη άφύρμιση, είναι απ' τά ποιήματα πού ό σημερινός άνθρωπος έχει άνάγκη όπως τό φύλλο τό νερό. Έλλειπτικά στην οικόδομηση, φτερωμένα από μιá σπάνια ποιητική φαντασία και ζωτισμένα μέ κάποια άγγελική άνάσα, αναδίνουν ήλιο και άρωμα γιά τον άνθρωπο πού νοιώθει την καρδιά και την σκέψη του νά είναι φορτωμένες απ' τις άναθυμιάσεις της έκπληκτικής έποχής. Καί ή μιá τέτοια μετουσίωση, στον ποιητικό χώρο, είναι, κυριολεκτικά, μιá έξοδο ς.

• Νά περάσεις απ' της φθοράς τή δοκιμασία.
• Απ' της ζωής τό στρόβιλο.
• Από του θανάτου την έκμηδένιση.
Κι' έπειτα, ψηφί, ψηφί, νά σε σμίξω περίτεχνα
στης ψυχής τό άσκητήριο
μέ χέρια θρησκόληπτου μοναχού

• Εύνοιες μικρές, άκριβοπληρωμένες.
• Αμφίβολες προσφορές
μέ τά μεγάλα άνταλλάγματα.

• Έπρεπε νά τά ποτίσουμε μέ τό αίμα μας.

Γιὰ νὰ πνεύσει οὐριος ἄνεμος
ἔπρεπε νὰ θυσιάσουμε τὴν Ἰφιγένεια.

*Φαίδρος Ζαμπαθᾶ—Παγουλάτου: «Γ' ἀνοιχτὰ
παράθυρα» (ποιήματα), Ἀθήνα, 1963*

Τὰ ποιήματα τῆς κ. Φ. Ζαμπαθᾶ—Παγουλάτου, εἶναι μιὰ λυρική ἐκφραση προσωπικῆς ἐμπειρίας ἀπ' τὴν ἴδια τῆς τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ, πού, ἐν τούτοις, δημιουργεῖ ἀνόθευτες προεκτάσεις ὡς τὴν γενικότητα. Κυρίως, στὴν ποίηση τούτη, κυριαρχεῖ ἔντονα ἡ πρόθεση τῆς ποιήτριας νὰ δώσει μορφή καὶ περιεχόμενο στὴ ζωὴ, ξεκινώντας ἀποκλειστικὰ ἀπ' τὶς δικές τῆς νύξεις. Ἔτσι, κατορθώνει νὰ ἐμφανισᾷ κάποια ἀγνή θέρη καί, ἐν ταυτῷ, νὰ στήνει τοὺς στίχους τῆς σ' ἓναν ἰδεατὸ χῶρο. Οἱ μικροχαρὲς καὶ τὰ παρατηρήματα σκηνακὰ μεταξιώνονται μ' ἓνα κρυστάλλο διάρκειας καί, χωρὶς πολὺ κόπο, παίρνουν διαστάσεις ἀπόγαν ἐσωτερικῶ βίῳ πνευματικῆς ωραιότητος. Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε, πῶς ἡ θεματογραφία τῆς κ. Φ. Ζαμπαθᾶ—Παγουλάτου εἶναι λιγώτερο κοινωνικὴ. Παρατηρήσεις, ἐν κραυγεμένῳ, θὰ εἶχε νὰ κάμει κανεὶς ὡς πρὸς τὴν συγκρότηση καὶ τὴν πληρότητα (τὴν ἐξάντληση δηλ. τῆς δυνατότητας ἐκφρασης) τῶν ποιημάτων. Δὲν ἀποφεύγεται ἡ ἐγκεφαλικότητα κα' ὑπάρχει ἀριθμὸς συμβολικῶν εἰκότων μὲ λέξεις πού, πολλὰς φορές, ἀνταποκρίνονται περισπούδρητο στὴν ποιητικὴ σκέψη κα' ὄχι στὴν ποιητικὴ ἐκφραση. Κι' αὐτὸ εἶναι πού, κυρίως, δίνει τὴν χροιά τῆς ἐγκεφαλικῆς παρουσίας, πρᾶγμα πού, ὅπως καὶ νάναί, προκαλεῖ κάποια ἀνάσχεση στὴν ἐμβάπτισή τους στὴν θέρη τῆς συγκίνησης. Ὅπου οἱ στίχοι ἔχουν ἀμεσότητα, ἡ ποίηση τῆς κ. Φ. Ζαμπαθᾶ—Παγουλάτου κερδίζει σὲ πυκνότητα οὐσίας καὶ σ' ἐλλειπτικότητα μορφῆς.

Ὁ ἀντίλαλος τῆς χαρᾶς
Ἡ πίστη τοῦ λαοῦ μας
Καὶ τῆς γενιᾶς μας
Ἡ ἀνάταση
Ἐκᾶναν τὰ χελιδόνια
Νὰ μείνουνε κοντὰ μας
Τοῦτον τὸν ἄγριο χειμῶνα.

Ἀψίδα τῆς χαρᾶς
Τὰ χέρια π' ἀνοιξά

Ὁ μεγάλος τοῖχος ὑψώθηκε
Ἀνάμεσα στὸ φάσμα
Τῶν ἀχτίνων.

*Ἄνθου Πωγωνίτη: «Γραμμὲς σὲ καθρέφτη»
(ποιήματα), 1964*

Ὅταν ὑπῆρχες καθόσον σ' αὐτὴν τὴν καρέκλα.
Δὲν ἔχει σημασία ποῖος κάθεται σήμερα.
...Τώρα δὲν ὑπάρχεις.
Τὰ πάντα εἶναι ἐπιφάνεια καὶ χωρὶς περιεχόμενο.

...οἱ ἀπουσίες, ὅπως βλέπεις, μᾶς κάνουν σκε-
[φτιζοῦς.]

Ὁ Ἄνθος Πωγωνίτης, ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους πού πάσχισαν καὶ πού κατάκτησαν ἀπὸ μόνου τους τὴν ἐκφραση μιᾶς ἀκριβῆς πυράκιω-σης στὴν ψυχὴ τους, δίνει τώρα μιὰ πρωτότυπη ποίηση βαθύτητας. Γυμνωμένος ἀπὸ λεκτικὴ σκηνογραφία, ὁ στίχος τοῦ Α. Πωγωνίτη, ἀναδίνει ἄμεσα ἓναν στίλβοντα κραδασμὸ ἀπὸ βιωμένη συγκίνηση καί, ταυτόχρονα, ἐκφράζει μιὰ κατάσταση πνευματικὴ πού θεμελιώνει ἀκαταμάχητη τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα. Ἔτσι, ὁ κρυστάλλινος λυρισμὸς, ἡ προσωπικὴ αἴσθησι κα' ἡ ἀνωκαλλοτριωτὴ ἀτομικὴ ὄραση αὐτοῦ τοῦ ποιητῆ φτιάχνουν ἐδῶ ἓνα στερεὸ καὶ ἀνόθευτο ἔργο ὑψηλῆς ποιότητος πού δίνει ζωντανὰς φλέβες στὰ τωρινὰ μας Γράμματα. Ἀκόμα, στὴ συλλογὴ τούτη, ὁ ὠραῖος καὶ σκληρὸς ποιητὴς μὲ τὸν ἀβρὸ λόγο καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἀναχώρηση, προσφέρει μιὰ ποίηση πού ἀντλείται ἀπ' τὴν καταδικαστικὴν ἐμπειρία, πρᾶγμα πού, κοντὰ σ' ἄλλα, ἔχει κα' ἓνα ξεχωριστὸ βάρος ἀπὸ ἐκείνη τὴν «περὶ χαρακωμένην» προσωπικότητα τῆς καθ' ἑαυτὸν ζωῆς τῶν ποιητῶν. Κι' αὐτὸ, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀντροπικὴ μέστωσι καὶ τὴν γενναία ἐνατένισι, δίνει στὴν ποίηση τοῦ Πωγωνίτη καὶ τὴν μεγάλην ἐπιχειροβολία τῆς πάλης γιὰ τὸν ἀνθρώπο μέσα σ' ἓνα χῶρο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Δηλαδή, ὁ ποιητὴς δὲν φοβάται—ὅπως συμβαίνει, δυστυχῶς, σὲ πολλὰς ἄλλες περιπτώσεις—ν' ἀγγίζει τὰ θέματα τῶν μεγάλων πολιτροῶν στὸν αἰῶνα μας. Ἀντίθετος ὁ Α. Π. τὰ κάνει προβληματισμὸ καὶ ψυχικὴ κριτική, ἔτσι πού ἡ ἀγωνία κα' οἱ ὀραματισμοὶ του νὰ ἔχουν τὴν ἀνάσα ἀπ' τὸν ἰδρώτα κα' ὁ τὰ ὄνειρα τοῦ τωρινοῦ ἀνθρώπου. Ὅλ' αὐτὰ (τὰ τόσο δύσκολα καὶ τὰ τόσο φοβερὰ ἀκανθώδη εἶναι ζῶντων ἀνθρώπων, παρ' ἔτι πού ὁ πολὺς (;) Γ. Σεφέρης δὲν τὰ ἔκανε νὰ χτυπήσουν στοὺς σφίγγους τῆς δικῆς του κορωνοειρημένης ποίησης. Γι' αὐτὸ, χάρηκα καὶ συγκινηθῆκα ἀπ' τὴν φωτεινὴ τούτη παρουσία τοῦ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου του κερδίζοντος τὸ φερόψωμ Ἄνθου Πωγωνίτη. Πιστεύω στὴν ἀξία κα' εἶμαι βέβαιος, πῶς, παρὰ τὴν ἀνεπάρκειά τῆς κριτικῆς, τὸ «Γραμμὲς σὲ καθρέφτη», θὰ χωριστεῖ γρήγορα καὶ θὰ δικαιωθεῖ κατ' ἀξίαν.

Τέλος, δὲν νομίζω πῶς, γιὰ κάποιους μὴ παρατηρήσεις πού ἀναφέρονται κυρίως στὴν καὶ πού φόρτωσι καμμιᾶς εἰκόνας ἢ σὲ κατὰ ποιητικὴ δυσκολία τῶν λέξεων, θ' ἄξιζε νὰ πῶμε περισσότερο ἀπ' τὴν ἐν ὑπερνήσει ἐφορὰ μας τούτη. Γιατί, ὅπως εἶπαμε ἀνεπιφύκτα, ὁ Α. Π., στὴν παραπάνω συλλογὴ του, πᾶς φέρει μιὰ σύγχρονη στερεὰ καὶ βαθύτατη ποίηση πού τὸν τοποθετεῖ στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς ἐστῶσας γραμματολογίας μας.

Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: «Ἄσμα σὲ γαλανὸ» (ποιήματα), 1963

Ὁραῖος ποιητὴς τῆς ἐλληνικῆς ἐφηβείας.

Πάνος Ν. Παναγιωτούνης (αυτός πού, σ'α προ-
ηγουμένα ποιήματά του, έχει αποθησαυρίσει τό
φως τὸ χρώμα καὶ τὴν ἀνθήση μιᾶς ἀλκιμῆς
Ἑλλάδας). Ἐδῶ δίνει μιὰ κορύφωση, ἕναν σπα-
σμό μιᾶς λυρικῆς πνοῆς ἀπ' τὴν φύσει ὑπάρχου-
σα καὶ πνεύματι ζῶσα ἑλληνικὴ ἀναπνοή. Ἄκρα-
τος λυρικός, ἀνοξείδωτος ἀπ' τὰ σκοτεινὰ τραύ-
ματα τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ποιητὴς τοῦτος, κατόρ-
θωσε νὰ συνθέσει ἕνα ἄσμα σὲ χρώμα γαλανό,
καμωμένο ὄχι μονάχα ἀπ' τὰ ξανθὰ μας ἀκρο-
γάλια κι' ἀπ' τοὺς γλαυκοὺς ὀρζόντες τῶν καλο-
καιριῶν μας, ἀλλὰ κι' ἀπ' τὸν ἄνθρωπο (ἀπ' τὴν
ζωντανή του σάρκα καὶ τὴν σπιθίζουσα ψυχὴ αὐ-
τοῦ τοῦ μεγάλου Λαοῦ μας) κι' ἀπ' τὴς ἀνησυ-
χίης τῶν καιρῶν μας. Ἔτσι, μέσα στὸν σκυθρω-
πὸ τόνο τῆς ἀπόμακρης μνήμης, ὁ Π. Παναγιω-
τούνης ἀναβλύζει ἀπειραχτὴ ἀσθηρία, γιομάτη
ἀπὸ καθαρὸ αἷμα πού, σφίζοντας, ποτίζει τὸ
κλίμα μιᾶς πορείας: γιὰ τὴν δικαίωση τῆς πάλης
τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ λυρικὸ αὐτὸ τραγούδι τῆς
ζωῆς, ὅπως εἶναι τὰ ποιήματα τοῦ Π., δὲν μένει
μονάχα ἕμνος καὶ ἄσμα τῆς ἀνοιξίης, ἀλλὰ γίνε-
ται, πρὸ παντός, κατάκτηση καὶ πληρότητα ἀν-
θρώπινη, ἔπος καὶ πορεία ἀπ' τὰ στήθη ἑνὸς ἀν-
θρώπου ἐπαναστάτη. Γι' αὐτό, οἱ στίχοι του
ἔχουν μιὰ καθαρότητα, μιὰ ἀνόθευτη ἔλξη καὶ
ἀφήνον προεκτάσεις—ἔστω σ'α λίγα, συγκριτι-
κά, ποιήματα τοῦ Π. πού δὲν ξεκινοῦν κι' ἀπὸ
ἐκείνη τὴν συχνὴ παρουσία τῆς ἐρωτικῆς ἀφόρ-
μησης—πού ὀδηγοῦν στὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας.
Μάλιστα, σ'τὸ σημεῖο τοῦτο, ὁ ποιητὴς κατορθώ-
νὰ ἐποτάξει αὐτὴν τὴν δυναστεία τῆς νεανικῆς

ὀρητικότητας στὴν ἀναπότρεπτη ἀλήθεια τῶν
πραγμάτων, στὴν ἰσορροπηθεὴν θεώρηση καὶ στὸν ποιη-
τικὸ στοχασμὸ, ἔτσι πού ἡ φωνὴ του νὰ παίρνει
πυκνότητα καὶ συγκίνηση ἔξω καὶ πάνω ἀπ' τὴν
ἐπιπολαιότητα μιᾶς ἀφρόντιστης χαρῆς. Κι' αὐτὸ
συνιστᾷ τὴν ἔξαρση, τὴν βαθύταιη ἐπικοινωνία
μὲ τὴν οὐσία τῆς ποίησης.

Ἄραγε νὰ πεθαίνουν τ' ἀστέρια
μὲ ρωτοῦσε ἡ μικρὴ μου φίλη
μιὰ νύχτα ἐρωτικῆ, γυμνὴ κοντὰ μου.

Οἱ μάγες, οἱ ἐπαναστάσεις, ὁ πόνος
ὀδηγοῦν στὸν μεγάλο ἔρωτα τῆς ζωῆς,
τί νὰ σοῦ ἀπαντήσω λοιπὸν

Μιὰ ἐρωτικὴ αἴσθησις, πού καλύπτει τὸν πε-
ρισσότερο γῶρο τῆς θεματογραφίας σ'τὴ συλλογὴ
τούτη, προσδίνει κάπως ἕναν ὑπερτονισμό νεανι-
κότητας (ἀναμφισβήτητα ἀκριβοκαμωμένα) πού,
ὅπως καὶ νῦναι, πλαταίνει τὴν ἔκτασι καὶ, κα-
θὼς αὐτὸ παίρνει πολλὰ σκηνακά, ἀφαιρεῖ ἀπ'
τὸν πυκνὸ ποιητικὸ λόγο. Γι' αὐτό, πιστεύομε,
πὼς ἡ πολύχυμη αὐτὴ λυρικὴ πνιχὴ ὀλοκληρώνε-
ται περισσότερο καὶ παίρνει βάρος μοναδικό, ὅ-
ταν γίνεται μέσα στὴν γενικώτερη αἴσθησις τῆς
ἐποχῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων, πού ὁ Π. Παναγιω-
τούνης, ὅπως μᾶς δείχνει πολλές φορές, τὴν
ἔχει καλὰ βιωμένη.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

1. Ἡ λογιόσυνη τῶν Ἑπειρωτῶν: Κ. Θ. Δημαρᾶ
2. Κρυστάλλης: Μ. Περάνθη
3. Οἱ λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἑπείρου: Ν. Τωμαδάκη
4. Σπήλαιο Περάματος Ἰωαννίνων: Μ. Μπάη
5. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπείρου: Δ. Εὐαγγελίδη
6. Κομισκόρτης ὁ ἐξ Ἀρβάνων: Ε. Βρανούση
7. Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας: Π. Ἀρα-
βαντινοῦ
8. Ἑπειρωτικὰ Ποραμύθια: Χρ. Χρηστοβασίλη
9. Ζαλοκώστας: Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου

Πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ - ΚΕΡΚΥΡΑΣ - ΛΕΥΚΑΔΟΣ

ΥΠΟ

Α. ΒΟΥΥΛΛΑ - Ι. ΖΟΥΚΗ

Πρός καταρτισμόν οιοδήποτε προγράμματος οικονομικής ανάπτυξεως ώρι-
σμένου χώρου, απαραίτητος προϋπόθεσις τυγχάνει ή διαπίστωσις τής ύφισταμένης
έν αυτώ καταστάσεως.

Η τοιαύτη διαπίστωσις θα δώση τήν εύκαιρίαν εις τούς συντάσσοντας τό
συγκεκριμένον πρόγραμμα, να έντοπίσουν τὰ λεπτά σημεία τής οικονομίας του
χώρου, να συνειδητοποιήσουν τὰ προβλήματά της και να προσπαθήσουν να εύ-
ρουν δι' αυτά λύσιν.

Τὰ κατωτέρω έκτιθέμενα αναφέρονται εις τήν ύφισταμένην οικονομικήν
κατάστασιν τής πρωτογενοῦς παραγωγής του χώρου τής Υ.Π.Α.Η., χώρου περι-
λαμβάνοντος τούς τέσσαρας Νομούς τής Ήπειρου και τούς Νομούς Κερκύρας -
Λευκάδος.

Τὰ αναγραφόμενα αριθμητικά στοιχεία ανάγονται εις τό έτος 1961, πρώ-
την δέ πηγήν αυτών απέτελεσαν αί περισσότεραι τών έδρευουσών εις τόν χώρον
Δημόσιαι Ύπηρεσίαι και τὰ Δελτία τής Στατιστικής Ύπηρεσίας.

Η έλλειψις πρώτων ύλών και άπαραιτήτου ύποδομής άφ' ένδς και λόγου
χωροταξικοί και ιστορικοί άφ' έτέρου, ήμπόδισαν κατά τό παρελθόν τήν ανάπτυξιν
τής βιομηχανίας εις τόν χώρον τής Υ.Π.Α.Η.

Οὔτω ό πληθυσμός κατ' ανάγκην έστράφη προς τήν πρωτογενή παραγω-
γήν, εις ήν άπασχολείται τό 72,4% του έργατικού δυναμικού που δημιουργεί έν
αυτῇ τήν γνωστήν δι' όλην τήν χώραν άσφυξίαν (μικρός κλήρος, μικρόν ζωϊκόν
κεφάλαιον κλπ.).

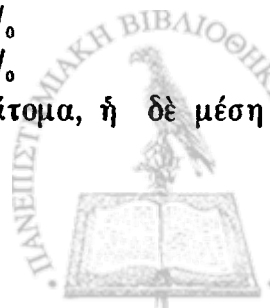
Η έλλειψις ίσορροπίας μεταξύ κεφαλαίου «γή», μετά τών έν αυτῇ έπενδε-
υμένων κεφαλαίων άφ' ένδς και πληθυσμού άφ' έτέρου, έπροικοδόμησε τόν χώ-
ρον τής Υ.Π.Α.Η. με τό χαμηλόν έκ τής πρωτογενοῦς παραγωγής εισόδημα 110
περίπου δολλαρίων κατά κεφαλήν.

Αποτέλεσμα τών ως άνω έλλείψεων υπῆρξεν ή ύποαπασχόλησις του έργο-
τικού δυναμικού και ή κατ' ανάγκην μετανάστευσις εις τό έσωτερικόν και έξω-
τερικόν έλαβε σημαντικὰς διαστάσεις.

Η συνολική έκτασις του χώρου τών 9.926 τετραγ. χλμ., έξ ών 9.165 ή Ή-
πειρος και 761 αί νῆσοι, κατανέμεται ως εξής, έξεταζομένη μορφολογικώς:

Πεδιναι έκτάσεις	1.348 τετρ. χλμ.	ήτοι	13,6%
Ήμισορειναι έκτάσεις	1.427	»	14,4%
Όρειναι έκτάσεις	7.151	»	72,0%

Ο πληθυσμός τής περιοχής άνέρχεται εις 483.354 άτομα, ή δέ μέση π-
κνότης εις 48,7 κατοίκους ανά τετραγωνικόν χιλιόμετρον.

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ἡ ὑφισταμένη κατάστασις τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς τοῦ χώρου τῆς Ὑ.Π.Α.Η., ἀναλυομένη κατὰ κλάδους, ἔχει ὡς κατωτέρω.

ΓΕΩΡΓΙΑ

Αὕτη ἀσκεῖται ἐπὶ γεωργικῆς γῆς ἐκτάσεως 1.818.400 στρεμ., ἐξ ὧν 337.000 ἢ 18,5% ἀρδεύονται.

Κατὰ τὸ ἔτος διερευνήσεως τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως, αἱ πραγματοποιηθεῖσαι διάφοροι καλλιέργειαι κατέλαβον ἔκτασιν 1.877.400 στρέμ., ἐνῶ παρέμειναν ἐν ἀγροναπαύσει 122.400 στρεμ. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἐπὶ ἐκτάσεως 181.400 στρεμ. ἐφηρμόσθησαν διπλαῖ καλλιέργειαι διαφόρων φυτῶν.

Ἀμειψισποραὶ δὲν ἐφαρμόζονται συστηματικῶς, ἡ δὲ συνηθεστέρα τούτων εἶναι ἡ τῆς διαδοχῆς ψυχανθοῦς διὰ σιτηροῦ.

Μεταξὺ παραλίων πεδινῶν περιοχῶν—νήσων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἑλλάδος—ὄρεινῶν ἀφ' ἑτέρου, ὑφίστανται σημαντικαὶ διαφοραὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ εἶδη τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν, ὡς καὶ τῶν ἐκτάσεων, ἃς ταῦτα καταλαμβάνουν.

Οὕτω εἰς τὰ πεδινὰ παράλια καὶ νήσους, λόγῳ κλιματικῶν συνθηκῶν, καλλιεργοῦνται ἡ ἐλάια, τὰ ἐσπεριδοειδῆ, ὁ βάμβαξ καὶ ἡ ὄρυζα, ἅτινα ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ὄρεα.

Αἱ παρουσιαζόμεναι διαφοραὶ εἰς τὰς καταλαμβανομένας ὑφ' ἑκάστης ὁμάδος φυτῶν ἐκτάσεις, μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω περιοχῶν, ἐμφαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα:

Ὅμας φυτῶν	Παράλια πεδινὰ καὶ νῆσοι	Ἐσωτερικὸν Ἑλλάδος καὶ ὄρεα
Δενδροῶδη	442.032 στρεμ. ἢ 44,4%	80.935 στρ. ἢ 9,2%
Σιτηρὰ	248.201 » » 24,9%	442.636 » » 50,2%
Ψυχανθῆ	150.783 » » 15,1%	256.508 » » 29,1%
Βιομηχανικὰ φυτὰ	84.796 » » 8,5%	37.898 » » 4,3%
Κηπευτικὰ	70.463 » » 7,1%	63.068 » » 7,2%

Ὁ μέσος ὄρος κατὰ κεφαλὴν γεωργικὸς κλῆρος εἰς τὸν χώρον τῆς Ὑ.Π.Α.Η. ἀνέρχεται εἰς 5,2 στρεμ., ἐξ ὧν ἐν ποτιστικὸν καὶ 4,2 ξηρικά, ἐνῶ ὁ μέσος οἰκογενειακὸς εἰς 23,9 στρεμ. ἐξ ὧν 4,6 ποτιστικά.

Ἡ φυτικὴ παραγωγή μετέχει κατὰ 73,9% εἰς τὸ ἐκ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς μέσον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Τὸ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ὑ.Π.Α.Η. ἐκτρεφόμενον ζῳικὸν κεφάλαιον ἀνέρχεται εἰς 74.820 τόννους βάρους.

Τὰ συστήματα ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ζῳικοῦ πληθυσμοῦ διαφέρουσι μεταξὺ τῶν πεδινῶν παραλίων περιοχῶν—νήσων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἑλλάδος—ὄρεινῶν ἀφ' ἑτέρου.

Οὕτω τὰ ἐκτρεφόμενα βοοειδῆ εἰς τὰ πεδινὰ καὶ νήσους εἶναι βελτιωμένα ἢ ἐξευγενισμένα εἰς ποσοστὸν 53%, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χώρου μόλις κατὰ 25%. Τὰ αἰγοπρόβατα ἐκτρέφονται ὡς μὴ μετακινούμενα εἰς τὰ πεδινὰ καὶ τὰς νήσους εἰς ποσοστὸν 93%, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰ ὄρεα κατὰ 75%.

Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου τοῦ χώρου, τὰ ἐν αὐτῷ ἐκτρεφόμενα εἶδη ζῶων μετέχουσιν ὡς κατωτέρω:

Μόνοπια 21,2%	Αἴγες 16,7%
Βοοειδῆ 19,2%	Χοῖροι 2,4%
Πρόβατα 38,3%	Πτηνὰ—Κόνικλοι 2,1%

Κατὰ καλλιεργούμενον στρέμμα ἐκτρέφεται ζωϊκὸν κεφάλαιον 41,6 χιλ., ἐνῶ ἀντιστοιχοῦν 216 χιλ. ζῶντος βάρους κατὰ κεφαλὴν ἀσχολουμένου μετὴν πρωτογενῆ παραγωγῆν.

Τὸ εἰσόδημα ἐκ τῆς κτηνοτροφίας καλύπτει τὸ 23% τοῦ ἐκ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς μέσου κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος.

ΔΑΣΗ

Ὑπὸ τῶν δασῶν καταλαμβάνεται ἑκτασίς 2.386.266 στρ., ἐξ ὧν 2.239.841 ἧτοι 93,9% εὐρίσκονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἠπείρου καὶ τὰ ὄρεινά.

Τὰ ἐκ τῶν δασῶν προϊόντα ἀνέρχονται εἰς τὰς κάτωθι ποσότητας:

Ξυλεία	39.677μ ³
Καυσόξυλα, ἐξ αὐτῶν παράγωγα, θάμνοι, φρύγανα	198.072 τόν.
Ξυλάνθρακες, ἀνθρακες σιδηρουργίας	1.972 ,
Λοιπὰ δασικὰ προϊόντα	185 ,

Τὸ ἐκ τῶν δασῶν εἰσόδημα μόλις καλύπτει τὸ 1,5% τοῦ ἐκ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος.

ΑΛΙΕΙΑ

Ἡ ἀλιεῖα διενεργεῖται εἰς τὰς παραλίους περιοχὰς τῆς Ἠπείρου, τὰς νήσους καὶ τὴν λίμνην Ἰωαννίνων. Δὲν ὑφίσταται συστηματικὴ ἀλιεὺσις τῶν ποταμῶν τοῦ χώρου, λόγῳ τῆς μικρᾶς περιεκτικότητός των εἰς ἀλιεύματα.

Οἱ ἀσχολούμενοι μετὸν κλάδον ἀνέρχονται εἰς 4.000 ἄτομα περίπου, ἡ δὲ ἐξασφαλιζομένη ὑπ' αὐτῶν ποσότης ἀλιευμάτων ἐκτιμᾶται εἰς 4.320 δραχ. κατὰ κεφαλὴν ἀπασχολουμένου.

Ἡ ἀλιεῖα μετέχει εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ εἰσοδήματος τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς μόνον κατὰ 1,6%.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Ἐκ τῶν 483.354 κατοίκων τοῦ χώρου, 350.000 ἀποζοῦν ἐκ πρωτογενοῦς παραγωγῆς. Ἡ διάκρισις τοῦ ἀσχολουμένου μετὴν πρωτογενῆ παραγωγῆν πληθυσμοῦ εἰς διαφόρους κατηγορίας ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐνεργὸς πληθυσμὸς 188.700 ἄτομα, ὅστις, ὑπὸ τὰς συνθήκας τοῦ χώρου δύναται νὰ παράσχη ἑτησίως 34.350.000 ἀκέραια ἀνδρικὰ ἡμερομίσθια.

Ἡ ἀπασχόλησις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγῆν ἀνέρχεται εἰς 61% τῆς προσφερομένης ἐργασίας ἧτοι πραγματοποιοῦνται 20.832.000 ἡμερομίσθια, ἐνῶ παραμένουν ἀδιάθετα 13.168.000 ἡμερομίσθια (39%).

ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ Υ.Π.Α.Η. ΕΙΣ ΖΩΝΑΣ

Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἀνεπτύχθησαν ἀποδεικνύεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἀνομοιογενὲς τοῦ χώρου, ἡ δὲ τριαύτη διαπίστωσις μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐνάγκην διαχωρισμοῦ καὶ διακρίσεως αὐτοῦ εἰς ζῶνας.

Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διάκρισιν καὶ δὴ τῶν πεδινῶν ζωνῶν, δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ διοικητικὰ ὄρια τοῦ χώρου, ἀλλ' ἡ δυνατότης ἀξιοποιήσεως συνεχομένων ἐκτάσεων διὰ τῶν αὐτῶν ἔργων ἐγγείων βελτιώσεων ἢ καὶ γενικώτερον ἡ δυνατότης γεωργοοικονομικῆς τῶν ἀναπτύξεως ὑπὸ ὠρισμένην κοινὴν κατεύθυνσιν καὶ ἐνιαίον πρόγραμμα π.χ. πεδινὰ Ἄρτης - Πρεβέζης.

Ἀντιθέτως, κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν ὄρεινῶν ζωνῶν μεταξύ των, ὄρια ἀπέτελεσαν τὰ ὑφιστάμενα διοικητικὰ τοιαῦτα.

Ἡ διάκρισις τῶν ζωνῶν καὶ μάλιστα εἰς ὄρεινὰς ἢ πεδινὰς ὑπηρετούθη ἐκ τῶν κάτωθι κυρίως λόγων:

— Ἐκ τῆς ὑφισταμένης διαφορᾶς εἰσοδήματος μεταξύ ὄρεινῶν καὶ πεδινῶν περιοχῶν, ὡς καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς συμμετοχῆς εἰς αὐτὸ τῶν κλάδων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς.

— Ἐκ τῶν παρατηρουμένων διαφορῶν εἰς τὰ ἐφαρμοζόμενα καλλιεργητικὰ συστήματα, ὡς καὶ τὰ καλλιεργούμενα εἶδη, ἅτινα εἶναι ἐν πολλοῖς ἐντελῶς διάφορα ἰδίως μεταξύ ὄρεινῶν καὶ πεδινῶν ζωνῶν.

— Ἐκ τῆς παρατηρουμένης διαφορᾶς βαθμοῦ ἐντατικότητος ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐδαφῶν. Οὕτω εἰς τὰς πεδινὰς ἐφαρμόζονται συστηματικώτερον αἱ διπλαῖ καλλιέργειαι, αἱ συγκαλλιέργειαι καὶ ἡ ἀμειψισπορά, ἐνῶ αἱ παραμένουσαι ἐν ἀγροναπαύσει ἐκτάσεις εἶναι συγκριτικῶς ὀλιγώτεραι τῶν εἰς τὰ ὄρεινὰ παραμενουσῶν.

— Ἐκ τῆς διαφορᾶς συνθέσεως τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου, εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ τὰς ἐκτρεφόμενας φυλάς ζῶων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ διαφορᾶς τρόπου ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν. Εἰς τὰ πεδινὰ λ.χ. ἐκτρέφονται σχεδὸν ἐν συνόλῳ ζῶα βελτιωμένα ἢ καθαρόαιμα, ὡς οἰκόσιτα ἢ ἡμιοικόσιτα, ἐνῶ τὰ ἐκτρεφόμενα εἰς τὰ ὄρεινὰ ἀνήκουν κυρίως εἰς πρωτογενεῖς φυλάς, ἕνα σημαντικὸν δὲ μέρος αὐτῶν διατηρεῖται ὑπὸ νομαδικὴν μορφήν.

— Ἐκ τῆς μεταξύ τῶν ζωνῶν ὑφισταμένης διαφορᾶς εἰς τὴν πληθυσμιακὴν κατάστασιν. Εἰς τὰ ὄρεινὰ δὲν ὑφίστανται ἀστικὰ κέντρα, πάντα τὰ ὑπάρχοντα ἔχουν δημιουργηθῆ εἰς τὰ πεδινὰ. Συνέπεια τούτου εἶναι καὶ ἡ διάφορος πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ μεταξύ ὄρεινῶν (30 κάτοικοι ἀνὰ τετρ. χιλιομ.) καὶ πεδινῶν (111 κάτοικοι ἀνὰ τετρ. χιλιομ.).

— Ἐκ τῆς διαφορᾶς ἐκτάσεως, ἣν ἔλαβεν ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ μετανάστευσις, ἣτις εἶναι μεγαλυτέρα διὰ τὰ ὄρεινὰ.

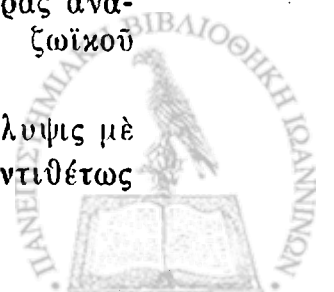
Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω, ἐν συντομίᾳ ἀναφερθέντα, ὑπηρετοῦσαν τοὺς λόγους τοὺς ἐπιβάλλοντας τὴν διάκρισιν τοῦ χώρου τῆς Υ.Π.Α.Η. εἰς ζῶνας πρὸς εὐχερεστέραν διαπίστωσιν τῆς ὑφισταμένης ἐν αὐταῖς γεωργοοικονομικῆς καταστάσεως κατὰ ὁμοιογενῆ σύνολα.

Ἐξ ἴσου ὅμως βᾶσιμοι λόγοι διακρίσεως τοῦ χώρου εἰς ζῶνας προκύπτουν καὶ ἐκ τῶν διαφορῶν ληπτέων μέτρων πρὸς οἰκονομικὴν βελτίωσιν μιᾶς ἐκάστης τούτων.

Γενικῶς, εἰς τὰς πεδινὰς ζῶνας τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐπενδύσεων θὰ ἀναλωθῆ πρὸς βελτίωσιν τῆς φυτικῆς παραγωγῆς, διὰ κατασκευὴν ὀλοκληρωμένων ἔργων ἐγγείων βελτιώσεων, δημιουργίαν μονίμων (δενδρῶνες) καὶ ἡμιμονίμων (μηδικὴ κλπ.) φυτειῶν, ἀναδιάρθρωσιν τῶν καλλιεργειῶν καὶ εὐρυτάτην χρῆσιν γεωργικῶν μηχανημάτων καὶ λιπασμάτων.

Ἡ παραλλήλως ἀναπτυσσομένη κτηνοτροφία θὰ ἀπαιτήσῃ μικροτέρας ἀναλογικῶς ἐπενδύσεις, διότι δὲν θὰ ἐπέλθῃ αὐξήσις, ἀλλὰ βελτίωσις τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου.

Μικραὶ ἐπίσης θὰ εἶναι αἱ ἐπενδύσεις διὰ βυσικὰς βελτιώσεις (κάλυψις μὲ ταχυανξὴ δασικὰ δένδρα, προσφερομένων πρὸς τοῦτο περιοχῶν), ἐνῶ ἀντιθέτως

αί απαιτούμεναι διὰ βελτίωσιν τῆς ἀλιείας ἐπενδύσεις θὰ ἀναλωθοῦν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος των εἰς τὰ πεδινά.

Ἡ ἐφαρμογὴ γενικωτέρας φύσεως βελτιώσεων, ὡς ὁ ἀναδασμὸς θὰ συναντήσῃ μικροτέρας σχετικῶς δυσχερείας εἰς τὰ πεδινὰ καὶ μάλιστα εἰς τὰς κατ' ἰδίαν αὐτῶν ζώνας.

Τέλος εἰς τὰς πεδινὰς ζώνας θὰ ἰδρυνθῇ μελλοντικῶς τὸ μέγιστον μέρος τῶν γεωργικῶν βιομηχανιῶν, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν προϊόντων τοῦ χώρου καὶ ἐκεί κατὰ συνέπειαν θὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ σοβαρώτεραι ἐπενδύσεις.

Ἀντιθέτως, εἰς τὰ ὄρεινὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐπενδύσεων θὰ ἀναλωθῇ εἰς δασικὰς βελτιώσεις (ἀναδασώσεις, προστατευτικὰ ἔργα, δασικὴ ὁδοποιία κλπ.). Τῶν δασικῶν τούτων ἔργων μεγάλη θὰ εἶναι ἡ εὐεργετικὴ ἐπενέργεια καὶ ἐπὶ τῶν πεδινῶν ἐκτάσεων δι' ἀποφυγῆς ζημιῶν προκαλουμένων ὑπὸ ποταμῶν, χειμάρρων κλπ.

Τὴν μετὰ τὰ δάση θέσιν εἰς ἀπαιτουμένας ἐπενδύσεις διὰ τὰ ὄρεινὰ, κατέχει ἡ κτηνοτροφία. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπενδύσεις θὰ ἀναλωθοῦν διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας εἰς τὴν ἡμιοικόσιτον καὶ οἰκόσιτον τοιαύτην (κατασκευαί, δημιουργία τεχνικῶν λειμῶνων, βελτίωσις φυσικῶν τοιούτων κλπ.), ὡς καὶ διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐκτρεφομένων πρωτογενῶν φυλῶν ζώων διὰ βελτιωμένων.

Ἡ φυτικὴ παραγωγὴ ἔρχεται οὐραγὸς ἀπὸ ἀπόψεως ἀπαιτήσεων εἰς ἐπενδύσεις εἰς τὰ ὄρεινὰ (δενδροκαλλιέργειαι ξηρῶν καρπῶν, ἀναδιάρθρωσις καλλιεργείων).

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὰ ὑπὸ ἐκτέλεσιν ἔργα, τὰ μόνον ἐξ αὐτῶν τὰ ὁποῖα θὰ ἀπαιτήσουν ἐπενδύσεις εἰς τὰς ὄρεινὰς ζώνας, εἶναι τὰ μικρὰ ἄρδευτικὰ ἔργα πρὸς ἄρδυσιν μικροεκτάσεων τῆς τάξεως τῶν 200—1.000

Τὰ μέχρι τοῦδε ἀναφερθέντα ἀπετέλεσαν τὰς βάσεις διακρίσεως τοῦ χώρου τῆς Υ.Π.Α.Η. εἰς 15 ζώνας, ἐξ ὧν 9 πεδινὰ καὶ 6 ὄρεινὰ, ὡς κάτωθι:

Πεδινὰ

- 1η Ἄρτης—Προβέξης
- 2α Ἀχέροντος
- 3η Κάτω Καλαμῆ
- 4η Ἰωαννίνων
- 5η Παρακαλάμον
- 6η Κονίτισης
- 7η Βορ. Κερκύρας
- 8η Κεντρ. Κερκύρας
- 9η Νοτ. Κερκύρας

Ὄρεινὰ

- 10η Λευκάδος
- 11η Ὑπόλοπον Ν. Ἄρτης
- 12η » Ν. Προβέξης
- 13η » Ν. Ἰωαννίνων
- 14η » Ν. Θεσπρωτίας
- 15η » Ν. Κερκύρας

Μὲ βάσιν τέλος τὸν ὡς ἄνω διαχωρισμὸν, ἐσυστηματοποιήθησαν εἰς πινάκας ἅπαντα τὰ στοιχεῖα τὰ ἐκφράζοντα τὴν ὑφισταμένην οἰκονομικοτεχνικὴν κατάστασιν τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς.

